

**Електронний посібник
з «Методики ознайомлення дітей з природою»**

**Укладачі: Приступ В.В.
Штефан Л.Ю.**

I. Предмет, завдання методики ознайомлення дітей з природою в дитячому садку.

Методологічні основи методики ознайомлення з природою, її зв'язок з іншими науками. Методика ознайомлення з природою належить до системи педагогічних наук. Основним предметом її вивчення є процес ознайомлення дітей з природою, виховання та розвиток їх під час цієї роботи. Методика досліджує і розробляє мету і завдання ознайомлення дошкільників з природою відповідно до розвитку суспільства на сучасному етапі і його соціальних замовлень.

Відповідно до мети методика розробляє зміст знань. Основні принципи відбору їх і побудови програми д/с по ознайомленню з природою і разом з цим розробляє методи, прийоми, форми організації дітей.

Значення ознайомлення дітей з природою для їх всебічного розвитку, формування матеріалістичного світосприймання. Своєрідність сприймання природи дітьми дошкільного віку. Позитивний вплив спілкування дітей з природою на всебічний розвиток дитини.

Завдання ознайомлення дітей з природою.

Розумове виховання. Розвиток сенсорної культури, спостережливості, мислення, мови.

Формування уявлень про природу.

Виховання пізнавального відношення до природи. Достовірні знання про предмети і явища природи, прості взаємозв'язки і закономірності. Розвиток на цій основі елементів матеріалістичного світорозуміння. Формування трудових вмінь і навичок по вирощуванню рослин і догляду за тваринами. Посильна участь в охороні природи.

Морально-естетичне виховання. Виховання любові, бережливого і дбайливого відношення до природи і його роль в формуванні позитивних рис особистості, відповідальності, цілеспрямованості, колективізму. Виховання уміння бачити і розуміти красу природи.

Екологічне виховання дітей.

Фізичне виховання. Загартування, зміцнення здоров'я, нервової системи дитини засобами природи. Рух на повітрі і його значення організму дитини. Роль вихователя в ознайомленні дітей з природою, вимоги до його особистості.

II. Методи і форми ознайомлення дітей з природою

Різноманітність методів і форм ознайомлення дітей з природою і їх вибір в залежності від завдань виховання і навчання, від змісту програмового матеріалу, вікових особливостей дітей.

Методи, які забезпечують безпосередній і дійовий контакт дітей з природою. Їх значення. Спостереження-основа формування реалістичних уявлень. Епізодичні і довготривалі спостереження. Первинні, повторні і заключні спостереження. Спостереження порівняльного характеру. Їх місце в різних вікових групах. Підготовка вихователя до проведення спостережень. Методика проведення вихователя до проведення спостережень. Методика проведення спостережень в різних вікових групах. Основні види спостережень в групах раннього віку. Вибір об'єктів для спостережень на заняттях, під час прогулянок, ігор, праці в кутку природи і на ділянці д/с. Нескладні досліди в старшому дошкільному віці. Виховна їх цінність, зміст, структура і методика проведення дослідів. Прогулянки і екскурсії в природу, як особливий вид заняття. Їх значення. Види екскурсій. Відмінність екскурсій. Відмінність екскурсій від прогулянок. Специфіка проведення цільових прогулянок в молодших і середніх групах. Організація і методика проведення екскурсій в різних вікових групах: визначення цілі, проведення спостереження, вирощування рослин, догляд за тваринами.

Обладнання для збору і розміщення зібраного матеріалу. Закріплення знань в послідовних спостереженнях і в інших видах діяльності.

Праця дітей по вирощуванню рослин, догляд за тваринами, охорона природи. Види і зміст праці в кожній віковій групі, керівництво ними. Особливості занять пов'язаних з працею. Організація повсякденної праці в кутку природи, на городі, в квітнику. Охорона здоров'я і дотримання правил гігієни. Чергування в куточку природи і на ділянці, керівництво вихователя працею дітей старшого дошкільного віку. Гра як метод ознайомлення дітей з природою. Рольові ігри, відтворюючі уявлення про природу. Ігри з природним матеріалом (піском, водою, льодом, снігом і ін.). Їх значення для сенсорної культури і пізнання дітьми природи.

Дидактичні ігри з природним матеріалом (листя, квітами, плодами, овочами, насінням) на розрізнення, розпізнавання по зовнішньому вигляду, на дотик, по запаху, на смак, по опису, загадці. Ігри на класифікацію предметів природи. Ігри з картинками. Місце різних ігор в роботі з дітьми різного віку, їх організація і проведення.

Гра, як частина заняття по ознайомленню з природою. Словесні методи. Зв'язок їх з методами безпосереднього ознайомлення з природою. Бесіди: попереджувачі, спостереження, працю, супроводжуючі діяльність дітей, підсумкові, систематизуючі знання дітей. Розповіді вихователя і дітей. Читання пізнавальної і художньої літератури. Використання усної народної творчості. Словесні ігри. (фіксація вражень і закріплення знань дітей про природу).

Використання ілюстративного матеріалу (картин, діапозитивів, кінофільмів) на заняттях з дітьми. Вимоги до змісту і оформлення наочних посібників для різних вікових груп.

Фіксація вражень і закріплення знань дітей про природу. Використання зображувальної діяльності. Ведення щоденників спостережень, календарів погоди і природи.

Практичне заняття

Складання і аналіз студентами конспектів занять по темі: “Спостереження”, “Бесіда”, “Праця”. Аналіз методів і форм ознайомлення дошкільників з природою в д/с. Лабораторні спостереження занять з дітьми і їх самостійне проведення (спостереження за тваринами живими об’єктами, екскурсії, трудові заняття).

III. Ознайомлення дітей з різними порами року.

Осінь.

Перша молодша група.

Діти у відповідності з програмою знайомляться з деякими характерними осінніми явищами неживої природи, змінами погоди (світить сонце, йде дощ, дме вітер) із змінами в рослинному світі (квіти, листя різного кольору, трава), в тваринному світі (комахи, птахи).

Друга молодша група.

Зміст програми. Спостереження на прогулянках і із вікна за природою (сонечко, дощ, вітер). Ігри із султанчиками. Розглядання листя, квітів. Дидактичні ігри з овочами, фруктами, осіннім листям, квітами. Спостереження за збором овочів на городі, посильна участь в цьому дітей.

Середня група.

Зміст програми. Праця на заняттях і в повсякденному житті. Спостереження за погодою, за вітром (гойдає дерева, зриває листя). Встановлення зв’язків між станом погоди і одягом людей, іграми дітей. Спостереження за деревами (різнокольорове листя, його опадання), за птахами на ділянці і під час прогулянок. Спостереження краси осінньої природи. Огляд квітників , грядок. Участь в зборі овочів, фруктів.

Старша група

Зміст програми. Розширення уявлень дітей про характерні осінні явища в природі і в с/ г праці.

Повсякденні спостереження за станом погоди. Спостереження на ділянці і під час екскурсій за змінами в розвитку рослин, красою золотої осені, за осінніми явищами в житті тварин (птахів, комах). Встановлення взаємозв’язків між станом погоди і змінами в рослинному і тваринному світі. Формування поняття осінь. Екскурсії на сільськогосподарські об’єкти (сад, поле, город).

Участь дітей в зборі овочів, фруктів насіння. Зразки квітів, складання букетів. Участь дітей в пересадці рослин з квітника в куточок природи. Поповнення і закріплення уявлень дітей про осінь під час бесід, розповідей, читання, оповідань, віршів, дидактичних ігор, перегляду діафільмів. Малювання, аплікація, ліпка по темі осені.

Зима

Перша молодша група

Зміст програми. Спостерігати за такими явищами природи як сніг, називати їх. Сніг білий, пухнастий, холодний. Він ліпиться. В кімнаті він тане, перетворюється на воду. Спостерігати за хмарами, називати їх. Хмари бувають великі та маленькі. Спостерігати за вітром. Називати це явище - “йде дощ”, під час ігор із султанчиками, вертушками. Продовжувати вчити дітей розрізняти дерево – кущ. Спостерігати за птахами: горобцями, воронами.

Друга молодша група

Зміст програми. Спостереження за снігопадом на прогулянках, з вікна. Ознайомлення з властивостями снігу (білий, холодний, красиво блищить на сонці), лід (холодний, слизький) під час прогулянок.

Спостереження за погодою (холодно, мороз). Зв'язок між погодою і одягом дітей. Підведення дітей до розуміння пори року “зима”. Спостереження за птахами на ділянці (горобці, ворони, голуби). Наслідування рухів птахів, тварин в рухливих іграх.

Спостереження за птахами в клітці. Висаджування цибулі на зелень.

Середня група

Зміст програми. Повсякденні спостереження дітей за станом погоди. Розширення та поповнення уявлень дітей про зимові явища. Формування поняття “зима”. Підведення дітей до розуміння зв'язків між порою року і видами ігор, розваг з працею людей взимку. Уточнення уявлень дітей про властивості снігу та льоду(сніг м'який, лід твердий, прозорий, в теплі сніг і лід тане, вода на морозі замерзає – перетворюється в лід).

Ігри дітей із снігом, льодом.

Стан тваринного і рослинного світу. Спостереження за птахами, розпізнавання зимуючих птахів за розміром, забарвленням пір'я, голосами; підгодовля птахів. Розглядання дерев (на деревах немає листя, на сосні, ялині – голки) Вирощування в куточку природи вівса, ялина для підгодовлі птахів. Бесіди за картинами, розглядання картин, вивчення віршів, народних прикмет, прислів'їв, малювання та ліпка по темі зими).

Старша група

Зміст програми. Розширення та поповнення знань дітей про зиму. Характерні явища природи в різні періоди зими (початок, середина, перехід до весни)

Повсякденні спостереження: за місяцем, зірками у вечірні години; станом погоди (снігопади, мороз, метелиця, іній). Спостереження краси зимової природи в різні частини доби. Розширення уявлень дітей в процесі ігор, праці про властивості льоду, снігу. Встановлення зв'язків між станом погоди і станом снігу. Встановлення зв'язків між станом погоди і станом снігу (в морозну погоду –сухий, розсипчастий, в теплу – липкий).

Екскурсія в парк, ліс, на водойму. Розпізнавання листяних дерев по корі, гілках, насінні, плодах (береза. Клен. Тополя); хвойних – по корі, голках, шишках. Повсякденні спостереження за птахами біля штучних годівниць. Порівняння птахів по зовнішньому вигляду, голосу, поведінці. Праця на ділянці. Участь дітей в будівництві із снігу і льоду різних споруд.

Спостереження в куточку природи за розпусканням гілок, вирощування рослин, квіткової осаді. Бесіди і розповіді дітей про зиму по картинках, спостереженнях. Читання художньої літератури, вивчення віршів, народних прикмет, прислів'їв, загадок.. Перегляд діафільмів, кінофільмів. Відображення зимової природи в зображувальній діяльності дітей.

Весна

Перша молодша група

Зміст програми. Спостерігати за сонцем: сонце знаходиться на небі, воно світить і зігріває землю, воду, все навкруги. Поповнювати уявлення про воду: у воді живе рибка. Воду п'ють, водою поливають рослини.

Учити розрізняти землю, пісок. Пояснити, що у землі ростуть дерева, кущі, трава. Помічати і називати найбільш яскраві явища приклади (тане сніг, біжать струмки, йде дощ), спостерігати та розрізняти квітучі трав'янисті рослини, дерева (один-два види) на ділянці, називати їх, спостерігати за рибками в акваріумі, птахами, метеликами, жуками на ділянці. Вправляти дітей в бережному ставленні до них.

Залучати дітей до посильної участі по догляду за рослинами і тваринами.

Друга молодша група

Зміст програми. Накопичення дітьми уявлень про весняні явища природи під час спостережень із вікна, повсякденних прогулянок (сонце, тепло, сніг розтанув, йде дощ, зеленіє трава). Розглядання дерев, весняних квітів. Розрізнення комах (комар, метелик, жук). Спостереження за птахами (горобцями, воронами)

Висівання в ґрунт крупного насіння, висаджування цибулі, участь в поливі. Ігри з вертушками, піском, водою. Властивості піску (сухий, сипкий, вологий – ліпиться) води (ллється, тече) Розглядання ілюстрацій (квітів, дерев, птахів), картин про весну). Розучування віршів, пісень.

Середня група

Зміст програми. Поповнення уявлень дітей про весну. Спостереження за погодою, весняними явищами в природі на повсякденних прогулянках, екскурсіях.

Встановлення елементарних зв'язків між станом погоди (гріє сонце, стало тепло, сніг тане, на землі вода, течуть струмки) і працею людей, іграми і заняттями дітей. Спостереження за першими ознаками весни. Виховання вміння помічати красу весняної природи, бережно відноситись до зелених насаджень.

Спостереження за появою бруньок, листя на деревах, кущах, квітуванням весняних квітів. Спостереження за комахами (порівняння по зовнішньому вигляду, способу руху: літають, повзають). Спостереження за жабою (стрибає, кумкає, ловить і заковтує комах). Спостереження за поведінкою птахів (прилетіли шпаки, ластівки, несуть пух, соломки для гнізд). Спостереження праці старших дітей по вирощуванню рослин. На дитячому городі, в квітнику, посів насіння бобових, буряків, редиски). Постійне їх поливання, підпушування. Дидактичні ігри з весняними квітами, картинками на яких зображена весна. Бесіди по картинах, розповіді дітей. Читання художньої літератури, вивчення віршів, народних прикмет, прислів'їв, загадок. Малювання квітів, дерев.

Старша група

Зміст програми. Збагачення знань дітей про весняні явища природи, працю людей весною.

Формування поняття “весна”.

Повсякденні спостереження за змінами в неживій природі (збільшується день, сонце гріє сильніше, льодохід, повінь).

Ознайомлення із назвами місяців, походження назв, на кличках. Учити визначати прийдешній стан погоди за народними прикметами.

Ігри пов'язані із використанням вітру, води.

Спостереження на майданчику, екскурсіях за появою перших листочків на деревах, кущах, квітуванням весняних квітів.

Спостереження за комахами. Повідомлення знань про корисних (сонечко, мурашки, бджоли) і шкідливих (травневий хрущ, гусениця, попелиця), спостереження за земноводними (жаба, тритон). Порівняння по зовнішньому вигляду, пуху, користі, яку вони приносять.

Спостереження за гніздуванням птахів, підгодовля пташенят. Бесіда про користь птахів та їх охорона.

Спостереження за льодоходом на екскурсіях до річки, озера.

Спостереження весняних робіт в парку, на городі, в саду, в полі. Праця людей по вирощуванню рослин на городі, в квітнику. Спостереження за сходами.

Вирощування рослин в куточку природи (живцювання кімнатних рослин, посів насіння для розсади)

Дидактичні ігри на розпізнавання весняних рослин, їх групування та класифікація. Настільно-друковані ігри пов'язані с пізнанням природи і праці весною.

Бесіди і розповіді про весну по ілюстраціях і спостереженнях.

Літо

Перша молодша група

Зміст програми. Накопичення уявлень дітьми про літні явища в природі на основі чуттєвого сприймання (світить сонце, жарко, багато квітів).

Вчити дітей називати ознаки погоди: (жарко, дощ, вітер). Формувати знання в дітей про поведінку людей в парку погоду. Продовжувати вчити дітей розрізняти суху та вологу землю та пісок.

Проводити ігри з водою та вітром. Розрізняти та називати дерево, кущ. Квітку, траву. Спостерігати за метеликами, жуками, птахами, тваринами.

Друга молодша група

Зміст програми. Вчити дітей встановлювати зв'язки між літнього погодою, одягом дітей, їх іграми та поняття “літо”.

Порівняння квітів по кольору величині на прогулянках.

Спостереження за птахами (їх багато, вони літають, співають), за комахами, жабами, способом їх руху (літають, повзають, жаби стрибають). Участь в поливанні дитячого городу, квітника. Ігри з піском, водою. Дидактичні ігри з природним матеріалом, картинками.

Розгляд картин, розповіді, читання невеликих оповідань, вивчення віршів, загадок, пісень.

Середня група

Зміст програми. Поповнення уявлень дітей про літні явища в природі і працю людей влітку.

Збагачення поняття “літо”.

Спостереження за станом погоди (сильно гріє сонце, на небі хмари, сяє блискавка, гримить грім, іде дощ, грози).

Поповнення знань дітей на прогулянках та екскурсіях про рослини та тварини – мешканців лісу. Збір грибів, ягід. Уточнення поняття “ліс”. Збір квітів на прогулянках в лісі, на луках. Складання букетів.

Спостереження за комахами (метелики, жуки, мурашки, комахи). Порівняння їх по зовнішньому вигляду, рухах, звуках, які вони видають.(спостереження і порівняння жаби і ящірки) Спостереження на екскурсіях за використанням води (річки, озера) влітку (люди купаються, ловлять рибу, катаються на човнах).

Спостереження за птахами і пташенятами.

Догляд за рослинами на городі, в квітнику (полив, підпушення землі). Спостереження за досяганням овочів на городі, фруктів в сад. Участь дітей в зборі врожаю. Дидактичні ігри з природним матеріалом (квіти, листя, шишки, жолуді, і ін.) з картинками на розпізнавання і порівняння предметів, класифікація їх (квіти, дерева, кущі, овочі, ягоди, гриби)

Розгляд ілюстрацій, бесіди про літо по картинках і спостереженнях. Читання дітям художньої літератури. Вивчення дітьми віршів, пісень, загадок, народних прислів'їв та прикмет. Зображення дерев. Квітів, овочів, фруктів в малюнках, аплікаціях.

Старша група

Зміст програми. Збагачення і уточнення знань дітей про літні явища в природі, про працю людей по вирощуванню рослин і догляду за тваринами.

Спостереження за явищами природи (ливень, гроза, веселка). Спостереження за небом в різній погоди. Встановлення зв'язків між станом неба і погодою. Ознайомлення дітей з походженнями назв та наклічками літніх місяців.

Уточнення понять “ліс”, “луки”, “поле”.

Спостереження на ділянці, екскурсіях в різні періоди літа квітучих рослин, досяганням плодів, насіння росту і розвитку птахів, земноводних. Збір рослин для куточка природи. Збір квітів, складання букетів, прикрашення приміщень, бесідок. Спостереження краси літньої природи.

Розширення та поглиблення знань про охорону природи молодшого. Посильна участь дітей в охороні природі. Екскурсії в різні періоди літа по спостереженню праці людей на городі, луках, в полі, за працею по догляду за тваринами і птахами. Виховання інтересу і поваги до с/г праці людей. Систематичні спостереження і догляд за рослинами городу, квітника (поливання, підпушування, підгортання прополювання). Збір урожаю ранніх овочів. Дидактичні ігри на прогулянках, екскурсіях на розпізнавання рослин в природних умовах їх росту. Настільно-друковані ігри. Бесіди і розповіді по картинах і спостереженнях. Читання літератури, вивчення віршів, пісень, народних прикмет, прислів'їв. Розвиток в дітей інтересу і любові до рідної природи. Відображення вражень про літо в зображувальній діяльності дітей. (малювання, аплікація)

Лабораторні заняття

1. Аналіз методів і форм ознайомлення дошкільників з природою в д/с.
2. Заняття на тему: “Зимовий спокій дерев і кущів” .
Опис гілки і її замальовка.
3. Розпізнавання дикорослих трав'янистих рослин квітучих кущів, дерев.

IV. Ознайомлення дітей з домашніми і дикими тваринами.

Перша молодша група

Первинне ознайомлення з тваринами: розглядання картинок, іграшок і гра з ними. Спостереження за домашніми тваринами (кішкою, собакою, куркою, курчатами) в повсякденному житті та на заняттях. Вчать дітей впізнавати та називати тварин, виділяти основні частини тіла, звуки які видають рухи. Показ прийомів догляду за тваринами. Ігри на звуконаслідування та наслідування рухів тварин.

Друга молодша група

Зміст програми. Виховання інтересу і позитивного відношення до тварин. Спостереження за кішкою, собакою, цуценям, курчатами на заняттях і в повсякденному житті (кінь, корова, коза) . Розгляд картинок із зображенням домашніх тварин і їх дитинчат. Дидактичні ігри з іграшками і картинками. Наслідування рухів, поведінки тварин в рухливих іграх. Оповідання і вірші про тварин.

Годування дітьми домашніх тварин, рибок, птахів.

Середня група

Зміст програми. Спостереження за тваринами на заняттях. Спостереження за тваринами і їх дитинчатами на повсякденних цільових прогулянках. Виконання дітьми нескладних доручень по догляду за тваринами куточка природи. Виховання бережного відношення до тварин.

Старша група

Зміст програми. Довготривалі спостереження за домашніми і дрібними тваринами куточка природи. Догляд і спостереження за тваринами під час чергування. Виховання в дітей дбайливого відношення до тварин. Екскурсії на пташник. Пасовище. Екскурсії в зоопарк. Уточнення і збагачення знань дітей про тварин під час бесід, дидактичних ігор, розгляду картин, перегляду діафільмів, читання дитячої природознавчої літератури, вивчення віршів, загадок, легенд.

У. Екологічне та валеологічне виховання дітей дошкільного віку.

Екологічне виховання є одним із найважливіших завдань сьогодення. Історія виникнення науки екології. Екологічні проблеми сьогодення. Завдання. Умови та засоби екологічного виховання в д/садку.

Що таке наука “валеологія”? Завдання валеологічного виховання. Методичні рекомендації щодо реалізації завдань валеологічного виховання в дошкільних закладах.

Література

1. Н.Ф. Яришева “Методика ознайомлення дітей з природою” вид. Вища школа м. Київ 1979р
2. С.О.Веретенникові “Ознайомлення дошкільників з природою” вид. “Вища школа” м. Київ 1979р
3. М.М.Марковська “Уголок природи в д/с” Москва “Просвещение 1989р.
4. М.В.Лучич “Детям о природе”
5. Е.И.Золотова “Знакомим дошкольников с миром животных”
6. Н.В.Лисенко “Екологічне виховання дітей дошкільного віку” Львів вид. “Світ” 1994р.
7. В. Скуратівський “Обереги пам’яті”, “Місяцелік”, “Вінець” м. Київ вид. УСТА 1994р.
8. Н.Ф.Яришева “Основи природознавства”, “Природа України” Київ “Вища школа” 1995р.
9. Методичні рекомендації до програми виховання дітей дошкільного віку “Малятко” , Київ 1993р.
10. Методичні рекомендації та матеріали до програми “Дитина” Київ 1994р.
11. Програма “Малятко” Київ 1999р.
12. Програма “Дитина” Київ 2003р.
13. Н.О.Пустоцвіт, З.Н. Плечова “Екологічні задачі, ігри та вікторини”
14. Н.М.Чернова , А.М.Білова “Екологія” Москва, 1999р.
15. Ю.А.Елін, Л.Г.Оляніцька, С.І.Івченко “Шкільний визначник рослин”

**Кременчуцьке педагогічне училище
ім. А.С.Макаренка**

“Затверджую”

Заступник директора з навчальної роботи
_____ **Шакотько**
_____ **2003 р.**

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА

**з предмету “Методика ознайомлення дітей з природою”
складена згідно із Стандартом вищої освіти
освітньо-професійної програми підготовки
молодшого спеціаліста за спеціальністю 5.010101
“Дошкільне виховання”**

**термін вивчення предмету з ІІ по ІУ семестр
та затвердженою предметно-цикловою комісією
викладачів психолого-педагогічних дисциплін**

протокол № _____ від _____ 2003р.

Викладач

Приступ В.В.

Голова ПЦК

Малікова Л.В.

м. Кременчук

Пояснювальна записка.

Державна національна програма “Освіта” передбачає реформування всієї системи освіти. Створення необхідних умов для всебічного розвитку особистості, відродження національної системи виховання.

У концепції дошкільного виховання особлива увага приділяється вирішенню завдань екологічного виховання, формування бережного і дбайливого ставлення до природи.

Курс методики ознайомлення дітей з природою забезпечує теоретичну і практичну підготовку фахівців, які здатні здійснювати ознайомлення дітей дошкільного віку з природою згідно з державним класифікатором України “Класифікатор професій Д.К.003-95, 2332 Вихователь дитячого садка (ясел-садків)” з дипломом молодшого спеціаліста.

Програма з предмету “Методика ознайомлення з природою” складена згідно із стандартом вищої освітньо-професійної програми підготовки молодшого спеціаліста за спеціальністю 5.010101 Дошкільного виховання. Напряму підготовки 01.01. Педагогічна освіта, освітнього рівня, неповна вища освіта, класифікація 2332 Вихователь д/с (ясел-садків).

Зміст курсу ґрунтується на наукових засадах теорії та методики ознайомлення дітей з природою, класичних та сучасних наукових дослідженнях у галузі природознавства, дитячої психології та педагогіки.

Тематична структура програми дає змогу викладачу реалізувати міжпредметні зв'язки з біологією, анатомією, фізіологією, гігієною дітей раннього та дошкільного віку; з педагогікою, психологією та дошкільними методиками.

Вивчення курсу рекомендується проводити на лекційних, семінарських, практичних, лабораторних заняттях та в процесі самостійної роботи. Окремі практичні та лабораторні заняття доцільно проводити в дошкільних закладах з використанням діагностичних методик з наповненням їх елементами дослідницького характеру.

Головні завдання курсу

1. Творче оволодіння студентами досягнення вітчизняної та зарубіжної методики природознавства.
2. Ознайомлення з надбанням педагогічних традицій українського народу.
3. Засвоєння закономірностей, принципів та методики ознайомлення дітей з природою.
4. Формування умінь згідно з Стандартом вищої освіти підготовки молодшого спеціаліста за спеціальністю 5.010101 Дошкільне виховання, Вихователь д/с”.

Зміст предмету

I. Предмет, завдання методики ознайомлення дітей з природою в дитячому садку.

Методологічні основи методики ознайомлення з природою, її зв'язок з іншими науками. Методика ознайомлення з природою належить до системи педагогічних наук. Основним предметом її вивчення є процес ознайомлення дітей з природою, виховання та розвиток їх під час цієї роботи. Методика досліджує і розробляє мету і завдання ознайомлення дошкільників з природою відповідно до розвитку суспільства на сучасному етапі і його соціальних замовлень.

Відповідно до мети методика розробляє зміст знань. Основні принципи відбору їх і побудови програми д/с по ознайомленню з природою і разом з цим розробляє методи, прийоми, форми організації дітей.

Значення ознайомлення дітей з природою для їх всебічного розвитку, формування матеріалістичного світосприймання. Своєрідність сприймання природи дітьми дошкільного віку. Позитивний вплив спілкування дітей з природою на всебічний розвиток дитини.

Завдання ознайомлення дітей з природою.

Розумове виховання. Розвиток сенсорної культури, спостережливості, мислення, мови.

Формування уявлень про природу.

Виховання пізнавального відношення до природи. Достовірні знання про предмети і явища природи, прості взаємозв'язки і закономірності. Розвиток на цій основі елементів матеріалістичного світорозуміння. Формування трудових вмінь і навичок по вирощуванню рослин і догляду за тваринами. Посильна участь в охороні природи.

Морально-естетичне виховання. Виховання любові, бережливого і дбайливого відношення до природи і його роль в формуванні позитивних рис особистості, відповідальності, цілеспрямованості, колективізму. Виховання умінь бачити і розуміти красу природи.

Екологічне виховання дітей.

Фізичне виховання. Загартування, зміцнення здоров'я, нервової системи дитини засобами природи. Рух на повітрі і його значення організму дитини. Роль вихователя в ознайомленні дітей з природою, вимоги до його особистості.

II. Методи і форми ознайомлення дітей з природою

Різноманітність методів і форм ознайомлення дітей з природою і їх вибір в залежності від завдань виховання і навчання, від змісту програмового матеріалу, вікових особливостей дітей.

Методи, які забезпечують безпосередній і дійовий контакт дітей з природою. Їх значення. Спостереження-основа формування реалістичних уявлень. Епізодичні і довготривалі спостереження. Первинні, повторні і заключні спостереження. Спостереження порівняльного характеру. Їх місце в різних вікових групах. Підготовка вихователя до проведення спостережень. Методика проведення вихователя до проведення спостережень. Методика проведення спостережень в різних вікових групах. Основні види спостережень в групах раннього віку. Вибір об'єктів для спостережень на заняттях, під час прогулянок, ігор, праці в кутку природи і на ділянці д/с. Нескладні досліди в старшому дошкільному віці. Виховна їх цінність, зміст, структура і методика проведення дослідів. Прогулянки і екскурсії в природу, як особливий вид заняття. Їх значення. Види екскурсій. Відмінність екскурсій. Відмінність екскурсій від прогулянок. Специфіка проведення цільових прогулянок в молодших і середніх групах. Організація і методика проведення екскурсій в різних вікових групах: визначення цілі, проведення спостереження, вирощування рослин, догляд за тваринами.

Обладнання для збору і розміщення зібраного матеріалу. Закріплення знань в послідовних спостереженнях і в інших видах діяльності.

Праця дітей по вирощуванню рослин, догляд за тваринами, охорона природи. Види і зміст праці в кожній віковій групі, керівництво ними. Особливості занять пов'язаних з працею. Організація повсякденної праці в кутку природи, на городі, в квітнику. Охорона здоров'я і дотримання правил гігієни. Чергування в куточку природи і на ділянці, керівництво вихователя працею дітей старшого дошкільного віку. Гра як метод ознайомлення дітей з природою. Рольові ігри, відтворюючі уявлення про природу. Ігри з природним матеріалом (піском, водою, льодом, снігом і ін.). Їх значення для сенсорної культури і пізнання дітьми природи.

Дидактичні ігри з природним матеріалом (листя, квітами, плодами, овочами, насінням) на розрізнення, розпізнавання по зовнішньому вигляду, на дотик, по запаху, на смак, по опису, загадці. Ігри на класифікацію предметів природи. Ігри з картинками. Місце різних ігор в роботі з дітьми різного віку, їх організація і проведення.

Гра, як частина заняття по ознайомленню з природою. Словесні методи. Зв'язок їх з методами безпосереднього ознайомлення з природою. Бесіди: попереджувачі, спостереження, працю, супроводжуючі діяльність дітей,

підсумкові, систематизуючи знання дітей. Розповіді вихователя і дітей. Читання пізнавальної і художньої літератури. Використання усної народної творчості. Словесні ігри. (фіксація вражень і закріплення знань дітей про природу).

Використання ілюстративного матеріалу (картин, діапозитивів, кінофільмів) на заняттях з дітьми. Вимоги до змісту і оформлення наочних посібників для різних вікових груп.

Фіксація вражень і закріплення знань дітей про природу. Використання зображувальної діяльності. Ведення щоденників спостережень, календарів погоди і природи.

Практичне заняття

Складання і аналіз студентами конспектів занять по темі: “Спостереження”, “Бесіда”, “Праця”. Аналіз методів і форм ознайомлення дошкільників з природою в д/с. Лабораторні спостереження занять з дітьми і їх самостійне проведення (спостереження за тваринами живими об’єктами, екскурсії, трудові заняття).

III. Ознайомлення дітей з різними порами року.

Осінь.

Перша молодша група.

Діти у відповідності з програмою знайомляться з деякими характерними осінніми явищами неживої природи, змінами погоди (світить сонце, йде дощ, дме вітер) із змінами в рослинному світі (квіти, листя різного кольору, трава), в тваринному світі (комахи, птахи).

Друга молодша група.

Зміст програми. Спостереження на прогулянках і із вікна за природою (сонечко, дощ, вітер). Ігри із султанчиками. Розглядання листя, квітів. Дидактичні ігри з овочами, фруктами, осіннім листям, квітами. Спостереження за збором овочів на городі, посильна участь в цьому дітей.

Середня група.

Зміст програми. Праця на заняттях і в повсякденному житті. Спостереження за погодою, за вітром (гойдає дерева, зриває листя). Встановлення зв’язків між станом погоди і одягом людей, іграми дітей. Спостереження за деревами (різнокольорове листя, його опадання), за птахами на ділянці і під час прогулянок. Спостереження краси осінньої природи. Огляд квітників , грядок. Участь в зборі овочів, фруктів.

Старша група

Зміст програми. Розширення уявлень дітей про характерні осінні явища в природі і в с/ г праці.

Повсякденні спостереження за станом погоди. Спостереження на ділянці і під час екскурсій за змінами в розвитку рослин, красою золотої осені, за осінніми явищами в житті тварин (птахів, комах). Встановлення взаємозв'язків між станом погоди і змінами в рослинному і тваринному світі. Формування поняття осінь. Екскурсії на сільськогосподарські об'єкти (сад, поле, город). Участь дітей в зборі овочів, фруктів насіння. Зразки квітів, складання букетів. Участь дітей в пересадці рослин з квітника в куточок природи. Поповнення і закріплення уявлень дітей про осінь під час бесід, розповідей, читання, оповідань, віршів, дидактичних ігор, перегляду діафільмів. Малювання, аплікація, ліпка по темі осені.

Зима

Перша молодша група

Зміст програми. Спостерігати за такими явищами природи як сніг, називати їх. Сніг білий, пухнастий, холодний. Він ліпиться. В кімнаті він тане, перетворюється на воду. Спостерігати за хмарами, називати їх. Хмари бувають великі та маленькі. Спостерігати за вітром. Називати це явище - “йде дощ”, під час ігор із султанчиками, вертушками. Продовжувати вчити дітей розрізняти дерево – кущ. Спостерігати за птахами: горобцями, воронами.

Друга молодша група

Зміст програми. Спостереження за снігопадом на прогулянках, з вікна. Ознайомлення з властивостями снігу (білий, холодний, красиво блищить на сонці), лід (холодний, слизький) під час прогулянок.

Спостереження за погодою (холодно, мороз). Зв'язок між погодою і одягом дітей. Підведення дітей до розуміння пори року “зима”. Спостереження за птахами на ділянці (горобці, ворони, голуби). Наслідування рухів птахів, тварин в рухливих іграх.

Спостереження за птахами в клітці. Висаджування цибулі на зелень.

Середня група

Зміст програми. Повсякденні спостереження дітей за станом погоди. Розширення та поповнення уявлень дітей про зимові явища. Формування поняття “зима”. Підведення дітей до розуміння зв'язків між порою року і видами ігор, розваг з працею людей взимку. Уточнення уявлень дітей про властивості снігу та льоду(сніг м'який, лід твердий, прозорий, в теплі сніг і лід тане, вода на морозі замерзає – перетворюється в лід).

Ігри дітей із снігом, льодом.

Стан тваринного і рослинного світу. Спостереження за птахами, розпізнавання зимуючих птахів за розміром, забарвленням пір'я, голосами; підгодовля птахів. Розглядання дерев (на деревах немає листя, на сосні, ялині – голки)

Вирощування в куточку природи вівса, ялина для підгодівлі птахів. Бесіди за картинами, розглядання картин, вивчення віршів, народних прикмет, прислів'їв, малювання та ліпка по темі зими).

Старша група

Зміст програми. Розширення та поповнення знань дітей про зиму. Характерні явища природи в різні періоди зими (початок, середина, перехід до весни)

Повсякденні спостереження: за місяцем, зірками у вечірні години; станом погоди (снігопади, мороз, метелиця, іній). Спостереження краси зимової природи в різні частини доби. Розширення уявлень дітей в процесі ігор, праці про властивості льоду, снігу. Встановлення зв'язків між станом погоди і станом снігу. Встановлення зв'язків між станом погоди і станом снігу (в морозну погоду –сухий, розсипчастий, в теплу – липкий).

Екскурсія в парк, ліс, на водойму. Розпізнавання листяних дерев по корі, гілках, насінні, плодах (береза. Клен. Тополя); хвойних – по корі, голках, шишках. Повсякденні спостереження за птахами біля штучних годівниць. Порівняння птахів по зовнішньому вигляду, голосу, поведінці. Праця на ділянці. Участь дітей в будівництві із снігу і льоду різних споруд.

Спостереження в куточку природи за розпусканням гілок, вирощування рослин, квіткової осаді. Бесіди і розповіді дітей про зиму по картинках, спостереженнях. Читання художньої літератури, вивчення віршів, народних прикмет, прислів'їв, загадок.. Перегляд діафільмів, кінофільмів. Відображення зимової природи в зображувальній діяльності дітей.

Весна

Перша молодша група

Зміст програми. Спостерігати за сонцем: сонце знаходиться на небі, воно світить і зігріває землю, воду, все навкруги. Поповнювати уявлення про воду: у воді живе рибка. Воду п'ють, водою поливають рослини.

Учити розрізняти землю, пісок. Пояснити, що у землі ростуть дерева, кущі, трава. Помічати і називати найбільш яскраві явища приклади (тане сніг, біжать струмки, йде дощ), спостерігати та розрізняти квітучі трав'янисті рослини, дерева (один-два види) на ділянці, називати їх, спостерігати за рибками в акваріумі, птахами, метеликами, жуками на ділянці. Вправляти дітей в бережному ставленні до них.

Залучати дітей до посильної участі по догляду за рослинами і тваринами.

Друга молодша група

Зміст програми. Накопичення дітьми уявлень про весняні явища природи під час спостережень із вікна, повсякденних прогулянок (сонце, тепло, сніг розтанув, йде дощ, зеленіє трава). Розглядання дерев, весняних квітів. Розрізнення комах (комар, метелик, жук). Спостереження за птахами (горобцями, воронами)

Висівання в ґрунт крупного насіння, висаджування цибулі, участь в поливі. Ігри з вертушками, піском, водою. Властивості піску (сухий, сипкий, вологий – ліпиться) води (ллється, тече) Розглядання ілюстрацій (квітів, дерев, птахів), картин про весну). Розучування віршів, пісень.

Середня група

Зміст програми. Поповнення уявлень дітей про весну. Спостереження за погодою, весняними явищами в природі на повсякденних прогулянках, екскурсіях.

Встановлення елементарних зв'язків між станом погоди (гріє сонце, стало тепло, сніг тане, на землі вода, течуть струмки) і працею людей, іграми і заняттями дітей. Спостереження за першими ознаками весни. Виховання вміння помічати красу весняної природи, бережно відноситись до зелених насаджень.

Спостереження за появою бруньок, листя на деревах, кущах, квітуванням весняних квітів. Спостереження за комахами (порівняння по зовнішньому вигляду, способу руху: літають, повзають). Спостереження за жабою (стрибає, кумкає, ловить і заковтує комах). Спостереження за поведінкою птахів (прилетіли шпаки, ластівки, несуть пух, соломки для гнізд). Спостереження праці старших дітей по вирощуванню рослин. На дитячому городі, в квітнику, посів насіння бобових, буряків, редиски). Постійне їх поливання, підпушування. Дидактичні ігри з весняними квітами, картинками на яких зображена весна. Бесіди по картинах, розповіді дітей. Читання художньої літератури, вивчення віршів, народних прикмет, прислів'їв, загадок. Малювання квітів, дерев.

Старша група

Зміст програми. Збагачення знань дітей про весняні явища природи, працю людей весною.

Формування поняття “весна”.

Повсякденні спостереження за змінами в неживій природі (збільшується день, сонце гріє сильніше, льодохід, повінь).

Ознайомлення із назвами місяців, походження назв, на кличках. Учити визначати прийдешній стан погоди за народними прикметами.

Ігри пов'язані із використанням вітру, води.

Спостереження на майданчику, екскурсіях за появою перших листочків на деревах, кущах, квітуванням весняних квітів.

Спостереження за комахами. Повідомлення знань про корисних (сонечко, мурашки, бджоли) і шкідливих (травневий хрущ, гусениця, попелиця), спостереження за земноводними (жаба, тритон). Порівняння по зовнішньому вигляду, пуху, користі, яку вони приносять.

Спостереження за гніздуванням птахів, підгодовля пташенят. Бесіда про користь птахів та їх охорона.

Спостереження за льодоходом на екскурсіях до річки, озера.

Спостереження весняних робіт в парку, на городі, в саду, в полі. Праця людей по вирощуванню рослин на городі, в квітнику. Спостереження за сходами. Вирощування рослин в куточку природи (живцювання кімнатних рослин, посів насіння для розсади)

Дидактичні ігри на розпізнавання весняних рослин, їх групування та класифікація. Настільно-друковані ігри пов'язані з пізнанням природи і праці весною.

Бесіди і розповіді про весну по ілюстраціях і спостереженнях.

Літо

Перша молодша група

Зміст програми. Накопичення уявлень дітьми про літні явища в природі на основі чуттєвого сприймання (світить сонце, жарко, багато квітів).

Вчити дітей називати ознаки погоди: (жарко, дощ, вітер). Формувати знання в дітей про поведінку людей в парку погоду. Продовжувати вчити дітей розрізняти суху та вологу землю та пісок.

Проводити ігри з водою та вітром. Розрізняти та називати дерево, кущ. Квітку, траву. Спостерігати за метеликами, жуками, птахами, тваринами.

Друга молодша група

Зміст програми. Вчити дітей встановлювати зв'язки між літнього погодою, одягом дітей, їх іграми та поняття "літо".

Порівняння квітів по кольору величині на прогулянках.

Спостереження за птахами (їх багато, вони літають, співають), за комахами, жабами, способом їх руху (літають, повзають, жаби стрибають). Участь в поливанні дитячого городу, квітника. Ігри з піском, водою. Дидактичні ігри з природним матеріалом, картинками.

Розгляд картин, розповіді, читання невеликих оповідань, вивчення віршів, загадок, пісень.

Середня група

Зміст програми. Поповнення уявлень дітей про літні явища в природі і працю людей влітку.

Збагачення поняття "літо".

Спостереження за станом погоди (сильно гріє сонце, на небі хмари, сяє блискавка, гримить грім, іде дощ, грози).

Поповнення знань дітей на прогулянках та екскурсіях про рослини та тварини – мешканців лісу. Збір грибів, ягід. Уточнення поняття “ліс”. Збір квітів на прогулянках в лісі, на луках. Складання букетів.

Спостереження за комахами (метелики, жуки, мурашки, комахи). Порівняння їх по зовнішньому вигляду, рухах, звуках, які вони видають.(спостереження і порівняння жаби і ящірки) Спостереження на екскурсіях за використанням води (річки, озера) влітку (люди купаються, ловлять рибу, катаються на човнах).

Спостереження за птахами і пташенятами.

Догляд за рослинами на городі, в квітнику (полив, підпушення землі).

Спостереження за досяганням овочів на городі, фруктів в сад. Участь дітей в зборі врожаю. Дидактичні ігри з природним матеріалом (квіти, листя, шишки, жолуді, і ін.) з картинками на розпізнавання і порівняння предметів, класифікація їх (квіти, дерева, кущі, овочі, ягоди, гриби)

Розгляд ілюстрацій, бесіди про літо по картинках і спостереженнях. Читання дітям художньої літератури. Вивчення дітьми віршів, пісень, загадок, народних прислів'їв та прикмет. Зображення дерев. Квітів, овочів, фруктів в малюнках, аплікаціях.

Старша група

Зміст програми. Збагачення і уточнення знань дітей про літні явища в природі, про працю людей по вирощуванню рослин і догляду за тваринами.

Спостереження за явищами природи (ливень, гроза, веселка). Спостереження за небом в різний погоди. Встановлення зв'язків між станом неба і погодою. Ознайомлення дітей з походженнями назв та наклічками літніх місяців.

Уточнення понять “ліс”, “луки”, “поле”.

Спостереження на ділянці, екскурсіях в різні періоди літа квітучих рослин, досяганням плодів, насіння росту і розвитку птахів, земноводних. Збір рослин для куточка природи. Збір квітів, складання букетів, прикрашення приміщень, бесідок. Спостереження краси літньої природи.

Розширення та поглиблення знань про охорону природи молодшого. Посильна участь дітей в охороні природі. Екскурсії в різні періоди літа по спостереженню праці людей на городі, луках, в полі, за працею по догляду за тваринами і птахами. Виховання інтересу і поваги до с/г праці людей. Систематичні спостереження і догляд за рослинами городу, квітника (поливання, підпушування, підгортання прополювання). Збір урожаю ранніх овочів. Дидактичні ігри на прогулянках, екскурсіях на розпізнавання рослин в природних умовах їх росту. Настільно-друковані ігри. Бесіди і розповіді по картинах і спостереженнях. Читання літератури, вивчення віршів, пісень, народних прикмет, прислів'їв. Розвиток в дітей інтересу і любові до рідної

природи. Відображення вражень про літо в зображувальній діяльності дітей. (малювання, аплікація)

Лабораторні заняття

4. Аналіз методів і форм ознайомлення дошкільників з природою в д/с.
5. Заняття на тему: “Зимовий спокій дерев і кущів” .
Опис гілки і її замальовка.
6. Розпізнавання дикорослих трав’янистих рослин квітучих кущів, дерев.

ІУ. Ознайомлення дітей з домашніми і дикими тваринами.

Перша молодша група

Первинне ознайомлення з тваринами: розглядання картинок, іграшок і гра з ними. Спостереження за домашніми тваринами (кішкою, собакою, куркою, курчатами) в повсякденному житті та на заняттях. Вчать дітей впізнавати та називати тварин, виділяти основні частини тіла, звуки які видають рухи. Показ прийомів догляду за тваринами. Ігри на звуконаслідування та наслідування рухів тварин.

Друга молодша група

Зміст програми. Виховання інтересу і позитивного відношення до тварин. Спостереження за кішкою, собакою, цуценям, курчатами на заняттях і в повсякденному житті (кінь, корова, коза) . Розгляд картинок із зображенням домашніх тварин і їх дитинчат. Дидактичні ігри з іграшками і картинками. Наслідування рухів, поведінки тварин в рухливих іграх. Оповідання і вірші про тварин.

Годування дітьми домашніх тварин, рибок, птахів.

Середня група

Зміст програми. Спостереження за тваринами на заняттях. Спостереження за тваринами і їх дитинчатами на повсякденних цільових прогулянках. Виконання дітьми нескладних доручень по догляду за тваринами куточка природи. Виховання бережного відношення до тварин.

Старша група

Зміст програми. Довготривалі спостереження за домашніми і дрібними тваринами куточка природи. Догляд і спостереження за тваринами під час чергування. Виховання в дітей дбайливого відношення до тварин. Екскурсії на пташник. Пасовище. Екскурсії в зоопарк. Уточнення і збагачення знань дітей про тварин під час бесід, дидактичних ігор, розгляду картин, перегляду діафільмів, читання дитячої природознавчої літератури, вивчення віршів, загадок, легенд.

У. Екологічне та валеологічне виховання дітей дошкільного віку.

Екологічне виховання є одним із найважливіших завдань сьогодення. Історія виникнення науки екології. Екологічні проблеми сьогодення. Завдання. Умови та засоби екологічного виховання в д/садку.

Що таке наука “валеологія”? Завдання валеологічного виховання. Методичні рекомендації щодо реалізації завдань валеологічного виховання в дошкільних закладах.

Література

16. Н.Ф. Яришева “Методика ознайомлення дітей з природою” вид. Вища школа м. Київ 1979р
17. С.О.Веретенникові “Ознайомлення дошкільників з природою” вид. “Вища школа” м. Київ 1979р
18. М.М.Марковська “Уголок природи в д/с” Москва “Просвещение 1989р.
19. М.В.Лучич “Детям о природе”
20. Е.И.Золотова “Знакомим дошкольников с миром животных”
21. Н.В.Лисенко “Екологічне виховання дітей дошкільного віку” Львів вид. “Світ” 1994р.
22. В. Скуратівський “Обереги пам’яті”, “Місяцелік”, “Вінець” м. Київ вид. УСТА 1994р.
23. Н.Ф.Яришева “Основи природознавства”, “Природа України” Київ “Вища школа” 1995р.
24. Методичні рекомендації до програми виховання дітей дошкільного віку “Малятко” , Київ 1993р.
25. Методичні рекомендації та матеріали до програми “Дитина” Київ 1994р.
26. Базова программа «Я у Світі», 2008 рік
27. Програма “Дитина” Київ 2003р.
28. Н.О.Пустоцвіт, З.Н. Плечова “Екологічні задачі, ігри та вікторини”
29. Н.М.Чернова , А.М.Білова “Екологія” Москва, 1999р.
30. Ю.А.Елін, Л.Г.Оляніцька, С.І.Івченко “Шкільний визначник рослин”

**Кременчуцьке педагогічне училище
ім. А.С.Макаренка**

“Затверджую”

Заступник директора з навчальної роботи

Шакотько

2005 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА

з предмету “Методика ознайомлення дітей з природою”

**складена згідно із Стандартом вищої освіти
освітньо-професійної програми підготовки
молодшого спеціаліста за спеціальністю 5.010101
“Дошкільне виховання”**

**термін вивчення предмету з У по VI семестр
та затвердженою предметно-цикловою комісією
викладачів психолого-педагогічних дисциплін**

протокол № _____ від _____ 2005р.

Викладач

Приступ В.В.

Голова ПЦК

Приступ В.В.

м. Кременчук

**Тематичний план для денної форми
навчання на базі IX класів, з У по VI семестр**

№ п / п	Назва теми	Всього	Аудиторних	На с/р	Контроль	Лекції	Семінарські	Практичні	Лабораторні
I	Теоретичні основи методики ознайомлення з природою	4	4			2	2		
II	Форми та методи ознайомлення з природою	26	26			8	4	12	2
III	Ознайомлення дітей з різними порами року: “Весна”, “Літо”, “Осінь”, “Зима”	32	22	10		8		8	6
IV	Ознайомлення дітей різних вікових груп з домашніми та дикими тваринами	7	6	1		2		4	
V	Екологічне та валеологічне виховання дітей дошкільного віку	6	6			2	2	2	
VI	Методика ознайомлення дітей з природою космосу	2	2				2		
	Всього:	77	66	11	екзамен	22	10	26	8

№ п / п	Тема	Засоби навчання	Питання на с / р	Література
I	<p>Теоретичні основи методики ознайомлення з природою</p> <p><u>Значення і завдання ознайомлення дітей з природою.</u></p> <p>Сучасна методика ознайомлення дошкільників з природою вважає природу важливим фактором всебічного розвитку, а тому процес ознайомлення дошкільників з природою спрямовує на здійснення розумового, морального, естетичного, фізичного і екологічного виховання дошкільників. Роль вихователя в ознайомленні дітей з природою вимоги, вимоги до його особистості.</p>	<p>Таблиці: “Людина і природа” Вислови про природу видатних людей.</p> <p>Структурно-логічні схеми</p>	<p>Порівняльний аналіз програми “Малятко”, “Дитина”. Розділи, структура програм по ознайомленню дітей з природою, зв’язок з іншими розділами навчально-виховної роботи</p>	<p>Н.Ф.Яришева “Методика ознайомлення дітей з природою” К. Вища школа 1993р.</p>
II II-1	<p>Методи і форми ознайомлення дітей з природою.</p> <p><u>Класифікація методів. Наочні методи ознайомлення дітей з природою.</u></p> <p>Різноманітність методів і форм ознайомлення дітей з природою і їх вибір в залежності від завдань виховання і навчання, від змісту програмового матеріалу, вікових особливостей дітей. Методи, які забезпечують безпосередній і дійовий контакт дітей з природою. Їх значення.</p>	<p>Структурно-логічні схеми. Зразки конспектів, спостережень в повсякденному житті.</p>		<p>Н.Ф.Яришева “Методика ознайомлення дітей з природою” К. Вища школа 1993р</p>

	<p>Спостереження-основа формування реалістичних уявлень. Епізодичні і довготривалі спостереження. Первинні, повторні і заключні спостереження. Спостереження порівняльного характеру. Їх місце в різних вікових групах. Підготовка вихователя до проведення спостережень. Методика проведення вихователя до проведення спостережень. Методика проведення спостережень в різних вікових групах. Основні види спостережень в групах раннього віку. Вибір об'єктів для спостережень на заняттях, під час прогулянок, ігор, праці. Використання ілюстративного матеріалу (картин, діафільмів, діапозитивів, моделей) на заняттях з дітьми. Вимоги до змісту і оформленню наочних посібників для різних вікових груп.</p>			
П-2	<p><u>Практичні методи ознайомлення дітей з природою.</u></p> <p>Праця дітей по вирощуванню рослин, догляд за тваринами, охорона природи. Види і зміст праці в кожній віковій групі, керівництво ними. Особливості занять пов'язаних з працею. Організація повсякденної праці в куточку природи, на городі, в квітнику. Охорона здоров'я і дотримання правил гігієни. Чергування в куточку природи і на</p>	<p>Структурно-логічні схеми. Інструкції - пам'ятки. Зразки дидактичний ігор з природним матеріалом</p>		<p>Н.Ф.Яришева “Методика ознайомлення дітей з природою” К. Вища школа 1993р</p>

	ділянці, керівництво вихователя працею дітей старшого дошкільного віку. Гра як метод ознайомлення дітей з природою. Рольові ігри, відтворюючі уявлення про природу. Ігри з природним матеріалом (піском, водою, льодом, снігом і ін.). Їх значення для сенсорної культури і пізнання дітьми природи. Дидактичні ігри з природним матеріалом (листя, квітами, плодами, овочами, насінням) на розрізнення, розпізнавання по зовнішньому вигляду, на дотик, по запаху, на смак, по опису, загадці. Ігри на класифікацію предметів природи. Ігри з картинками. Місце різних ігор в роботі з дітьми різного віку. Нескладні досліди в старшому дошкільному віці. Виховна їх цінність, зміст, структура, методика проведення.		Виготовити дидактичні ігри з природним матеріалом.	
II-3	<u>Словесні методи ознайомлення дітей з природою.</u> Словесні методи, їх зв'язок з методами безпосереднього ознайомлення з природою. Бесіди: попереджуючі, супроводжуючі, уточнюючі, підсумкові. Структура бесіди та методика проведення. Розповіді вихователя і дітей. Читання пізнавальної і художньої літератури. Використання усної народної творчості.	Структурно-логічні схеми. Зразки конспектів бесід.	Дидактичні ігри природничого змісту.	Н.Ф.Яришева “Методика ознайомлення дітей з природою” К. Вища школа 1993р

	Словесні ігри.			
II-4	<p><u>Форми ознайомлення з природою: заняття, екскурсії в природу, щоденні прогулянки.</u></p> <p>Форми організації дітей (фронтальна, під групова, індивідуальна) при ознайомленні дітей з природою: заняття, екскурсії і повсякденна діяльність. Заняття, їх типи, структура. Екскурсії, види, структура, методика проведення екскурсій в різних вікових групах. Типи прогулянок. Методика організації та проведення цільових прогулянок.</p>	Структурно-логічні схеми. Зразки конспектів, прогулянок, занять.	Засоби фіксації знань дітей про природу.	Н.Ф.Яришева “Методика ознайомлення дітей з природою” К. Вища школа 1993р
III	Ознайомлення дітей з різними порами року.			
III-1	<p><u>Методика ознайомлення дітей молодшого, середнього та старшого дошкільного віку з весняними явищами.</u></p> <p>Зміст програми. Накопичення дітьми молодшого віку уявлень про весняні явища в природі під час спостережень на прогулянках, праці, ігор з природними матеріалами. Поповнення уявлень дітей про весну під час спостережень на прогулянках. Встановлення елементарних зв'язків між станом погоди і працею людей, іграми і заняттями дітей. Спостереження за появою бруньок, листа на деревах, кущах, цвітінням весняних квітів. Спостереження за</p>	Ілюстрації по темі “Весна”. Зразки конспектів спостережень.	<p>Аналіз змісту завдань програми по ознайомленню дітей II мол., серед., та ст. дошкільного віку з весняними явищами.</p> <p>Виготовити календарі погоди та природи.</p> <p>Скласти</p>	<p>Н.Ф.Яришева Методика ознайомлення з природою.</p> <p>С.О.Веретенникова Ознайомлення дітей дошкільного віку з природою.</p>

	<p>комахами, земноводними, птахами. Спостереження роботи старших дошкільників по вирощуванню рослин. На городі, в квітнику висаджування цибулі, висівання насіння (бобових, буряків, редиски, гороху).</p> <p>Збагачення знань дітей старшого дошкільного віку про весняні явища природи, їх причини, про працю людей весною.</p> <p>Повсякденні спостереження на ділянці, екскурсії за рослинним і тваринним світом.</p> <p>Вирощування рослин в куточку природи, на квітнику (живцювання кімнатних рослин, посів насіння для розсади).</p> <p>Нескладні досліди.</p> <p>Дидактичні ігри на розпізнання весняних рослин, їх класифікація.</p> <p>Бесіди і розповіді про весну по ілюстраціях і спостереженнях. Ведення календарів погоди і природи.</p>		<p>конспект спостереження за явищами неживої природи.</p> <p>(вікова група за вибором студента)</p>	
III-2	<p><u>Методика ознайомлення дітей молодшого, середнього та старшого дошкільного віку з літніми явищами.</u></p> <p>Зміст програми.</p> <p>Накопичення дітьми молодшого віку уявлень про літні явища в природі через спостереження, працю, гру з природним матеріалом, розгляд картин, читання невеликих оповідань, розповіді вихователя, вивчення</p>	<p>Ілюстрації по темі: “Літо».</p> <p>Зразків конспектів спостережень</p>	<p>Аналіз змісту завдань програми по ознайомленню дітей мол., серед., старш. дошку. віку з літніми явищами.</p>	

	<p>віршів, пісень про літо. Поповнення уявлень дітей сер. Дошкільного віку про літні явища через спостереження, працю, гру з природним матеріалом, розгляд картин, читання художньої літератури, вивчення віршів, пісень, складанням описових розповідей. Екскурсії і в різні періоди літа з метою спостереження праці людей. Збагачення і уточнення знань дітей про літні явища в природі, про працю людей по вирощуванню рослин і догляду за тваринами. Уточнення понять “ліс”, “луки”, “поле”. Нескладні досліди в неживій природі. Уточнюючі та підсумкової бесіди по систематизації знань про літо. Збір квітів, складання букетів. Поглиблення знань дітей про охорону природи людиною.</p>		<p>Виготовити календар погоди та природи “Літо”.</p> <p>Скласти конспект спостереження за об’єктами живої природи в повсякденному житті (група за вибором студента)</p>	<p>В.Скуратівський “Місяцелік”</p>
III-3	<p><u>Методика ознайомлення дітей молодшого, середнього та старшого дошкільного віку із осінніми явищами.</u></p> <p>Зміст програми II мол.гр., спостереження із вікна та на прогулянці. Гра з овочами і іграшками саморобками, спостереження за збором овочів. Зміст програми дітей середнього дошкільного віку. Спостереження за погодою. Огляд квітників, городу. Участь в зборі овочів. З дітьми старшого дошкільного віку здійснюються</p>	<p>Ілюстрації по темі “Осінь”. Зразки конспектів спостережень</p>	<p>Аналіз змісту завдань програми по ознайомленню дітей молодшого, середнього та старшого дошкільного віку із осінніми явищами.</p> <p>Виготовити</p>	<p>Програми: “Малятко”, “Дитина”</p>

	спостереження як на прогулянці так і на екскурсіях де відбуваються розширення уявлення дітей про характерні осінні явища природи. Екскурсії в сад, на город, поле. Участь пересадці рослин в куточок природи. Поповнення знань під час бесід, дидактичних ігор, перегляду діафільмів.		календарі погоди та природи по порі року: "Осінь". Скласти конспект заняття по темі: "Заклучна бесіда про осінь"	В.Скуратівський "Місяцелік"
III-4	<u>Методика ознайомлення дітей молодшого, середнього та старшого дошкільного віку із зимовими явищами.</u> Зміст програми II мол. гр. Спостереження на прогулянці з вікна за снігом, ознайомлення з властивостями снігу під час ігор. Спостереження за рослинами і тваринами на ділянці д/с. Висівання овесу, висаджування цибулі на зелень. Зміст програми середньої групи. Формування поняття "зима". Підведення дітей до розуміння про зимові явища в природі, зв'язку між порою року і видами ігор і розваг, з працею людей взимку. Уточнення уявлень дітей про властивості снігу і льоду під час ігор. Спостереження на прогулянках і екскурсіях за станом неживої природи, рослинного та тваринного світу взимку. Зміст програми старшого дошкільного віку. Збагачення знань дітей про зиму. Характерні явища в природі в різні періоди зими. Спостереження за	Ілюстрації по темі "Зима". Зразки конспектів спостережень	Аналіз завдань програми по ознайомленню дітей молодшого, середнього, старшого дошкільного віку із зимовими явищами. Скласти конспект заняття по темі: "Екскурсія в зимовий ліс"	Програми: "Малятко", "Дитина" В.Скуратівський "Місяцелік" "Вінець" "Обереги пам'яті"

	<p>місяцем, зірками. Встановлення зв'язку між станом погоди і станом снігу (в морозну погоду – розсипається, сухий, в теплу-ліпиться). Праця дітей в куточку природи по вирощуванню коренеплідних рослин (буряка, моркви, цибулі) Бесіди і розповіді дітей про зиму. Нескладні досліди. Читання художньої літератури. Перегляд діафільмів, кінофільмів. Ведення календарів погоди та природи.</p>			
ІУ	<p>Методика ознайомлення дітей молодшого, середнього та старшого дошкільного віку з домашніми та дикими тваринами.</p> <p>Зміст програми першої молодшої групи. Ознайомлення дітей з тваринами. Розгляд картинок, іграшок і ігри з ними, безпосереднє спостереження за домашніми тваринами: кішкою, собакою, куркою, курчатами. Показ прийомів догляду за тваринами. Ігри на звуконаслідування рухи тварин. Зміст програми II мол. гр. Виховання інтересу і позитивного відношення дітей до тварин. Спостереження на заняттях і в повсякденному житті за кішкою, собакою, курчатами. Розгляд картинок сюжетного змісту (тварин з дитинчатами). Дидактичні ігри з картинками і іграшками.</p>		<p>Аналіз завдань програми по озн-ню дітей молодшого, середнього та старшого д/в з домашніми та дикими тваринами.</p> <p>С/р. Складання студентами конспектів занять по ознайомленню дітей різних вікових груп з домашніми і</p>	<p>Програми: “Малятко” “Дитина”</p> <p>Н.Ф.Яришева Методика ознайомлення з</p>

	<p>Зміст програми дітей середньої групи. Спостереження за тваринами на заняттях і в повсякденному житті. Виконання дітьми нескладних доручень по догляду за тваринами. Виховання бережного відношення. Старша група. Довготривалі спостереження за домашніми тваринами і дрібними тваринами в куточку природи. Догляд за ними під час чергування: виховання в дітей бережного відношення до тварин. Екскурсії на пташник, тваринницьку ферму, пасовище. Уточнення знань дітей про тварин під час бесід, ігор, показу діафільмів, кінофільмів, розгляду тварин, читання оповідань, віршів, загадок.</p>		<p>дикими тваринами.</p> <p>Ознайомлення студентів з досвідом роботи по екологічному вихованню, який друкується на сторінках журналу “Дошкільне виховання”</p>	<p>природою. К. Вища школа 1993р.</p> <p>Н.В.Лисенко Екологічне виховання дітей дошкільного віку Львів. Вид. “Світ” 1994р.</p>
У	<p><u>Екологічне та валеологічне виховання дітей дошкільного віку.</u> Зміст, завдання, умови та засоби реалізації завдань екологічного виховання .</p>			
УІ	<p><u>Методика ознайомлення дітей дошкільного віку з природою Космосу.</u> Завдання, форми, методи та прийоми, які використовує вихователь по ознайомленню дітей з природою космосу.</p>			

Семінарське заняття

1-1. Формування особистості дитини засобами природи.

ПЛАН

1. Західноєвропейські педагоги-класики про роль природи у вихованні дітей .
2. Російська педагогіка про використання природи у вихованні дітей дошкільного віку
3. Діячі освіти України про формування особистості дитини засобами природи

Література:

- Н.Ф.Яришева “Методика ознайомлення дітей з природою” Київ “Вища школа” 1993р.

2 - 5 . Дидактичні ігри природничого змісту

ПЛАН

1. Значення дидактичних ігор природничого змісту для всебічного розвитку особистості.
2. Класифікація дидактичних ігор.
3. Методика проведення дидактичних ігор в різних вікових групах.
4. Моделювання проведення дидактичних ігор природничого змісту в молодшому, середньому та старшому дошкільному віці.

Література:

- Н.Ф.Яришева “Методика ознайомлення дітей з природою” Київ “Вища школа” 1993р.

2-6. Засоби фіксації знань дітей про природу.

ПЛАН

1. Засоби фіксації знань дітей про природу.
2. Ведення календарів природи в молодшому та середньому дошкільному віці.
3. Ведення календарів погоди в старшому дошкільному віці.
4. Складання гербаріїв, колекцій, букетів.
5. Виготовлення поробок з природного матеріалу.
6. Зображувальна діяльність в закріпленні знань про природу.

Література:

- Н.Ф.Яришева “Методика ознайомлення дітей з природою” Київ. Вища школа 1993р.

5-2. Екологічне та валеологічне виховання

ПЛАН

1. Актуальність проблеми екологічного та валеологічного виховання.
2. Екологічний стан нашої області.
3. Екологічне та валеологічне виховання в д/с з досвіду роботи.

Література:

- Закон про охорону тваринного світу 1993р.;
- Нові закони України 1993р.;
- Н.В.Лисенко Екологічне виховання дітей Львів. Видавництво Світ 1994р.;
- Р.С. Фурдуй, Г.О.Білявський “Основи екологічних знань” Київ Лебідь 1997р.;
- Н.О.Пустоцвіт, З.Н.Плечова “Екологічні задачі, ігри та вікторини” Київ 1995р.;

Журнали: “Дошкільне виховання”

- № 7, 1998р. В.Якубенко “Учити пізнавати, любити природу”;
- № 9, 1998р. Л.Калузька “Валеологічна етнопедагогіка”;
- № 9, 1998р. В. Сокирка “Екологічні садки” М. Грицай “Здоров’я – категорія екологічна”;
- № 2, 1997р М. Багер “Екологічну освіту змалку”;
- № 10, 1997р. Л.Іщенко “Екологічне виховання” гуманістичний підхід “Валеологія для всіх”;
- № 11, 1997 р. В. Сокирко “Екологічні садки будують”;
- № 7, 1996 р. Т. Шумей “Екологічний ліцей для дошкільників”;
- № 1, 1996 р. М. Курик “Екологія дитини”;
- № 9, 1996 р. М.Курик “Екологічна безпека дитини”.

6-1 Методика ознайомлення дітей з природою Космосу.

ПЛАН

1. Актуальність проблеми ознайомлення дітей дошкільного віку з природою Космосу.
2. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні (завдання)
3. Форми методи та прийоми по ознайомленню дошкільників з природою космосу

Література:

- „Дошкільнятам про зоряне небо” В.А.Старченко Кременчук, 2001 р.
- „Природа Космосу”

Питання, винесені на
самостійну роботу студентів.

ТЕМА III.

1. Аналіз змісту завдань програми “Малятко” по ознайомленню дітей 3-го, 4-го, 5-го та 6-го року життя з весняними явищами.
2. Аналіз змісту завдань програми “Малятко” по ознайомленню дітей 3-го, 4-го, 5-го та 6-го року життя з літніми явищами.
3. Виготовити календар погоди та природи по темі: „Методика ознайомлення дітей з порами року”
4. Аналіз змісту завдань програми “Малятко” по ознайомленню дітей 3-го, 4-го, 5-го та 6-го року життя з осінніми явищами.
5. Аналіз змісту завдань програми “Малятко” по ознайомленню дітей 3-го, 4-го, 5-го та 6-го року життя із зимовими явищами.

Практичні заняття

1. Складання та аналіз конспектів занять (основний метод спостереження)
2. Складання та аналіз конспектів занять: “Посадка цибулі” (II мол. гр.)
3. Складання та аналіз конспектів занять по темі: “Бесіда”
4. Складання та аналіз конспектів занять з використанням пошуково - дослідницької діяльності.
5. Складання та аналіз конспектів спостереження в повсякденному житті.
6. Складання конспектів занять по темі: „Екскурсія”
7. Складання та аналіз конспектів занять по ознайомленню дітей різних вікових груп з осінніми явищами.
8. Складання та аналіз конспектів занять по ознайомленню дітей різних вікових груп із зимовими явищами.
9. Складання та аналіз конспектів занять по ознайомленню дітей різних вікових груп з весняними явищами.
10. Складання планів роботи на літній період.
11. Складання та аналіз конспектів занять по ознайомленню дітей з домашніми та дикими тваринами.
12. Складання планів роботи по ознайомленню дітей з домашніми та дикими тваринами
13. Складання та аналіз конспектів занять з екологічною спрямованістю

Лабораторні заняття

1. Аналіз методів і форм ознайомлення дошкільників з природою в д/с (відеозапис заняття)
2. Заняття на тему: “Зимовий спокій дерев і кущів”. Опис гілки і її замальовка.
3. Розпізнавання весняних дикорослих трав’янистих рослин, квітучих кущів, дерев.
4. Складання букетів квітів, ікебана.

Тема:**Теоретичні основи методики ознайомлення з природою.****Мета:**

Ознайомити студентів з новим предметом – методика ознайомлення дітей з природою: завдання, мета, перелік знань, умінь та навичок, якими повинні оволодіти студенти. Визначити вимоги до формування професійних знань та умінь у студентів. Закріпити знання про складові формування особистості дитини. Сформувати уміння визначати значення природи у вихованні дитини раннього і дошкільного віку. Розвивати зацікавленість студентів до вивчення нового предмету. Виховувати почуття відповідальності.

Тип уроку – лекція.**План.**

1. Предмет, завдання методики ознайомлення дітей з природою в дитячому садку.
2. Становлення і розвиток методики ознайомлення дітей з природою:
  - а) використання природи у вихованні дітей дошкільного віку в історії західної прогресивної педагогіки;
  - б) діячі освіти України про формування особистості дитини засобами природи.
3. Завдання ознайомлення дошкільників з природою.

Література:

1. Яришева Н.Ф. Методика ознайомлення дітей з природою . Київ, 1993 р., с. 6 -45.
2. Веретенникові С.О. Ознайомлення дітей дошкільного віку з природою. Київ, 1979 р., с. 3 – 8.
3. Дитячий садок. № 9 – 2007 р., с. 7.
4. Дитячий садок. № 34 – 2007 р., с. 14.
5. Дитячий садок. № 25 - 28 – 2007 р., с. 62.
6. Дитячий садок. № 17 – 2008 р., с. 5, 7
7. Розкажіть онуку. № 4 – 2007 р., с. 94 - 95.

Забезпечення лекції:

наочно-демонстраційний матеріал:

роздатковий матеріал:

ТЗН:

ХІД ЛЕКЦІЇ.

I. Вступ.

1. Вияснити присутність студентів на уроці.
2. Підготовку їх до уроку.

Домашнє завдання:

- повторити класифікацію методів, визначену педагогікою та методиками дошкільного виховання;
- записати значення природи у всебічному розвитку дитини.

II. Виклад теми.

Хід уроку.

1 питання.

Методика ознайомлення з природою належить до **системи педагогічних наук**.

- **Назвіть інші науки, які також належать до цієї системи?**
- **Що вивчає педагогіка та інші методики навчання та виховання дітей раннього та дошкільного віку?**

Предметом вивчення методики є процес ознайомлення дітей з природою, виховання та розвиток їх під час цієї роботи.

Завдання:

- методика досліджує і розробляє мету і завдання ознайомлення дошкільників з природою відповідно до розвитку суспільства на сучасному етапі і його соціальних замовлень, особливостей психічного розвитку дошкільників.
- методика ознайомлення з природою включає також вивчення майбутніми вихователями методів, форм, прийомів, які використовуються при формуванні знань, умінь і навичок у дітей під час ознайомлення з природою, реалізації завдань Базового компоненту та вимог програми.

Вивчаючи безпосередньо явища природи можливо зрозуміти особливості предметів і явищ природи.

Діалектико-матеріалістична філософія розглядає природу у постійному русі і розвитку. Він відбувається за рахунок протиріччям, які властиві предметам природи, вона лежить в основі єдності організму і умов життя, обміну речовин тощо.

Важливим положенням діалектико-матеріалістичної філософії є положення про можливості пізнання людиною природи як на емпіричному, так і на теоретичному рівні.

Основні положення матеріалістичної філософії дають змогу зрозуміти основні закономірності процесу навчання і виховання: нерозривний зв'язок між навчанням, вихованням маленької дитини і її розвитком.

Основою ознайомлення дошкільників з природою є природа рідного краю.

Методика ознайомлення дошкільників з природою пов'язана з науками:

БІОЛОГІЧНИМИ

географія
ботаніка
зоологія
фенологія
метеорологія

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИМИ

педагогіка
психологія
часткові методики

2 питання.

А.

Класики західноєвропейської прогресивної педагогіки вважали природу важливим фактором виховання дошкільників.

Я.А. Коменський (1592-1670) – видатний чеський педагог, зробив великий внесок у розроблення питання про роль природи у вихованні дітей. Людина, на його думку, частина природи і повинна розвиватися за законами природи. В усьому потрібно наслідувати природу, послідовно розвиваючи сили дитини.

Основні принципи:

- у творі «Материнська школа» Коменський зробив спробу визначити обсяг знань, які повинна засвоїти дитина в перші 6 років життя;
- пізнання природи дитиною повинно починатися з реальних явищ і предметів, навчання треба починати «не з словесного тлумачення про речі, а з предметного над ними спостереження»;
- наочність назвав Коменський «золотим правилом навчання»;

- під час навчання необхідно використовувати різні аналізатори.

Ж.Ж.Руссо (1712 - 1778) – французький мислитель був прихильником природного виховання: воно повинно відповідати особливостям дітей і близьким до природи.

Основні положення:

- перебування дітей на природі;
- фізичний розвиток дітей на лоні природи;
- ігри з природним матеріалом;
- здійснення розумового виховання під час ознайомлення з природою («Еміль, або про виховання»);
- ознайомлення з природою для розвитку аналізаторів.

Недоліком є відмова від цілеспрямованого систематичного навчання.

Й.Г.Песталоцці (1746 – 1827) – видатний швейцарський педагог у своїх педагогічних творах втілює ідею розвитку здібностей людини відповідно до законів природи.

Основні ідеї:

- нагромадження чуттєвого досвіду у дітей, на основі якого формуються поняття;
- дитину з ранніх етапів розвитку слід вести у природу;
- весь запас знань, яких людина набуває за допомогою відчуттів, є результатом уважного ставлення до природи;
- ознайомлення з предметом буде тим глибшим, чим більша кількість відчуттів візьме участь у його обстеженні.

Ф.Фребель (1782 - 1852) – німецький педагог, послідовний прихильник виховання дітей серед природи.

Основні педагогічні ідеї:

- у книзі «Дитячий садок» вважав природу невичерпним джерелом для здійснення розумового і морального виховання;
- ввів поняття «дитячий садок» - виховання в природі, догляд за дітьми, як у саду за рослинами;
- раннє залучення дітей до праці (створення городів);
- екскурсії у природу – враження відображаються в іграх;
- розробив систему рухливих ігор, побудованих на наслідуванні явищ природи, тварин;
- проведення свят у природі.

Марія Монтессорі (1870-1952) – італійська педагог.

Основні педагогічні ідеї:

- роль природи у всебічному розвитку дитини;

- створення городу і праця дітей після 4-х років.

Недолік: в роботі дошкільних закладів мало використовувалася природа, діти в основному зайняті штучними дидактичними матеріалами.

К.Д.Ушинський (1824-1871) – російський педагог.

Основні педагогічні ідеї:

- природа є наймогутнішим агентом у вихованні людини;
- природа є першоджерелом реальних вражень;
- поєднання безпосереднього спілкування з природою з іншими методами;
- логіка природи – найдоступніша для дітей логіка – наочна і неспростовна;
- значна роль рідної природи у розумовому вихованні;
- спостереження – необхідна умова розвитку допитливості, спостережливості;
- значна роль праці у природі для її пізнання;
- перенесення навчальних закладів у сільську місцевість.

За переконанням К.Д.Ушинського, природа – важливий фактор морального та естетичного виховання. Вплив природи він порівнював з впливом педагога.

Є.М.Водовозова (1844 - 1923).

Основні погляди базуються на:

- визначила коло предметів і явищ природи і диференціювала їх за віком;
- значний вплив на всебічний розвиток дитини;
- спостереження – необхідна умова розвитку допитливості, спостережливості;
- праця в природі, проведення дослідів;
- екскурсії в природу;
- поєднання безпосереднього спілкування з природою з іншими методами навчання і виховання дітей.

Б.

Ким був відкритий перший дошкільний заклад на Україні?

(сестрами Ліндфорс у 1872 році).

С.Ф.Русова (1856 - 1944) – розробила національний дитячий садок.

Основні педагогічні ідеї:

- формування дітей засобами природи;
- природознавство – перша наука малих дітей;

- природознавство – найбільший моральний та естетичний вплив на виховання дитини;
- вивчення природи для розвитку мови дітей;
- вплив природи на виховання почуття любові до рідного краю;
- краса природи – джерело естетичного виховання;
- значне місце праці у пізнанні природи;
- утримання городу та тварин в дошкільному закладі;
- поєднувати різні методи, визначаючи найбільш ефективні;
- вивчення природознавства ставила на 2 місце після фізіології.

Недолік:

в дитячих садках не потрібно сталої програми. Навчання повинно вестися відповідно до того матеріалу, що його дає природа.

Які ідеї пропагував А.С.Макаренко (1888 - 1939)?

(Формування моральних рис особистості під час правильно організованої трудової діяльності).

В.О.Сухомлинський (1918 - 1970).

Основні педагогічні ідеї:

- природа як засіб фізичного, розумового, морального та естетичного виховання;
- високий потенціал природного оточення – створення школи під голубим небом;
- з метою укріплення здоров'я дітей необхідно проводити більше часу серед природного оточення;
- кожна подорож у природу – урок мислення, урок розвитку розуму;
- природа допомагає дітям зрозуміти велич людської праці;
- природа формує у дітей емоційну сферу.

Назвіть складові всебічного розвитку дитини.

Завдання розумового виховання:

1. Формування у дітей системи реалістичних уявлень про природу і на цій основі перших елементів матеріалістичного світорозуміння.
2. Розвиток мислення і мови.
3. Сенсорне виховання.
4. Розвиток пізнавальних інтересів і спостережливості.

Завдання морального виховання :

1. Екологічне виховання:

- засвоєння дітьми провідних ідей, основних понять і наукових фактів, на базі яких визначається оптимальний вплив людини на природу відповідно до її законів;
- розуміння багатосторонньої цінності природи як джерела матеріальних і духовних сил суспільства;
- оволодіння прикладними знаннями, практичними вміннями і навичками раціонального природокористування;
- розвиток потреби у спілкуванні з природою, прагнення до пізнання навколишньої природи у єдності з морально-естетичними переживаннями;
- активізація діяльності, спрямованої на збереження природи, пропаганда природоохоронних ідей.
- виховувати любов до праці в природі, формувати перші трудові навички.

2. Естетичне виховання:

- формування естетичних вражень у дітей; навчання розумінню творів мистецтва; перших спроб творити красу у навколишньому середовищі.

Основні умови екологічного виховання:

1. Забезпечення міждисциплінарного підходу у формуванні знань про природу і природокористування.
2. Врахування вікових, пізнавальних можливостей дітей у процесі екологічного виховання.
3. Організація діяльності, що сприяє поліпшенню навколишнього середовища.
4. Вибір оптимальних форм і методів роботи з дітьми.
5. Приклад вихователя.
6. Спільна робота дитячого садка і сім'ї.

Процес засвоєння моральних норм особистістю відбувається у 3 етапи:

1. Людина має уявлення про моральну норму.
2. Поєднання знань про те, що потребує моральна норма, із знаннями про те, чому її треба виконувати.
3. Знання моральної норми перетворюються у переконання.

Завдання фізичного виховання:

1. Зміцнення здоров'я дітей та лікування засобами природи, активними рухами під час перебування на природі, стимулювання обміну речовин за допомогою сонця, повітря і води.

III. Закріплення знань.

Розв'язання логічних завдань (додаються).

Діячі освіти про формування особистості дитини засобами мистецтва

	Всебічний розвиток				Ознайомлення з природою		Ігри			Трудова діяльність		Об'єм знань, диференціація за віком	Різні аналізатори	Охорона природи	Свята
	р	ф	т	м	безп	оп.	д	р	пр	Го р.	п. ж.				
Я.А. Коменський					+	+						+	+		
Ж.Ж. Руссо	+	+			+				+				+		
Й.Г. Песталоцці	+				+								+	+	
Ф.Фребель	+			+	+			+		+	+				+
Марія Монтессорі	+	+	+	+						+	+				
К.Д.Ушинський	+			+	+	+					+				
Є.М.Водовозова	+	+	+	+	+	+					+	+			
С.Ф.Русова				+	+					+	+			+	
В.О.Сухомлинський	+	+	+	+	+						+				

Лекція по темі:**«Форми ознайомлення з природою»****Мета:**

закріпити знання студентів про методи, прийоми навчання та форми організації дітей, визначені дошкільною педагогікою. Дати знання про екскурсію в природу та щоденні прогулянки як основні форми ознайомлення дітей з природою. Вчити визначати структуру екскурсій та прогулянок. Розвивати уміння пов'язувати теоретичні знання та навички, отримані під час педагогічної практики.

Тип уроку – лекція.**План.**

1. Прогулянка – обов'язковий компонент режимних процесів.
2. Цільова прогулянка за межі дошкільного закладу.
3. Екскурсія як важлива форма по ознайомлення з природою.
4. Заняття.

Література:

1. Яришева Н.Ф. Методика ознайомлення дітей з природою . Київ, 1993 р., с. 210-223.
2. Веретенникові С.О. Ознайомлення дітей дошкільного віку з природою. Київ, 1979 р., с. 40-43.

Забезпечення лекції:

наочно-демонстраційний матеріал:
роздатковий матеріал:
ТЗН:

Домашнє завдання:

- підібрати практичний матеріал для складання конспекту екскурсії (прогулянки).

ХІД ЛЕКЦІЇ.**I. Вступ.**

1. Вияснити присутність студентів на уроці.
2. Підготовку їх до уроку.
3. Виконання домашнього завдання.

II. Виклад теми.

Питання № 1

Дайте визначення прогулянці.

В який період режиму дня проводиться прогулянка?

Яка кількість щоденних прогулянок?

Значення прогулянки:

- зміна видів діяльності;
- забезпечення позитивного емоційного стану;
- задоволення потреб у руховій активності;
- забезпечення потреб у пізнанні, новизні інформації;
- реалізується значний обсяг програми дитячого садка по ознайомленню з природою.

Структура прогулянки.

1. Спостереження:

колективні

індивідуальні

(особливості):

- стомленість дітей
- інтерес до гри
- погодні умови.

2. Ігрова діяльність.

3. Фізкультурне заняття на свіжому повітрі.

4. Праця.

5. Індивідуальна робота.

Питання № 2

Цільові прогулянки в природу інтегруються з пішохідними переходами і можуть проводитися не тільки з пізнавальною, але й пізнавально-практичною метою.

Яка відмінність цільових прогулянок від повсякденних?

Значення цільових прогулянок:

- ознайомлюються діти з природним середовищем місцевості, де живуть діти;
- формується правильне ставлення до природи рідного краю;
- вносять різноманітність у життя дітей.

Назвіть основний мотив проведення цільової прогулянки (яскраве явище в природі).

Як визначається маршрут цільових прогулянок, місце їх проведення?

Питання № 3

Екскурсія – форма і метод навчально-виховної роботи, що дозволяє організовувати спостереження і вивчення різноманітних предметів і явищ у природних умовах.

Хто із педагогів надавав великого значення екскурсіям? (В.О. Сухомлинський).

Значення екскурсій:

- діти знайомляться з явищами природи в їх природних взаємозв'язках, в середовищі їх існування, з перетворюючим впливом людини на природу;
- формуються реалістичні уявлення про природу, перші елементи матеріалістичного світорозуміння;
- чуттєвий досвід, що формується внаслідок дії аналізаторів, пов'язується із словом;
- здійснюється естетичне та екологічне виховання;
- найцінніші заняття для фізичного розвитку.

ВІДМІННОСТІ	
екскурсій	прогулянок
Заняття, яке проводиться за межами дитячого садка.	Форма роботи, яка проводиться на ділянці дитячого садка.
Програмовий матеріал великий за обсягом.	Мета стосується лише роботи по ознайомленню з природою.
Грунтовні знання про явища природи.	Знайомляться з ознаками об'єктів природи, уявлення про які складаються протягом тривалого часу.
Вимагає більш чіткої організації. Переважають колективні форми роботи.	Короткотривалі спостереження та праця в природі.

За тематикою екскурсії поділяються на:

в природу	на сільськогосподарські об'єкти
Структура екскурсій:	
Встановлення зв'язку з попереднім досвідом дітей.	Встановлення зв'язку з попереднім досвідом дітей.
Повідомлення мети екскурсії.	Повідомлення мети екскурсії.
Колективне спостереження.	Колективне спостереження.
Збирання природного матеріалу.	Розповідь дорослого про об'єкт.
Ігрова діяльність.	Підведення підсумків.
Підведення підсумків.	

Який вид заняття провести вихователеві важче: екскурсію чи заняття в груповій кімнаті?

Методика проведення заняття-екскурсії.

Проводиться починаючи з середньої групи.

Екскурсії проводяться в різні пори року щоб простежити сезонні зміни в них.

1. Попередня підготовка до екскурсії.

Вихователь визначає тему, мету, визначає місце.

Кількість нових об'єктів у середній групі 2-3, у старшій – 3-4.

Маршрут не перевищує 2-3 км в обидві сторони.

За 1-2 дні вихователь оглядає місце екскурсії (визначає об'єкти, намічає послідовність, місце для спостережень, ігор, збору матеріалу).

Готує художнє слово, обладнання, аптечку; проводить бесіду з дітьми, щоб викликати інтерес до об'єктів природи, про відповідний одяг і зручне взуття; правила поведінки.

2. Безпосереднє проведення екскурсії.

Нагадує правила поведінки.

Розподіляє обладнання між дітьми.

Колективне спостереження із використанням різноманітних прийомів активізації пізнавальної діяльності дітей.

Збір природного матеріалу та самостійні спостереження. Розгляд природного матеріалу, ігри з ним.

Підсумок екскурсії.

Самостійна ігрова діяльність.

Прочитати зразок екскурсії в природу (підручник, стор. 217).

Основні недоліки в проведенні екскурсій:

- вихователі мають поверхневі знання про природу;
- програмовий зміст не має повноти і недостатньо конкретизований;
- недостатньо нової інформації для дітей;
- недостатньо прийомів для активізації мислення.

Питання № 4

Заняття – форма організації дітей.

Особливості занять:

- проводяться у спеціально визначений час;
- зміст відповідає програмі певної вікової групи;
- потребує спеціальної підготовки вихователя;
- у програмовому змісті визначаються навчальні, розвиваючі та виховні завдання;

- основне завдання – дати дітям нові знання, а також закріплення, систематизація, узагальнення знань дітей;
- програмовий матеріал повинні засвоїти всі діти;
- використовуються різноманітні методи і прийоми роботи з дітьми.

Закріплення матеріалу:

- визначте структуру цільової прогулянки;
- в чому полягає відмінність між екскурсією та цільовою прогулянкою?

ВІДМІННОСТІ	
екскурсій	прогулянок
Заняття, яке проводиться за межами дитячого садка.	Форма роботи, яка проводиться на ділянці дитячого садка.
Програмовий матеріал великий за обсягом.	Мета стосується лише роботі по ознайомленню з природою.
Грунтовні знання про явища природи.	Знайомляться з ознаками об'єктів природи, уявлення про які складаються протягом тривалого часу.
Вимагає більш чіткої організації. Переважають колективні форми роботи.	Короткотривалі спостереження та праця в природі.

За тематикою екскурсії поділяються на:

в природу	на сільськогосподарські об'єкти
Структура екскурсії:	
Встановлення зв'язку з попереднім досвідом дітей.	Встановлення зв'язку з попереднім досвідом дітей.
Повідомлення мети екскурсії.	Повідомлення мети екскурсії.
Колективне спостереження.	Колективне спостереження.
Збирання природного матеріалу.	Розповідь дорослого про об'єкт.
Ігрова діяльність.	Підведення підсумків.
Підведення підсумків.	

Урок № 5 - 6

Практичне заняття по темі:

**Складання та аналіз конспектів екскурсії в природу,
щоденної та цільової прогулянки.**

Мета:

Вчити студентів складати конспект екскурсії та цільової прогулянки. Закріплювати уміння аналізувати конспекти, розроблені вихователями ДНЗ. Розвивати уміння творчо використовувати допоміжну та дитячу літературу, зразки конспектів. Виховувати прагнення виконати якісно завдання.

План.

1. Організаційний момент.
2. Фронтальне опитування студентів.
3. Ознайомлення з інструкцією до уроку.
4. Визначення завдання для студентів. Пояснення послідовності його виконання.
5. Самостійна робота студентів.
6. Перевірка виконання завдання.
7. Домашнє завдання.

Література:

1. Базова програма «Я у Світі».
2. Дитяча художня література.

Забезпечення лекції:

наочно-демонстраційний матеріал:

роздатковий матеріал:

Програма – 15 екз.

Конспекти екскурсій та цільових прогулянок.

Інструкції – 15 екз.

ТЗН:

ХІД УРОКУ.

I. Організаційний момент.

1. Вияснити присутність студентів на уроці.
2. Підготовку їх до уроку.
3. Виконання домашнього завдання.

II. Ознайомлення з інструкцією до уроку.**III. Фронтальне опитування студентів.**

1. Проект якої програми рекомендує Міністерство освіти і науки для роботи працівникам ДНЗ ?
2. Що визначає програма для вихователя?
3. Чим відрізняється поняття «мета» від «програмового змісту» ?
4. Пригадайте структуру екскурсії?
5. Чим відрізняється екскурсія від цільової прогулянки?
6. Назвіть особливості планування екскурсії (кількість об'єктів, пора року, відповідність структурі).

IV.**Визначення завдання для студентів:**

- скласти конспект цільової прогулянки (I підгрупа), екскурсії в природу (II підгрупа), екскурсії на с/г об'єкт (III підгрупа).

Пояснення послідовності його виконання.**У. Самостійна робота студентів згідно інструкції.****VI. Перевірка виконання завдання.****VII. Домашнє завдання.**

1. Повторити з дошкільної педагогіки класифікацію занять в ДНЗ.
2. Скласти конспект цільової прогулянки (III підгрупа), екскурсії в природу (I підгрупа), екскурсії на с/г об'єкт (II підгрупа).

ІНСТРУКЦІЯ
до проведення практичного заняття по темі

Складання та аналіз конспектів екскурсії в природу,
щоденної та цільової прогулянки.

Мета:

Вчити студентів виконувати завдання інструкції у відповідності до вимог; формувати уміння складати конспекти занять екскурсій та цільових прогулянок.

Хід заняття:

Завдання 1.

Прочитайте уважно інструкцію до практичного заняття.

Завдання 2.

Дайте усні відповіді на питання.

Завдання 3.

Проаналізуйте конспекти екскурсії та цільової прогулянки за схемою:

- правильність визначення теми і місця екскурсії (цільової прогулянки);
- відповідність програмового змісту (мети) віковій групі дітей;
- кількість і доцільність обраних для спостереження об'єктів;
- доцільність визначення способів фіксації знань;
- види роботи вихователя з дітьми під час екскурсії (цільової прогулянки).

Завдання 4.

Визначте тему екскурсії (цільової прогулянки) та складіть програмовий зміст (мету) до них.

Завдання 5.

Виконайте взаємоперевірку правильності визначення програмового змісту (мети).

Завдання 6.

Складіть конспект цільової прогулянки (I підгрупа), екскурсії в природу (II підгрупа), екскурсії на с/г об'єкт (III підгрупа).

Завдання 7.

Проаналізуйте складений хід заняття чи прогулянки за структурою.

Завдання 8.

Здати конспекти на перевірку.

Практичне заняття по темі**«Аналіз базової програми «Я у Світі» розділ сфера життєдіяльності
«Природа»****Мета:**

ознайомити студентів із структурою програми «Я у Світі», її змістом. Вчити робити порівняльний аналіз змісту розділу «сфера життєдіяльності - Природа», визначати ускладнення від раннього віку (другий та третій рік життя) до старшого дошкільного віку (5 – 6/7 роки). Формувати уміння визначати мету та програмовий зміст до певних видів діяльності у відповідності до програми.

План.

8. Організаційний момент.
9. Фронтальне опитування студентів.
10. Ознайомлення з інструкцією до уроку.
11. Визначення завдання для студентів. Пояснення послідовності його виконання.
12. Самостійна робота студентів.
13. Перевірка виконання завдання.
14. Домашнє завдання.

Література:

Базова програма «Я у Світі»

Забезпечення лекції:

наочно-демонстраційний матеріал:

роздатковий матеріал:

Програма – 15 екз.

Інструкції – 15 екз.

ТЗН:

ХІД УРОКУ.

I. Організаційний момент.

1. Вияснити присутність студентів на уроці.
2. Підготовку їх до уроку.
3. Виконання домашнього завдання.

II. Ознайомлення з інструкцією до уроку.

III. Фронтальне опитування студентів.

7. За якими програмами працюють вихователі ДНЗ ?
8. На основі яких документів складені ці програми ?
9. Проект якої програми рекомендує Міністерство освіти і науки для роботи працівникам ДНЗ ?
10. Назвіть форми організації роботи з дітьми по ознайомленню з природою.
11. Що визначає програма для вихователя?
12. Чим відрізняється поняття «мета» від «програмового змісту» ?

IV. Ознайомлення з побудовою базової програми, її змістом, розділом «Природа».

Визначення завдання для студентів.

Пояснення послідовності його виконання.

V. Самостійна робота студентів (за таблицею), згідно інструкції.

VI. Перевірка виконання завдання.

VII. Домашнє завдання.

Скласти програмовий зміст до екскурсії:

- в природу;
- на с/г об'єкт.

ІНСТРУКЦІЯ до проведення практичного заняття по темі

«Аналіз базової програми «Я у Світі» розділ сфера життєдіяльності «Природа»

Мета:

Вчити студентів виконувати завдання інструкції у відповідності до вимог.

Хід заняття:

Завдання 1.

Прочитайте уважно інструкцію до практичного заняття.

Завдання 2.

Дайте усні відповіді на питання.

Завдання 3.

Прослухайте пояснювальну записку і запишіть основні положення.

Завдання 4.

Запишіть зміст базової програми «Я у Світі».

Завдання 5.

Проаналізуйте письмово розділ «Природа» за таблицею:

Вік дитини	Нежива природа	Рослини	Тварини	Ландшафт	Трудова діяльність	Природа Космосу
Ранній вік (2-3 р. ж.)						
Молодший дошкільний вік (3-5 р.)						
Старший дошкільний вік (5 - 6/7 р.)						

Завдання 6.

Визначте ускладнення по розділах.

Урок № 9-10**Лекція по темі:****«Заняття як форми ознайомлення дітей з природою».****Мета:**

дати знання студентам про сучасну класифікацію занять в ДНЗ, їх типи і види; закріпити типову класифікацію типів занять, визначену дошкільною педагогікою. Сформувати поняття про інтегроване заняття, доцільність інтеграції навчального матеріалу. Розвивати творчість, аналітичне мислення. Виховувати бажання глибоко вивчати методику проведення різних типів занять в дитячому садку.

Тип уроку – лекція.**План.**

1. Заняття – основна форма навчання дошкільнят.
2. Сучасні вимоги до проведення занять.
3. Види занять. Авторська класифікація.
4. Інтегроване заняття як форма узагальнення і систематизації знань дошкільників.
5. Типи занять.

Література:

1. Яришева Н.Ф. Методика ознайомлення дітей з природою. с. 210 - 213
2. Гавриш Н. Сучасне заняття: формальні, змістові та структурні ознаки. Дошкільне виховання № 8, 2007 р., с.10 – 12
3. Зотова Р.М., Комарова Л.М. Інтегроване заняття як форма узагальнення і систематизації знань дошкільників. Дошкільний навчальний заклад № 5 (17), 2008 р., с. 17 -23
4. Гавриш Н., Лінник О. Інтегровані заняття (конспекти),

Забезпечення лекції:

наочно-демонстраційний матеріал:

роздатковий матеріал:

ТЗН:

Домашнє завдання:

Виписати в ДНЗ із перспективного плану на місяць тематику занять по природі.

ХІД ЛЕКЦІЇ.**I. Вступ.**

1. Вияснити присутність студентів на уроці.
2. Підготовку їх до уроку.
3. Виконання домашнього завдання.

II. Виклад теми.

Питання № 1

Система проведення занять в ДНЗ має 2 протиріччя:

- має всі ознаки шкільного уроку: жорстку дисципліну; монологізована форма проведення (в основному говорить і дає вказівки учитель, а учні слухають); мінімум нерегламентованої фізичної, емоційної активності з боку дітей.
- заняття перетворюється на шоу або іншу розвагу.

Перелік занять визначається з певних позицій:

I. 3 позиції спрямованості змісту:

- **односпрямоване (предметне)** – один вид діяльності, в основі лежить шкільний розпредмечений підхід (математика, ознайомлення з природою – розрізняють за провідною галуззю знань);
- **односпрямоване (предметне)** - «На гостинах у ведмедів» (форма, величина, орієнтування в просторі).

Сучасна дидактика оголосила провідним принципом організації освітнього процесу принцип інтеграції (об'єднання). Тому поряд з предметними проводяться міжпредметні заняття:

- **інтегровані** – вони спрямовані на розкриття цілісної сутності певної теми засобами різних видів діяльності, що об'єднуються в широкому інформаційно-предметному полі заняття (викладає паличками будинок для жирафи);
- **комплексні** – визначаються як такі, що спрямовані на різнобічне розкриття сутності певної теми засобами різних видів діяльності, що послідовно змінюють одна одну (ознайомлення з природою, малювання, читання казки).

Питання № 2

Сучасне заняття має певні ознаки і підпорядковується певним вимогам:

- воно повинно мати декілька частин;
- діти мають отримати нові знання;
- доцільно поєднуються різні методи навчання;
- форма організації дітей має бути різною;
- тривалість залежить від виду заняття;
- вид заняття зумовлений можливостями ДНЗ;
- вік дитини впливає на вибір виду заняття.

Питання № 3

Класифікація видів занять із дітьми, запропонована Гавриш Наталією
(доктор педагогічних наук Луганського НПУ).

ВИДИ ЗАНЯТЬ ЗА СПРЯМОВАНІСТЮ ЗМІСТУ
--

Односпрямовані	Різноспрямовані
----------------	-----------------

Предметне	Інтегроване	Комплексне
-----------	-------------	------------

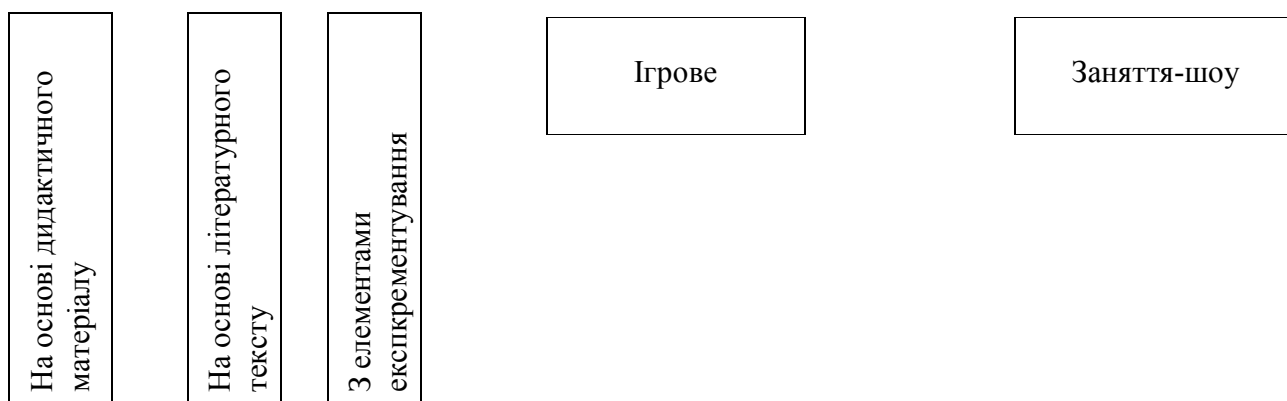
ВИДИ ЗАНЯТЬ ЗА ДИДАКТИЧНИМИ ЦІЛЯМИ

Заняття з формування нових знань	Заняття із закріплення раніше засвоєних знань	Контрольно- оцінні заняття (підсумкове)
--	--	---

Предметне	Інтегроване, комплексне	Інтегроване, комплексне, предметне
-----------	----------------------------	--

Навчально- ігрове	Навчально- ігрове	Заняття-змагання (вікторина, конкурс, турнір)
----------------------	----------------------	---

Навчально- пізнавальне	Сюжетно-ігрове	Заняття-гра
---------------------------	----------------	-------------

Класифікація видів занять із дітьми, запропонована К.Крутій:

Вид заняття	Особливості	Вік дітей	Спосіб організації (тип заняття)
- комплексне	Складається з декількох взаємопов'язаних частин, які підкоряються одній меті, доповнюють одна одну, складають єдине ціле. Матеріал добирається з одного розділу.	Починаючи з молодшого дошкільного віку.	Групове
- тематичне	Все заняття підпорядковане одній меті (закріплення та отримання нових знань про диких тварин).	Починаючи з молодшого дошкільного віку.	
- комбіноване	Заняття складається з декількох частин майже не пов'язаних між собою. Можуть комбінуватися різні види діяльності дітей. До кожної частини заняття повинні висуватися завдання, які вирішуються впродовж заняття.		
- домінантне	Заняття будується на основі комбінованого, але акцент робиться тільки на одному виді діяльності (цей вид домінує). Інші види виступають як допоміжні. Можуть мати тему і сюжет.		
- сюжетно-динамічне	Проводиться в ігровій формі. Характеризується тим, що виконання дій дитиною чи дорослим підпорядковується визначеному сюжетові – казковому або запозиченому із довкілля.		
- інтегроване	Найбільш поширено в ДНЗ. Передбачає об'єднання у цілісність розрізнених елементів.		Групове

Питання № 4

Інтегровані заняття відрізняються від інших:

- мають значну інформаційну ємність;
- компактність та логічна взаємообумовленість навчального матеріалу;
- спрямовані на узагальнення та систематизацію знань дітей;
- віддається перевага експериментальному методу викладання.

Перевага інтегрованих занять:

- вихователь має можливість об'єднати розрізнений матеріал, узагальнити, поглибити уявлення про ту чи іншу проблему;
- має високий темп проведення, з постійною зміною видів діяльності;
- діти мають можливість отримувати все нові знання по типу «про все потрішку»;
- дають можливість економії часу й запобігають перевантаженню й перевтомі дітей;
- дає можливість для творчості, самовираження, імпровізації, спонукає до розкриття здібностей дітей.

Структура інтегрованого заняття:

1. Організаційний етап:

- вихователь ставить мету,
- закріплення залишкових знань,
- установка на майбутні завдання.

II. Мотиваційний етап:

- використання ігрового прийому для підвищення пізнавального інтересу до світосприймання.

III. Етап новизни:

- введення елементів нових знань,
- зв'язок нових знань з раніше набутими, систематизація їх в єдине ціле.

IV. Етап узагальнення та закріплення знань:

- вихователь пропонує дітям наочність, ігри, практичні завдання, а дошкільники виконують дії переносу, синтезу, узагальнення.

V. Результативний етап:

- вихователь здійснює інтеграцію з виховальною, розвивальною метою

VI. Підсумковий етап:

- вихователь аналізує якість засвоєння змісту заняття;
- вчить дітей оцінювання і само оцінювання.

Можлива інтеграція навчального матеріалу:

ПРИРОДА

Ознайомлення з навколишнім

Праця

Зображувальна діяльність

Фізкультура

Конструювання

Художня література

Музика

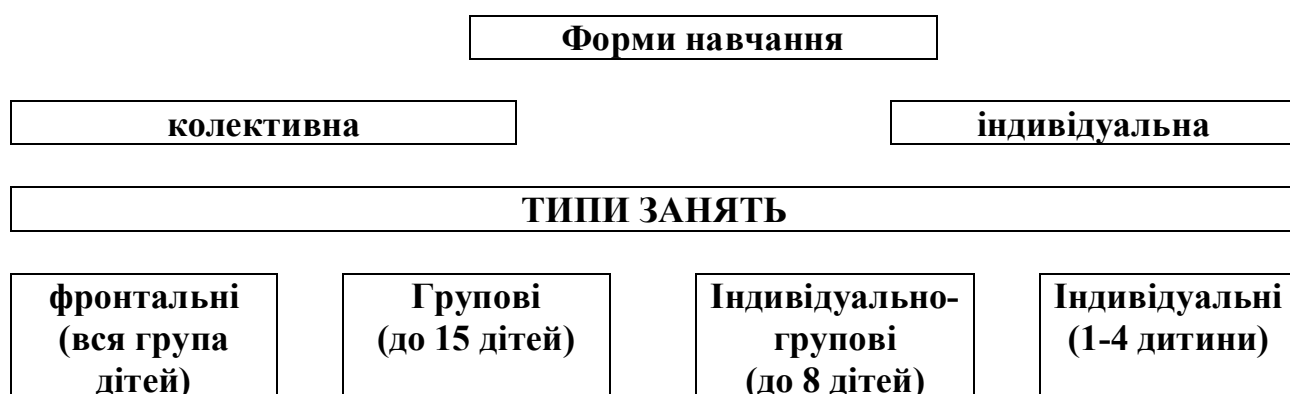
Народознавство

Грамота

Питання № 5

Тип заняття визначається в залежності від форм організації дітей (колективна чи індивідуальна).

Класифікація типів занять із дітьми, запропонована К. Крутій:

III. Закріплення матеріалу.

Визначте тип і вид заняття, прочитаного викладачем (Гавриш Н., Лінник О. Інтегровані заняття (конспекти), с.104-105.

ВИДИ ЗАНЯТЬ ЗА СПРЯМОВАНІСТЮ ЗМІСТУ

Односпрямовані

Різноспрямовані

Предметне

Інтегроване

Комплексне

ВИДИ ЗАНЯТЬ ЗА ДИДАКТИЧНИМИ ЦІЛЯМИ

Заняття з
формування
нових знань

Заняття із
закріплення
раніше
засвоєних знань

Контрольно-
оцінні заняття
(підсумкове)

Предметне

Інтегроване,
комплексне

Інтегроване,
комплексне,
предметне

Навчально-
ігрове

Навчально-
ігрове

Заняття-
змагання
(вікторина,
конкурс, турнір)

Навчально-
пізнавальне

Сюжетно-ігрове

Заняття-гра

На основі дидактичного
матеріалу

На основі літературного
тексту

З елементами
експериментування

Ігрове

Заняття-шоу

Практичне заняття по темі:**Складання та аналіз конспектів занять з використанням практичних методів (праця в природі, дидактична гра, досліді).****Мета:**

Вчити студентів складати конспекти проведення з дітьми праці в природі, дидактичних ігор та дослідів на заняттях. Продовжувати вчити визначати програмовий зміст, прийоми активізації дітей. Закріпити знання про використання практичних методів в процесі ознайомлення дітей з природою. Розвивати творчість і почуття відповідальності. Виховувати свідоме ставлення до оволодіння професією вихователя.

План.

1. Організаційний момент – 2 хв.
2. Перевірка виконання студентами домашнього завдання.
3. Письмове опитування.
4. Складання студентами конспектів занять.
5. Аналіз написаних студентами конспектів.

Література:

1. Програма «Я у Світі».
2. Дитяча художня література.
3. Яришева Н.Ф. Основи природознавства: Природа України: Навчальний посібник. – К., Вища школа, 1995 р.

Забезпечення практичного заняття:

роздатковий матеріал:

- інструкція – 15 екз.,
- зразки конспектів занять.

Домашнє завдання:

- виконати завдання по самостійному опрацюванню теми «Словесні методи навчання».

ХІД ЗАНЯТТЯ.**I. Організаційний момент.****II. Перевірка знань студентів (письмово):**

- методика проведення праці в природі (старша група);
- методика проведення дидактичної гри (молодша група);
- методика проведення заняття з використанням дослідів (середня група).

III. Ознайомлення з інструкцією.

ІУ. Прочитати зразок конспекту (дидактична гра, використання дослідів).

У. Самостійна робота студентів – 30 хв.

Складання студентами конспектів занять – 3 варіанти:

- проведення праці в природі (старша група);
- проведення дидактичної гри (молодша група);
- проведення заняття з використанням дослідів (середня група).

УІ. Читання та аналіз конспектів.

УІІ. Виставлення оцінок. Підсумок уроку.

ІНСТРУКЦІЯ **до проведення практичного заняття по темі**

Складання та аналіз конспектів занять з використанням практичних методів (праця в природі, дидактична гра, дослід).

Мета:

Формувати уміння складати конспекти занять, використовуючи як основний практичний метод. Вчити повно визначати програмовий зміст до заняття та його хід. Розвивати почуття відповідальності.

Хід заняття:

Завдання 1.

Прочитайте уважно інструкцію до практичного заняття.

Завдання 2.

Дайте письмово відповіді на питання:

- методика проведення праці в природі (старша група);
- методика проведення дидактичної гри (молодша група);
- методика проведення заняття з використанням дослідів (середня група).

Завдання 3.

Визначте прийоми роботи, використані вихователем під час заняття (в ході читання конспекту).

Завдання 4.

Складіть конспекти занять (30 хв.)

3 варіанти:

- проведення праці в природі (старша група);
- проведення дидактичної гри (молодша група);
- проведення заняття з використанням дослідів (середня група).

Завдання 5.

Проаналізуйте конспект за схемою:

- який основний метод даного заняття?
- яку частину часу йому відведено?
- які прийоми роботи використані в ході заняття?
- відповідність ходу заняття програмовому змісту;
- повнота конспекту, його відповідність віковій дітям;
- доцільність поєднання обраних прийомів з основним методом.

Завдання 6.

Оцініть конспекти товаришів.

Завдання 7.

Здати конспекти на перевірку (вибірково).

Структура колективної праці:

1. Бесіда про рослину (зовнішній вигляд, потрібні умови для вирощування, значення для людини, для природи).
2. Постановка мети і мотивація праці.
3. Обстеження посадочного матеріалу.
4. Інструктаж (поетапний переважно для молодших і перспективний для старших дітей).
5. Хід роботи.
6. Підведення підсумків.
- 7.

Структура дослідів:

I етап - підготовка дітей до дослідів, їх зацікавлення.

II етап - початок дослідів: обговорення умов і висунування припущень.

III етап - хід дослідів: спостереження за ходом дослідів, обмін думками.

IV етап - заключний: обговорення наслідків дослідів.

Структура дидактичної гри:

Молодший дошкільний вік	Середній дошкільний вік	Старший дошкільний вік
1. Сюрпризний момент.	Сюрпризний момент (I півріччя).	Коротка бесіда про об'єкти природи.
2. Розглядання і коротка бесіда про предмети (назва, властивості).	Розглядання і коротка бесіда про предмети (назва, властивості).	Пояснення правил гри, закріплення.
3. Пояснення правил гри.	Пояснення правил гри.	Хід гри в першому варіанті.
4. Хід гри.	Закріплення правил (при потребі).	Пояснення другого варіанта гри, закріплення.
5. Позитивна оцінка всіх дітей	Хід гри.	Хід гри у другому варіанті.
	Диференційована оцінка діяльності дітей.	Підсумок гри – оцінка вихователем діяльності дітей у грі.
		Участь дітей в аналізі і оцінці дій товаришів у грі.

Лекція по темі: Загальна класифікація методів. Наочні методи.

Мета:

дати знання студентам про різні методи класифікації методів, прийомів навчання. Сформувані в студентів знання про наочні методи, їх види, структуру, методичку організації та проведення спостережень в різних вікових групах. Розвивати увагу, пам'ять, мислення. Виховувати професійну спрямованість, інтерес до майбутньої професії.

Тип заняття – лекція.

План.

1. Класифікація методів.
2. Вибір методів та їх взаємозв'язок.
3. Форми організації дітей.
4. Навчально-виховне значення спостереження.
5. Види, структура та методика організації спостережень в різних вікових групах.
6. Засоби ТЗН. Їх класифікація.
7. Демонстрування ілюстративного матеріалу.
8. Вимоги до ілюстративного матеріалу та його використання.
9. Моделі та методика їх використання.

Література:

1. Яришева Н.Ф. Методика ознайомлення дітей з природою. с. 210 - 213

Забезпечення лекції:

Наочно-демонстраційний матеріал: відеозапис заняття «Спостереження за кішкою».

Роздатковий матеріал: схеми, зразки конспектів спостережень в повсякденному житті.

ХІД ЛЕКЦІЇ.

Хід заняття:

- I. Вступна частина. Організаційна частина.
- II. Ввідно-підготовчий етап. Повідомлення теми заняття, зв'язок з попереднім матеріалом.
- III. Навчально-програмний етап. Виклад матеріалу по плану:

План.

1. Класифікація методів.
2. Вибір методів та їх взаємозв'язок.
3. Форми організації дітей.

4. Навчально-виховне значення спостереження.
5. Види, структура та методика організації спостережень в різних вікових групах.
6. Засоби ТЗН. Їх класифікація.
7. Демонстрування ілюстративного матеріалу.
8. Вимоги до ілюстративного матеріалу та його використання.
9. Моделі та методика їх використання.

Питання на закріплення.

1. Як класифікують методи за джерелом знань.
2. Яка існує класифікація методів в процесі ознайомлення дітей з природою.
3. Назвіть прийоми активізації мислительної діяльності.
4. Які види спостережень використовуються в процесі ознайомлення дітей з природою.
5. Скільки етапів включає спостереження.
6. Як класифікують засоби ТЗН.
7. Які види картин використовують?
8. Що таке модель?

Домашнє завдання:

Скласти конспект спостереження в повсякденному житті (об'єкт і вікова група за вибором студента)

Хід лекції:

Завдання програми дитячого садка по ознайомленню з природою здійснюються за допомогою різних методів. Суть методу полягає не тільки в тому, як доносить до дітей навчальні знання педагог, але й у тому, яка діяльність самих дітей. Отже, метод – це спосіб взаємозв'язаної діяльності вихователя і дітей, спрямованої на найкраще засвоєння знань, набуття певних умінь і навичок, розвиток пізнавальної активності, самостійності і творчих можливостей дітей.

В ознайомленні дошкільників з природою використовуються різні методи: спостереження, демонстрування картин, кінофільмів, діафільмів, використання моделей. Нескладні досліди, праця в природі, ігри, розповідь вихователя, читання художньої літератури, бесіди.

Застосовуючи той чи інший метод, вихователь використовує різні прийоми, які спрямовують дітей на виконання певного дидактичного завдання: показ, запитання, пояснення тощо. Отже, прийом є складовою частиною методу. Використання прийомів забезпечує активізацію пізнавальної діяльності дітей і в результаті цього більш глибоке засвоєння навчального матеріалу.

У педагогіці існує кілька систем класифікації методи. Найбільш широко застосовується класифікація методів навчання за джерелом знань. Якщо джерелом знань є спостереження, сприймання ілюстративного наочного матеріалу тощо, **то це наочні методи**, якщо практична діяльність (праця в природі, складні досліди) – це практичні методи; якщо слово вихователя (розповідь, читання природознавчої художньої літератури, бесіда) – **це словесні методи**.

У методиці ознайомлення дошкільників з природою всі методи класифікують на дві групи залежно від того, чи ознайомлюються діти з природою через безпосередній контакт з нею, тобто через спілкування з реальними об'єктами природи, чи через ознайомлення опосередкованим шляхом – через картину, діапозитив тощо. До методів, що забезпечують безпосередній контакт з природою, належать спостереження, складні досліди, праця в природі, ігри з природними матеріалами. До методів опосередкованого ознайомлення з природою відносять демонстрування ілюстративного наочного матеріалу, кінофільмів, діафільмів, діапозитивів, моделей, розповіді вихователя, читання дитячої природознавчої книги, бесіди.

Значно рідше використовується класифікація методів навчання за **рівнем пізнавальної діяльності дітей**:

- 1) пояснювально-ілюстративний;
- 2) репродуктивний;
- 3) частково-пошуковий, або евристичний;
- 4) проблемний;

5) дослідницький.

У концепції дошкільного виховання наголошується на широкому впровадженні методів виховання і навчання, що забезпечують всебічний розвиток дітей та індивідуальний підхід до них. Наголошується на потребі переорієнтації вихователів з репродуктивних на продуктивні методи, тобто такої організації дитячої діяльності, в якій вони роблять відкриття. Вважаємо таке протиставлення недоцільним, оскільки процес мислення завжди включає оперування попередньо засвоєними знаннями, а отже, відтворення. З цього приводу актуально звучить думка І.М.Сеченова, який стверджував, що через голову людини протягом усього її життя не проходить жодної думки, яка б не створювалася з елементів, зареєстрованих у пам'яті. Навіть так звані нові думки, що лежать в основі наукових відкриттів, не є винятком з цього правила.

Від чого ж залежить вибір методу?

1. Від особливостей пізнавальної діяльності дошкільників. Наочно-образне мислення є основним у цьому віці. Дитина вперше знайомиться з багатьма об'єктами природи, через це в роботі з дошкільниками слід віддавати перевагу методами, що забезпечують безпосередній контакт з реальними об'єктами природи: спостереження, праці в природі, нескладним дослідам, іграм з природними матеріалами. Лише на основі нагромадження уявлень, збагачення чуттєвого досвіду дітей можливий розвиток абстракцій і те поєднання слова і образу, яке забезпечує міцний взаємозв'язок між першою і другою сигнальними системами.
2. Від конкретних завдань навчально-виховної роботи, від етапу засвоєння знань дітьми. Ознайомлення дітей з тим чи іншим об'єктом природи не є поодиноким актом, адже лише окремі діти можуть сприйняти і запам'ятати подану інформацію за один раз. У засвоєнні дітьми знань найчастіше виділяються 3 етапи: 1) первинне ознайомлення; 2) закріплення; 3) систематизація, узагальнення.

Для **первинного етапу** пізнання дітьми природи найбільш ефективно використання наочних, практичних методів. Особливо спостережень, дослідів, які забезпечують живе споглядання.

Для **закріплення знань** використовують ігри, працю, демонстрування картин, кінофільмів, діафільмів, діапозитивів, розповідь вихователя, читання дитячої природознавчої книги.

Систематизація, узагальнення знань і творче використання їх здійснюються за допомогою методів моделей, бесід, дидактичних ігор.

3. Від конкретних умов роботи дитячого садка. В багатьох міських дитячих садках, де на відміну від сільських немає змоги ознайомити дітей із свійськими тваринами за допомогою методу спостереження, використовується демонстрування картини, діафільму тощо.

Усі методи, що використовують в ознайомленні дошкільників з природою, взаємозв'язані між собою. Адже вирішення дидактичних завдань вимагає, щоб

первинні знання, які одержують діти за допомогою спостережень, уточнювалися. Конкретизувалися в процесі сприймання картини, діапозитива тощо. Досить часто методи використовують у поєднанні, наприклад спостереження з розповіддю вихователя, грою.

Наочні методи.

Спостереження-основний метод ознайомлення дітей з природою.

Визначення спостереження і його навчально-виховне значення.

Проблемі спостережень, розвитку спостережливості приділялося багато уваги в дослідженнях різних педагогів. У педагогічній літературі спостереження розглядається як:

- 1) важливий психічний процес (Г.О.Люблінська, С.Л.Рубінштейн);
- 2) вид пізнавальної навчальної діяльності (Б.Г.Ананьєв);
- 3) метод навчання (М.М.Скаткін, Л.В.Занков, І.Я.Лернер та ін.).

Ця різноманітність підходів свідчить про єдність розуміння спостереження як активної форми пізнання навколишнього світу, що має на меті нагромадження фактів, початкових уявлень про об'єкти і явища, внаслідок чого воно може розглядатися як психічний процес, як пізнавальна діяльність і як метод навчання.

Є різні підходи до визначення самого процесу спостереження і розуміння його суті.

Деякі автори (Л.В.Занков, П.А.Рудик, А.О.Смирнов) розглядають спостереження як планомірне, більш або менш довготривале сприймання, що дає змогу простежити те чи інше явище, ті чи інші зміни, які відбуваються в об'єктах сприймання.

У роботах Б.Г.Ананьєва, а також у дослідженнях, що розвивали висунуті ним положення (Г.К.Матвеева, П.Г.Саморукова), спостереження визначається як складна психологічна діяльність, в якій сприймання, мислення і мова об'єднуються в єдиний цілісний акт розумової роботи. В цьому визначенні підкреслено, що спостереження передбачає не тільки безпосереднє сприймання фактів, але й їх осмислення, інтерпретацію. При цьому рельєфно виступає зв'язок між першою і другою сигнальними системами.

У результаті розвитку спостережень формується спостережливість-сукупність особистих якостей і здібностей людини, яка передбачає вміння підмічати суттєве в навколишньому світі, правильно розпізнавати типові риси в тих чи інших явищах, швидко орієнтуватися в різних ситуаціях. Вказуючи на важливість формування спостережливості у дітей, К.Д.Ушинський зазначав, що якщо вчення має презентацію на розвиток розуму у дітей, то воно повинно вправляти їх здатність до спостереження.

Методу спостереження належить особлива роль у пізнанні дітьми природи, оскільки він базується на чуттєвому сприйманні, забезпечує живий контакт дітей з реальними об'єктами природи, в результаті чого у дітей

формуються реалістичні уявлення про об'єкти природи та зв'язки між ними. Участь мислення у сприйманні стимулює пізнавальний пошук дітей, сприяє зв'язку набутих чуттєвих образів з тими, що у дітей вже є, і допомагає виникненню власних суджень.

Спостереження за об'єктами природи сприяють розвитку мови дітей. К.Д.Ушинський зазначав, що основа розуміння суто людської мови полягає в правильному логічному мисленні. А правильна логіка мислення виникає з правильних і точних спостережень.

У процесі спостережень розвиваються аналізатори: зір, дотик. Слух, нюх, засвоюються сенсорні еталони.

Нові знання, що їх набувають діти, дають поштовх для розвитку пізнавальних інтересів.

Спілкування дітей з живою природою дає змогу успішно вирішувати завдання екологічного виховання через засвоєння дітьми доступних їм розумінню залежності у природі, формування ціннісних орієнтацій, ознайомлення з правилами природокористування.

Не можна переоцінити роль спостережень у формуванні любові до рідного краю, як однієї з основ національного дитячого садка, в естетичному вихованні, оскільки саме спостереження закладають його основу – формують естетичні враження. Корисні спостереження і для фізичного розвитку дітей, бо найчастіше вони відбуваються на природі.

Спостереження у природі – складна пізнавальна діяльність дітей дошкільного віку

Сучасними дослідженнями (Г.К.Матвеевої, П.Г.Саморукової, Г.І.Васильєвої, Н.І.Ветрової) доведено, що спостереження зароджуються у молодших дошкільників під час **продуктивної діяльності**. Дитина, граючись у пісочнику, ліпить пасочки. Одна з них розсипається, бо пісок взято з не зволоженого місця, інша – тримається. Це зосереджує увагу дитини, примушує її думати над тим, як досягти успіху.

Спостереження тісно пов'язані із **словом**. За допомогою слова повідомляється мета спостереження, вихователь керує розгляданням об'єктів природи, і досить часто у слові фіксується результат спостереження (бесіди, розповіді про те, що діти бачили).

Спостереження не розвивається спонтанно. Воно потребує **керівництва з боку вихователя**: навчання прийомам раціонального обстеження, порівняння, виділення істотних залежностей, підведення до узагальнень, формування ставлення до об'єктів природи.

Протягом дошкільного віку відбувається ряд змін у цій діяльності. На перших етапах діти не здатні самостійно поставити мету спостереження. Це роблять дорослі, і мета найлегше сприймається дітьми під час діяльного ознайомлення із спостережуваними об'єктами.

Протягом дошкільного віку відбувається ряд змін у цій діяльності. На перших етапах діти не здатні самостійно поставити мету спостереження. Це роблять дорослі, і мета найлегше сприймається дітьми під час діяльного ознайомлення із спостережу вальними об'єктами. Поступово розвивається уміння сприймати і ставити мету спостереження поза зв'язком з продуктивною діяльністю як самостійне пізнавальне завдання. Основними мотивами спостереження стає інтерес до нових знань, а не просто потреба вирішення будь-якого практичного завдання.

Відбуваються зміни у характері обстеження предметів. Діти поступово оволодівають різноманітними раціональними способами сприймання. Змінюється характер обстеження предметів: від контактних способів обстеження дошкільники переходять до дискантних, від практичних дій по зіставленню предметів і визначенню їх властивостей – до розумових дій. Розвивається і планомірність використання різних способів сприймання. Якщо спочатку план вноситься дорослими, то у подальшому у дітей формується здатність не тільки прийняти готовий план, але й самостійно спланувати своє спостереження.

Змінюється співвідношення включених у спостереження сенсорних та інтелектуальних процесів. Це виявляється в оволодінні дітьми новими видами спостережень, в яких посилюється значення мислення, інтерпретації того, що дитина сприймає.

Види спостережень у природі.

Спостереження в природі, що проводяться з дітьми дошкільного віку, класифікуються залежно від:

- а) тривалості (епізодичні, або короткочасні, і тривалі спостереження за розвитком, змінами об'єктів;
- б) дидактичної мети (первинні, повторні, заключні, порівняльні;
- в) способу організації (колективні та індивідуальні, планові і позапланові).

Епізодичні, або короткочасні, спостереження – це, як правило, спостереження за тими об'єктами, явищами природи, які тривають недовго (веселка, злива тощо), або ж ті, до яких діти не можуть повертатися часто, (розглядання їжачка, черепахи, яких на короткий час приносять у дитячий садок). Частіше в дитячому садку мають місце *тривалі спостереження*, в яких простежуються, наприклад, основні фази розвитку рослини в період цвітіння: утворення пуп'янків, їх розкриття, утворення плодів тощо.

Первинні спостереження мають на меті створити перше уявлення про найбільш характерні властивості об'єкта, дати дітям цілісне враження, яке повинно доповнюватися, закріплюватися, уточнюватися. Наприклад, після першого спостереження за рослиною мати-й-мачухи, яке проводиться у сонячну погоду, коли її квітки відкриті, слід провести *повторне спостереження* у похмуру погоду, коли квітки закриті, пониклі, наче сумують за сонцем,

пояснити дітям, що ця рослина – живий барометр, по ній можна визначати погоду. Після відцвітання варто показати дітям насіння мати-й-мачухи, порівняти його з насінням кульбаби, відмітити подібність у розповсюдженні, треба привернути увагу до листків, яких не було під час цвітіння рослини, дати змогу доторкнутися до верхньої і нижньої сторони листка, пригадати, чим корисна рослина, як до неї треба ставитися. Отже, повторні спостереження зв'язані з одержанням нової інформації про якості, зміни в об'єктах, які з'являються в процесі їх розвитку, з закріпленням раніше здобутих знань.

Заключні спостереження мають на меті дати повне уявлення про зміни, які відбулися у природі за відповідний проміжок часу (пори року). Такі спостереження найчастіше проводяться під час екскурсій. На них констатуються зміни, що вже настали і характерні для певної пори року. Наприклад восени – похолодання, різний колір листя, зменшення кількості комах, птахів. Отже, мета заключних спостережень – дати відносно завершені знання про явища, які відбуваються в природі за певний період.

У *порівняльних спостереженнях* прийом порівняння провідний і допомагає активізувати розумову діяльність дітей, спрямувати її на виділення суттєвих ознак, підведення до узагальнень, класифікації об'єктів природи. Такі спостереження найчастіше проводяться із старшими дошкільниками.

Спостереження можуть бути *колективними* (об'єднувати всю групу, проводитися підгрупами) та *індивідуальними*. Останні важливі не лише з точки зору вирівнювання знань дітей, які відстають у засвоєнні програми через різні причини, але й для задоволення зростаючих потреб у оволодінні новими знаннями інтелектуально обдарованих дітей. Ці діти, за спостереженнями автора. Впливають на інших дітей своїм зацікавленням до явищ природи, поясненнями цих явищ під час самостійних спостережень.

Спостереження можуть бути плановими і за ініціативою дітей, тобто позапланові. Найчастіше вони характерні для тих дитячих колективів колективів, де систематично і ґрунтовно проводяться планові спостереження і у дітей сформований високий рівень пізнавальних інтересів. Часом позапланові спостереження зумовлюються природними об'єктами та явищами, наприклад метеорологічними явищами, які не можна передбачити заздалегідь.

Методика керівництва спостереженнями

Структура спостереження. Процес спостереження умовно поділяють на чотири етапи, кожний з яких служить досягненню загальної мети спостереження.

I етап – підготовчий. Мета його - викликати у дітей інтерес до об'єкта спостереження. Для цього використовується коротка бесіда, в якій з'ясовується, що діти вже знають про об'єкт спостереження, що дізнаються нового. Інколи для підготовки до сприймання об'єкта доцільно показати ілюстрацію або подивитися діафільм. Така робота з дітьми проводиться за день-два до початку спостереження.

II етап – початок спостереження. На цьому етапі важливо підтримати у дітей інтерес до об'єкта спостереження, зосередити їх увагу. З цією метою в групах молодшого дошкільного віку використовують сюрпризність появи об'єкта, несподіваність. Наприклад, в гості до дітей завітав Буратіно, він приніс велике яйце. Раптом з нього почувся писк. Вихователь знімає верхню частину шкаралупи, і діти бачать маленьке курчатко.

На цьому етапі вихователь ставить перед дітьми мету спостереження: «Зараз ми розглянемо його, і ви дізнаєтеся багато цікавого».

У групах старшого дошкільного віку найчастіше використовують загадку, яка вимагає певного розумового напруження і сприяє утриманню увагу дітей.

III етап – основний, най триваліший за часом. На початок спостереження 1-2 хв слід надати дітям для мовчазного сприймання, щоб сформувався цілісний образ. Слово вихователя може бути націлене на сприймання естетичного вигляду об'єкта: « Подивіться, який він гарненький». Подальший розгляд об'єкта включає аналіз його особливостей та пристосування до навколишнього середовища, спільні ознаки з іншими об'єктами, взаємозв'язки з ними, з людиною тощо. В результаті проведення цього етапу у дітей повинні сформуватися точні уявлення про об'єкти природи.

9 Мета його – підведення підсумків, закріплення тих нових знань, яких набули діти в процесі спостереження. В ході цього етапу важливо оцінити пізнавальну активність дітей.

Схема спостереження за об'єктами. Спостереження за будь-якими об'єктами природи не повинно бути стихійним, невпорядкованим. Після прийняття дітьми завдання, вихователь має керуватися певним планом, щоб домогтися більшої ефективності спостереження, комплексного виконання завдань ознайомлення дошкільників з природою.

Під час спостереження за *явищами* неживої природи доцільно скористатися такою схемою:

1. Оцінка краси, своєрідності явища природи.
2. Визначення доступних розумінню дітей причин явища.
3. Значення цього явища в житті природи, діяльності людини.

Наприклад, спостереження за перистими хмарами. «Подивіться, які сьогодні ніжні хмарки на голубому небі. Ви вже бачили коли-небудь такі? Хто знає, як вони називаються? До чого вони подібні? Чому їх назвали перистими? Чому люди милуються їх красою. Чи випадає з таких хмар дощ або сніг. Ці хмарки, пояснює вихователь, знаходяться дуже високо на небі. Хто з вас літав на літаку, той, напевно, знає, що на висоті дуже холодно і хмарки ці складаються з дрібнесеньких крижинок. Ви правильно помітили, що з таких хмарок не випадає сніг чи дощ. Люди милуються прозорим голубим небом з легкими, ніби пір'їни, хмарками, і художники малюють їх на шпалерах і тканинах».

Під час спостереження за *явищами живої* природи (рослин) доцільно дотримуватися такої схеми:

1. Оцінка естетичного вигляду і особливостей будови рослини.
2. Вимоги рослини до умов життя.
3. Значення рослини для природи і життя людини.
4. Інтерпретація сприйнятого у світлі знань дітей.

Розглянемо використання цієї схеми на прикладі спостереження за рослиною мати-й-мачухи у старшій групі.

Зупинивши дітей біля рослини, що цвіте, вихователь пропонує їм уважно роздивитися рослину і пригадати, як вона називається. Далі вихователь розповідає, що називають її мати-й-мачуха, і запитує чим вона подобається дітям. Вислухавши відповіді дітей, вихователь розповідає, що квітка схожа на маленьке сонечко, яке наче тягнеться до великого Сонця. А на яку знайомому вам рослину вона схожа? (на кульбабу). А як можна відрізнити рослини одну від одної? Обстежуючи рослину за допомогою дотикового, зорового, нюхового аналізаторів діти разом з вихователем відзначають, що стебло у мати-й-мачухи покрите маленькими лусочками, листків немає. У кульбаби стебло гладеньке, є листки. Чому ж мати-й-мачуха так рано розцвітає, може, хтось із вас знає? Це тому, що вона має таємниці. Хочете про них дізнатися? Таємничим голосом вихователь розповідає, що ще з минулого літа мати-й-мачуха запасала поживні речовини в своїх товстих кореневищах, неначе у комірках, а тому рано навесні, як тільки пригріє сонечко, вона першою розцвітає.

Є мати-й-мачуха й інша таємниця, - продовжує вихователь. Чому вона називається мати-й-мачухою? Ось послухайте. Мине весна, і квітки відцвітуть. На початку літа виростуть листки. Знизу вони вкриті ніжним білим пухом. Доторкнешся – листочок теплий, лагідний, як мамині руки. А зверху листки гладенькі, холодні - це мачуха. Листками і квітками мати-й-мачухи лікуються від кашлю.

А зараз давайте подивитися, хто прилітає до квітів. Що бджілки шукають на квітках? Вони збирають з квітів мати-й-мачухи солодкий нектар і пилок? Ось яка корисна ця рослина – і природу прикрашає, і перших комашок годує, і людей лікує. Тому люди люблять мати-й-мачуху і ніжно називають її квітки золотистими вогниками. А може, ви десь бачили цю рослину? Як ви до неї ставилися?

Спостереження за тваринами можна проводити за такою схемою:

1. Оцінка естетичного вигляду і особливостей будови тварини залежно від способу життя.
2. Спосіб життя тварини (де живе, чим живиться, як захищається, які сезонні зміни).
3. Значення тварини в природі і житті людини.
4. Інтерпретація сприйнятого у світлі знань дітей.

Ось приклад спостереження за бабкою на водоймі.

«Придивіться, діти, хто це так стрімко літає над ставком? Так, це бабка. Яка вона струнка! Як гарно переливаються на сонці її блискучі крила! Це справжня окраса нашої природи.

А як думаєте, чому вона так стрімко літає? Звичайно, тому, що у неї довгі і сильні крила, покриті сіточкою жилок. Їх можна добре роздивитися на цій картинці. А може, хтось із вас знає, що бабка розшукує у повітрі? Чим бабка живиться?

Живиться бабка мухами, комарами, мошками, яких наздоганяє у повітрі. Подивіться, які у бабки великі очі (показую картинку). Вони допомагають їй добре бачити у польоті здобич. Якщо трапляється велика муха, бабака хапає її своїми чіпкими лапками.

Як ви думаєте, чому багато бабок з'являється біля ставка влітку. Тому, що влітку тут багато комарів, мошок. Чи приносять бабаки користь, виловлюючи багато комарів, мошок, мух. Так, мошки, комарі докучають людям, свійським тваринам. Поїдаючи їх, бабки приносять користь. Ось чому ми повинні берегти цих корисних комах, які прикрашають нашу природу.

Послухайте вірш про бабку:

Мов химерний літачок,
Сіла бабака на сучок.
Цілий день вона літала
Край ріки, біля дворів.
Скільки мошок поковтала!
Скільки з'їла комарів!

А де ви, діти, бачили бабок, коли ходили на прогулянку з мамою чи татом? Як ви до них ставилися? Добре, що всі ви знаєте, що ці гарні і корисні комахи потребують дбайливого ставлення до них».

Отже, дотримання схем спостереження дає змогу більш інформативно і повніше виконувати завдання ознайомлення дітей з природою: формування елементів наукових знань про закономірності в природі, розвиток мови і мислення, удосконалення діяльності аналізаторів, розвиток пізнавальних інтересів, формування ціннісних орієнтацій, пізнання правил природокористування, розвиток естетичного сприймання природи.

Підготовка вихователя до спостереження

Під час підготовки до спостереження вихователь повинен чітко уявляти програму: які навчальні, розвиваючі і виховні завдання будуть реалізовуватися в процесі спостереження. *Навчальні завдання* передбачають формування конкретних уявлень про об'єкти природи, зв'язки між ними. *Розвиваючі завдання* спрямовані на розвиток психічних процесів, на яких акцентується увага під час проведення спостережень. *Виховні завдання* спрямовані на формування у дітей ставлення до певних природних об'єктів.

Успіх у проведенні спостереження залежить від того, які умови будуть створені для цього. Під час вибору місця для спостереження в природних

умовах важливо вибрати такий об'єкт, в якому найповніше виявлені ті якості, на які хоче звернути увагу вихователь, наприклад, групу дерев, в яких найбільш яскраво виявлені ознаки золотої осені. Також слід продумати, як розмістити дітей. Влітку треба розміщувати дітей у тіні, щоб запобігти стомленню і виникненню негативних емоцій.

Для проведення спостережень за дрібними тваринами в кімнаті важливо відповідно підготувати об'єкт. Наприклад, не рекомендується годувати тварин перед проведенням спостереження, щоб вони краще виявили свої звички у незвичних умовах. Щоб примусити тварин виявити характерні риси поведінки, слід підготувати не тільки їжу, а й додаткове обладнання. Наприклад, гострі кігті кішки, тонкий нюх, спритність можна легко продемонструвати дітям, даючи кішці м'ясо, загорнуте в папір і прив'язане до нитки. Кішка стрибає, почувши запах м'яса, розкриває пазурі і розриває папір.

Для того щоб показати їжачка, його мордочку, лапки, здатність їжачка плавати, треба внести таз з водою і пустити їжачка у воду.

Слова, якими вихователь називає дії тварин, повинні бути правильно підібрані — кріль стрибає, а не бігає, кішка хлебче, а не п'є молоко. Особливо ретельно потрібно підбирати слова для визначення естетичних властивостей об'єктів, щоб вони викликали у дітей емоційну чутливість.

Під час проведення спостережень треба розмістити дітей так, щоб усім було добре видно об'єкт.

Вихователь повинен обмірковувати весь хід спостереження, прийому, які доцільніше використовувати для активізації пізнавальної діяльності дітей.

Прийоми активізації пізнавальної діяльності дітей у процесі спостереження

Основним методичним прийомом керівництва сприйманням дітей у процесі спостереження є *запитання*. Продумати і сформулювати запитання до наступного спостереження — найвідповідальніший момент у підготовці до спостереження. Правильно підібрані запитання повинні бути тією логічною драбинкою, якою рухається думка дитини. Кожне запитання повинно містити конкретну думку, доступну розумінню дітей, у ньому має бути враховано і їх попередній досвід. Запитання повинні спонукати дошкільників до активного сприймання, засвоєння нового, максимально активізувати діяльність дитини.

Характер запитань, їх складність залежать від віку дітей. У групах молодшого дошкільного віку запитання вихователя спрямовані переважно, на визначення властивостей та якостей об'єктів: Якого кольору? Що робить? Що їсть? (Переважно репродуктивні). Запитання, що стосуються визначення залежностей між явищами, в цих групах ще обмежені.

У групах дітей старшого дошкільного віку кількість запитань, спрямованих на визначення залежностей між явищами в природі (тобто пошукових, проблемних), збільшується. Наприклад, чому навесні на снігу утворюється крижана кірочка? Чому на вулиці сніг розтанув, а в саду ще лежить? тощо. Знаходження відповідей на такі запитання активізують думку дітей, викликають інтерес до явищ, які спостерігаються, проте не завжди діти самі можуть знайти правильну відповідь. У таких випадках використовується *пояснення*. Воно спрямоване на більш глибоке сприйняття тих сторін об'єкта чи явища, які важливі для засвоєння знань. О. П. Усова справедливо вважала, що пояснення вихователя допомагають відкривати дітям те, що треба бачити і як треба бачити.

У молодших групах пояснення короткі, вони стосуються того, що безпосередньо бачать діти. Наприклад: Голуб полетів у голуб'ятник. Це будиночок, де живуть голуби.

Пояснення для дітей старшого дошкільного віку повинні підводити дітей до встановлення залежностей, узагальнень. Наприклад, пояснюючи дітям роль захисного забарвлення у комах, вихователь підводить дітей до узагальнення, що таке забарвлення допомагає комахам уникнути небезпеки, зберегти життя.

Під час спостережень, крім пояснень, можна застосувати розповідь. Вихователь розповідає про те, що дитина не може безпосередньо побачити. Наприклад, розглядаючи з дітьми підготовчої групи мурашник, вихователь розповідає, що зверху видно лише частину мурашника. Мурашки живуть глибше, під землею. Бачите ці ходи? Вони ведуть під землю. Там мурашки побудували багато ходів, коридорів. У них живуть мурашки, їх личинки, лялечки.

Важливе значення у керівництві спостереженнями має *порівняння*. Воно дозволяє сформувати більш чіткі уявлення. Дослідження, проведене К. І. Золотовою, свідчить про те, що на всіх етапах пізнання використання порівняння забезпечує формування більш повних і точних уявлень. Дітей потрібно навчити порівнювати різні явища. Для цього важливо так поставити перед дітьми пізнавальне завдання, щоб вирішення його було неможливим без використання порівняння. Наприклад: чим відрізняється, що спільного?

К. І. Золотовою виділено кілька етапів у розвитку уміння користуватися порівнянням.

На першому етапі діти орієнтуються на зовнішні яскраві ознаки і порівнюють тільки їх. Наприклад, за контрастними ознаками легко знаходять відмінність у будові тіла кішки і кроля.

На другому етапі знаходять відмінність за менш контрастними ознаками, але під час аналізу орієнтуються, як правило, на одну найбільш характерну ознаку.

На третьому етапі здійснюється перехід дітей до більш високого рівня у використанні порівнянь. Діти вміють зіставляти не тільки різко контрастні, але й подібні один до одного об'єкти.

Приймаючи до уваги поетапність розвитку у дітей дошкільного віку вміння порівнювати, можна встановити послідовність організації спостережень з дітьми різного віку. У молодшій і середній групі порівняльні спостереження краще проводити за знайомими об'єктами на однорідному, але контрастному матеріалі.

Старші дошкільники можуть встановлювати не лише різкі відмінності об'єктів, але й знаходити спільне у подібних об'єктах. Необхідно паралельно навчати дітей порівнянню за відмінністю і подібністю. Способи порівняння можуть бути різними. Крім зіставлення у процесі спостереження (чим схожі, чим відрізняються), можна використати порівняння за ілюстраціями, іграшками, а також по пам'яті.

Отже, порівняння допомагає активізувати розумову діяльність дітей через знаходження суттєвих ознак, виділення зв'язків, залежностей, а це, в свою чергу, розвиває у дітей інтерес до природи, допитливість, бажання пізнавати нове.

У проведенні спостережень використовуються *ігрові прийоми*. Вони збільшують інтерес до спостережень, роблять сам процес більш доступним і привабливим. Використання їх особливо важливе у молодшому дошкільному віці для утримання уваги, кращого засвоєння матеріалу. Наприклад, імітація рухів тварини: «Пострибали, як горобчики», наближення об'єкта до дітей: «Ось рибка попливла до Вови, тепер до Юрка. До кого ще попливе?» Широко використовується звуконаслідування.

У групах старшого дошкільного віку ігрові прийоми використовуються рідше, бо увага дітей під час спостережень утримується в основному за рахунок новизни, пізнавальної насиченості. Ігрові прийоми, які використовуються в цих групах, побудовані на змагальності: «Хто перший знайде серед дерев липу», «Хто перший помітить появу пуп'янка чи квітки», «Хто більше назве ознак певного об'єкта».

Важливе значення під час проведення спостережень має *використання художнього слова*. Воно загострює чуттєве сприймання, сприяє створенню більш яскравих образів, викликає у дітей відповідний настрій. Наприклад, спостерігаючи відліт журавлів, вихователь може прочитати вірш М. Познанської «Журавлі»:

Журавлі летять, курличуть,
Шлють останнє «прощай»,
Літечко з собою кличуть,
Забирають в теплий край.

Використання в спостереженнях фольклору (загадок, прикмет, легенд) робить їх більш чіткими і конкретними. Прислів'я, приказки, загадки підкреслюють особливості спостережуваного предмета: «Ніс довгий, а голос дзвінкий (комар)».

Рідше використовується в процесі спостережень *виконання практичних завдань*, запропоноване у дослідженні Г. І. Васильєвої. Виходячи на прогулянку, вихователь пропонує дітям простежити за мурашками і розповісти, що вони несуть у мурашник. Це стимулює дітей на пошук запитань, що виникають.

Важливою умовою успішного проведення спостережень є *включення в обстеження об'єкта різних аналізаторів*. Чим більше органів чуттів братиме участь у сприйманні, тим повніше, яскравіше буде уявлення про предмет. Треба дати дитині змогу не тільки побачити предмет, але й відчутти його на дотик, понюхати, послухати.

Спостереження необхідно проводити емоційно, застосовувати для опису яскраві порівняння «горобчики, неначе у сірі светри одяглися», «синичка нарядна, у жовтій сорочці, чорній краватці». У ході спостереження діти повинні відчутти ставлення самого вихователя до об'єктів природи. Наприклад, щоразу, коли вихователь звертає увагу на появу біля квітів красеня джмеля, у нього повинні знайтися добрі слова, які зацікавлять дітей: «Подивіться, хто прилетів до нас у такій гарній пухнастій шубці. Ану, джмелику, пошукай, що наші діти приготували тобі на обід».

Методика керівництва спостереженнями єдина як у повсякденному житті, так і на заняттях. Спостереження у повсякденному житті менші за обсягом пізнавального матеріалу, вони проводяться за поступовими змінами в природі в усі пори року. Обсяг матеріалу, потрібний для засвоєння дітьми, визначається програмою дитячого садка: це ознайомлення з явищами неживої природи, рослинним, тваринним світом, працею людей у природі в різні сезони.

Слід рішуче усувати такі найбільш істотні недоліки в організації спостережень у природі, як інформаційна збідненість, зменшена розумова активність дітей і, як наслідок цього, недостатня комплексність у виконанні завдань ознайомлення з природою.

ДЕМОНСТРУВАННЯ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

Потреба використання ілюстративного матеріалу під час ознайомлення дошкільників з природою зумовлюється особливою привабливістю ілюстративного матеріалу для дошкільників і характером їх образного мислення.

Розглядання картин, ілюстрацій у роботі з дошкільниками допомагає вирішувати різноманітні завдання, першу чергу уточнювати, закріплювати

знання про природні об'єкти, збагачувати їх. Спостереження в природі, наприклад за комахами, не завжди дають змогу розглянути деталі в зв'язку з невеликими розмірами та полохливістю деяких представників. Сприймання статичного зображення на картині, таблиці створює умови для уточнення дитячих вражень.

Розгляданню ілюстративного матеріалу належить значна роль у збагаченні існуючих у дітей вражень про об'єкти природи. Тварини на ілюстраціях подаються у природному оточенні, що дозволяє показати дітям зв'язки тварини з умовами середовища.

Ілюстративний матеріал є засобом формування уявлень про природні об'єкти у тих випадках, коли не можна показати їх дітям у реальному вигляді. Наприклад, свійських тварин за умов великого індустріального міста.

Ілюстративний матеріал є одним з найкращих засобів, який спонукає до розмови наймовчазніших дітей. Він наче наближує об'єкт до дитини, робить його більш зрозумілим і викликає мовну активність дошкільників.

Важливе значення має ілюстративний матеріал у вихованні естетичних почуттів, формуванні гуманного, дбайливого ставлення до рідної природи.

Поряд з цим треба чітко усвідомлювати, що зображення на картині не дає повного уявлення про предмет через те, що воно:

- а) плоске, а предмет має об'єм;
- б) зображено майже завжди не в тій величині, що й реальний предмет;
- в) інколи позбавлене кольору або не завжди повністю збігається за кольором з натуральними предметами;
- г) нерухомо показує предмет в одному положенні, не дає уявлення про характерні рухи, звуки.

У сприйманні зображення бере участь один зоровий аналізатор.

У формуванні ж цілісного образу реального предмета провідна роль належить взаємодії аналізаторів.

Отже, треба насамперед піклуватися про створення у дітей правильних уявлень за допомогою методів, що забезпечують безпосередній контакт з реальними об'єктами природи, а збагачення, уточнення і закріплення знань слід проводити з використанням ілюстративного матеріалу.

Вимоги до ілюстративного матеріалу, його використання

Ілюстративний матеріал, що зображує природні об'єкти, має викликати у дітей чуттєві образи, близькі до сприймання дійсності, тобто вони повинні бути виконані реалістично. Тварини і рослини мають бути показані у природних умовах існування. Цим вимогам відповідають картини відомих анімалістів, майстрів пензля О.Комарова, В. Ватагіна.

Для ознайомлення з природою використовується ілюстративний матеріал, який можна класифікувати за такими видами:

а) предметні картинки, тобто такі, на яких зображено певний предмет;

б) сюжетні, на яких показано кілька предметів у певному зв'язку;

в) художні картини — репродукції відомих майстрів пензля

І. Левітана, І. Шишкіна, В. Бакшеєва, А. Гриця та ін.

Для ознайомлення дошкільників з природою створені предметні і сюжетні картини. Широко використовуються серії картин С.О.Веретенникової «Свійські тварини», «Птахи», «Трав'янисті рослини»; О. І. Соловйової «Чотири пори року»; «Дикі звірі» П. С. Меншикової.

В Україні видавництвом «Мистецтво» видано серії картин «Свійські тварини», «Дикі тварини» (автор З. П. Плохій), «Дошкільникам про ліс, луг, водойму», «Дошкільникам про природу», 1, 2, 3 випуски (автор Н. Ф. Яришева).

Під час ознайомлення дошкільників з природою широко застосовуються дидактичні картини, видані для шкіл, наприклад серія картин «Світ тварин» (автор О. О. Яхонтов).

Використовується також книжкова графіка — ілюстрації Є. Чарушина, Ю. Васнецова, Ф. Ярбусової, М. Устинова та ін., яку демонструють дітям переважно в процесі ознайомлення з творами художньої літератури.

Для індивідуальної роботи з дітьми, а також роботи з невеликими групами дітей у дитячих садках підбирають різноманітні ілюстрації, листівки, які для зручності використання розкладають в окремі папки за розділами: нежива природа, рослини (лісові, лучні, водойм, декоративні квіткові, культурні), тварини (молюски, комахи, риби, земноводні, плазуни, птахи, свійські і дикі звірі).

Розглядання ілюстративного матеріалу проводиться в процесі повсякденного життя і на заняттях.

Враховуючи великий інтерес дітей до картинки, а особливо до зображення тварин, потрібно проводити їх розглядання індивідуально, або з невеликою групою дітей уранці, під час прийому, на вечірній прогулянці. Розглядання картинок може бути засобом перевірки знань дітей, збагачення їх, узагальнення, розвитку мови. Надзвичайно тягнуться до розгляду Ілюстрацій діти з вираженим пізнавальним інтересом до природи, і така індивідуальна робота з ними сприяє їх подальшому розвитку. Цікаві для розгляду книги «У нашому дворі» з ілюстраціями Є. Чарушина, «Малюкам дітлахам про малюків звірят» тощо.

Розглядання ілюстрацій у книгах проводять по-різному: іноді корисно розглянути їх до читання, для того щоб створити у дітей зоровий образ тих предметів, явищ, про які йтиме мова. В інших випадках достатньо перегляду ілюстрацій під час читання книги. Ілюстрації розглядають і в процесі бесіди про прочитане.

Для роботи з дітьми раннього віку і першої молодшої групи краще використовувати предметні картинки, ілюстрації з зображенням небагатьох об'єктів. Розглядання цього ілюстративного матеріалу (півень, курка, заєць, ведмідь та ін.) проводиться на заняттях і в посякденному житті, і основна його мета — навчити дітей пізнавати зображене на картинці, називати його.

У другій молодшій групі картини найчастіше використовують для уточнення і конкретизації уявлень, їх закріплення. Так, після спостережень за кішкою діти розглядають картину «Кішка з кошенятами». Вихователь учить дітей пізнавати тварину, називати характерні її ознаки (розмір, колір шерсті), частини тіла (очі, вуха, хвіст, ноги), деякі дії (спить, грає, хлебче). Організуючи розглядання сюжетної картини, вихователь використовує дитячий досвід, близький до змісту картини, ставить дітям такі запитання: «Хто намальований на картині? Як ви дізналися, що це кошеня? Якого кольору шерсть у кішки? У кошенят? Якого кольору шерсть у кішки, яка живе у вашому будинку? Чим зайняті кошенята? Що робить сіре кошеня? Що робить кошеня, яке лежить біля кішки? Як ви думаєте, голодне воно чи ні? Чому спить? Чи чули ви, як ходять кошенята? Чому вони ходять тихо?» Наприкінці заняття вихователь сам розповідає за картинкою.

Для розглядання в молодшій групі можна використати картини «Собака з цуценятами», «Кури».

У середній групі розглядання картин спрямоване на розширення знань дітей. З дітьми розглядають картини «Кролі», «Качки і гуси», «Вовк», «Їжак», «Білка». Це дає змогу вивести дітей за межі безпосереднього досвіду. Розглядання картин використовується також для систематизації і узагальнення знань дітей. Наприклад, у середній групі можна використати картини у поєднанні з розповіддю вихователя для розширення і систематизації знань про життя диких тварин у лісі.

Вихователь: «Сьогодні я розкажу вам про те, як звірі зимують. Яких ви знаєте звірів, що живуть у лісі? (Демонструється картина «Зайці»). Зайці взимку одягають білі шубки. А для чого? На білому снігу зайчика не видно. Коли їсти захоче — поїсть гілочок. Зайчики лякливі, весь час озираються. А кого вони бояться? Так, вони бояться вовка, лисичку (демонструється картина «Лисиця»). Ось лисичка у рудій теплій шубці біжить по снігу і нюхає, де тут заховався зайчик чи мишка. Лисиця має добрий нюх. Вона чує, де під снігом миші ховаються, і ловить їх. Цим вона і приносить користь. А подивіться, де зайчик заховався. Він білий, і його майже не видно. Як ви гадаєте, чи знайде його лисиця?

А ось вовки (вивішує картину «Вовки»), Вони взимку дуже голодні. Вовки сильні, швидко бігають і можуть нападати на коней і на людей. Кого вони наздоганяють? Як ви думаєте, чи можуть вони наздогнати коней?

Ще в лісі живе білка (демонструється картина «Білка»). Про те, як живе білка в лісі і що вона їсть взимку, ви самі розкажете, оскільки бачили білочку».

Наприкінці заняття можна поставити запитання: Чому звірі не мерзнуть взимку? Чим вкриті їхнє тіло? Чому у зайчика, білки міняється колір шубки?

У *старших групах* картини можна використовувати для уточнення уявлень, формування понять у процесі бесіди за картиною. Для систематизації знань на основі досвіду добре використати порівняння. До заняття підбирається серія картин, наприклад, про комах «Бабка», «Білан жилкуватий», «Сонечко». Спочатку організується розглядання, потім порівняння, виділення спільних і відмінних рис у будові. Діти приходять до висновку, що у всіх комах шість ніг, є крила, вусики, голова, черевце. А відрізняються тим, що у метеликів на крильцях лусочки, у жуків крила тверді, у бабок — прозорі, з сіточкою жилок.

Розглядання пейзажу на картині слід проводити після спостереження за подібними явищами природи. Під час демонстрування картини дітям пропонують порівняти зображене на картині з тим, що вони бачили у природі.

Зрозуміти настрій картини (пейзажу) допомагають такі запитання до дітей: «Весела чи сумна ця картина? Чому ви так думаєте? Які фарби потрібні були художнику, щоб показати це? Чому художник так назвав свою картину?»

Під час розглядання пейзажу потрібне пояснювальне слово вихователя. Воно має бути лаконічним, образним. Більш глибокому сприйняттю пейзажу сприяють поетичне слово і музика.

ДЕМОНСТРУВАННЯ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ

Під час ознайомлення дошкільників з природою потрібно використовувати технічні засоби навчання.

Проведеними дослідженнями (М. М. Шахмаєв, В. Д. Сич та ін.) доведено, що демонстрування кінофільмів, діафільмів та інших технічних засобів навчання є одним з джерел інформації, яке наділене великою силою емоційного впливу, здатне викликати співпереживання, співучасть, збагачуючи водночас знаннями, здійснюючи великий вплив на моральний та естетичний розвиток особистості.

Ефективність впливу технічних засобів навчання залежить від правильного визначення їхнього місця у навчально-виховному процесі. Слід пам'ятати, що технічні засоби, органічно включені у навчальний процес, допомагають вихователю вирішити цілий ряд пізнавальних і виховних завдань. Проте ні діафільм, ні кінофільм не можуть і не повинні замінити безпосереднього спостереження природних явищ.

Технічні засоби навчання поділяють на три групи: екранні (діафільми, діапозитиви, епіматеріали); екранно-звукові (кінофільми, телепередачі); звукові (радіопередачі, грам- та магнітофонні записи).

З *екранних засобів* навчання під час ознайомлення дітей з природою досить широко застосовуються діафільми і діапозитиви.

Діафільм — певним чином змонтована сюжетно завершена система кадрів. Для ознайомлення дошкільників з природою створено значну кількість діафільмів, що мають у своїй основі пізнавальний матеріал.

Діафільми, що знайомлять з сезонними змінами у природі: «Чотири пори року», «Природа в зображенні російських художників», «Пори року» (з чотирьох частин — «Літо», «Осінь», «Зима», «Весна»), «Хто як до зими готується», «Хто як зимує», «Хто як весну зустрічає», «Хто як літо проводить».

Діафільми, що знайомлять з життям тварин: «Тому що вони гарні», «Свійські тварини», «Дикі тварини», «Хто живе у теплому морі», «Хто живе у холодному морі», «Птахи наших лісів», «Звірі наших лісів», «Це все кішки», «Це все собаки», «Про пінгвінів», «Мавпенятко Френд», «Курчатко Ціп» тощо.

Діафільми, що знайомлять з життям рослин: «Незвичайні рослини», «Лікарські рослини».

Діафільми, що знайомлять з працею людей у природі: «Осінь у колгоспі», «Зима в колгоспі», «Весна в колгоспі», «Літо в колгоспі», «Вірші про хліб», «Хліб — всьому голова», «Праця колгоспників у різні пори року».

Демонстрування діафільмів використовується на заняттях і у повсякденному житті, найчастіше під час розваг. Вони дають змогу розширити знання дітей, вивести за межі того, що діти бачать у найближчому оточенні.

До перегляду діафільму проводиться попередня робота: спостереження, читання книжок, пов'язаних із змістом діафільму. Безпосередньо перед показом діафільму з дітьми проводять вступну бесіду, спрямовану на постановку завдання, на що треба звернути увагу під час перегляду.

Робота з дітьми після перегляду діафільму може проводитися у різних формах: бесіда, малювання на тему переглянутого діафільму тощо.

Значне місце під час ознайомлення дошкільників з природою відводиться діапозитивам. Вони мають ряд цінних переваг перед картинами і діафільмами:

1. Діапозитиви на відміну від діафільмів не зв'язані системою кадрів. Це дає змогу вихователю відібрати тільки ту кількість кадрів і розмістити їх у такій послідовності під час показу, які відповідають дидактичним завданням, віку дітей, логіці матеріалу, що вивчається.

2. Діапозитиви, як і картини, є статичним зображенням, але великий розмір

екрана, крупне зображення дозволяють сприймати значно більшу кількість інформації, особливо деталей.

3. Діапозитив, особливо кольоровий, порівняно з картиною, діафільмом має кращу якість зображення: воно яскраве, соковите, наповнене світлом.

4. Цінна особливість діапозитивів — це можливість відображення в них природи місцевого краю. Ця властивість діапозитивів особливо цінна для роботи з дітьми дошкільного віку. Сприймання знайомого викликає у дітей зацікавленість, радість, що важливо для виховання любові до рідного краю.

5. Важливе значення має те, що діапозитиви можна зробити аматорським шляхом. Діапозитиви, виготовлені на місцевому матеріалі, мають переваги перед серійними. У дитячому садку слід створити фонд діапозитивів, знятих на місцевому матеріалі. Це можуть бути найбільш поширені рослини лісу, лук і водойм, декоративні квіткові рослини; цвітіння найбільш розповсюджених дерев і кущів; краєвиди рідних місць у різні пори року; найбільш розповсюджені комахи; свійські тварини; дикі тварини зоопарків.

Діапозитиви можна використовувати на заняттях і у повсякденному житті. В дослідженні В. Д. Сич доводиться потреба обмежувати кількість кадрів за умови, що вони несуть смислове навантаження. На одному занятті в старшій групі можна використати 12—15, у молодших — 8—10 кадрів. Перевищення цих цифр веде до зниження якості запам'ятовування.

Найчастіше діапозитиви використовуються для закріплення вражень дітей. Введення перегляду кількох діапозитивів у бесіду про ту чи іншу пору року вносить пожвавлення, стимулює активність дітей.

Враховуючи урбанізацію нашого життя і часто неможливість за умов міста показати, наприклад, луки, що цвітуть, красу квіткових рослин на дзеркальній гладіні озера тощо, можна зробити це з допомогою діапозитивів і розповіді вихователя. Перед показом діапозитивів слід запитати у дітей, чи були вони на лузі, які красиві рослини там бачили, чи літали метелики, бджоли, джмелі.

Показ діапозитивів доцільно почати з загального вигляду лук, що цвітуть. Яскраве зображення треба доповнити емоційною розповіддю вихователя, наприклад: «Коли на луці розцвітають рослини, він стає дуже красивим. Його можна порівняти з чарівним килимом або з дуже гарною тканиною. Повітря на лузі духмяне, чисте і дуже корисне для людей». А далі демонструються окремі рослини, тварини у сполученні з розповіддю вихователя про них. Цінність таких занять — у формуванні інтересу до природи і дбайливого ставлення до неї.

З використанням діапозитивів можна проводити дидактичні ігри. Наприклад, у грі «Відгадай, яка це квітка» вихователь демонструє діапозитиви і пропонує дітям відгадувати назви рослин (декоративних

квіткових, дикорослих). Засвоєння назв, в основі якого лежить процес диференціювання образів, має важливе значення для пізнання дітьми природи, адже ще К. Лінней стверджував, що без назви немає знання.

Для систематизації знань дітей про об'єкти і явища природи доцільно проводити демонстрування діапозитивів і гру «Де що росте», «Коли це буває», де знайомі дітям рослини, картини природи, завдяки діапозитивам, повертають дітей до спогадів про пережиті ними враження і одночасно ставлять перед ними розумові завдання. ∴ Враховуючи важливу роль естетичних вражень у формуванні

ставлення дошкільників до природи, доцільно ширше використовувати діапозитиви для збагачення дитячих вражень про природу. Дітям подобаються вечори розваг «Спогади про літо», «Кришталева зимонька» та інші, під час яких демонструються рідні краєвиди, пейзажні картини, читаються вірші про природу.

Рідше в дитячих садках використовується епіпроектор. Якість зображення його, порівняно з діапозитивами, дещо гірша. Методика використання епіпроектора під час ознайомлення дошкільників з природою аналогічна методиці використання діапозитивів.

З екранно-звукових засобів навчання важлива роль належить кінофільмам. Дидактична цінність їх полягає у тому, що вони дають змогу сформуванню у дітей більш повні уявлення про явища природи. Переміщення тварини в кадрі допомагає створенню уявлень про її рухи, поведінку, зв'язок з навколишнім середовищем, про її відносні розміри, звуки. Це робить демонстрування кінофільму незамінним у тому випадку, коли не можна провести ознайомлення дітей з природними об'єктами за природних* умов. Широкому застосуванню кінофільмів під час ознайомлення дошкільників з природою в дитячих садках перешкоджає недостатня кількість кінофільмів про природу для дітей і відсутність у багатьох дошкільних закладах умов для демонстрування кінофільмів.

Дошкільникам демонструють такі кінострічки: «По гриби», «Зима прийшла», «Весна прийшла», «Діти — друзі птахів», «Русачок», «Звідки стіл прийшов» (перша частина), «Кухоль молока», «Розповідь колоска». Два останніх кінофільми особливо важливо демонструвати міським дітям, оскільки вони переносять дітей в атмосферу праці, зв'язаної з виробництвом найважливіших сільськогосподарських продуктів, показують піклування людей про тварин, рослини.

Телебачення, яке так міцно увійшло у наше життя, є також цінним засобом ознайомлення дошкільників з природою. Для них організовано серію телепередач: «Дітям про звірят», яка виходить в ефір у другій половині дня. До передачі треба готувати дітей бесідою про те, що їм відомо про звірят. У процесі сприймання телепередачі керівництво вихователя має непрямий характер: посмішка, поворот голови та ін. Усе повинно націлювати на

сприйняття дітьми головних моментів. Після передачі слід закріпити,, осмислити знання, що отримали діти, включити їх у діяльність — малювання, гру, працю.

Із *звукових засобів* навчання найчастіше використовуються слухання грам- та магнітофонних записів. Найчастіше вони використовуються для посилення емоційної насиченості занять. Наприклад, бесіду про весну поживавить включення грамзапису голосів птахів, яких діти слухали навесні. Ефективне поєднання перегляду діапозитивів із слуханням грам- або магнітофонних записів. Так, поетичному сприйманню картин кожної пори року допоможе прослухування чудових п'єс П. І. Чайковського з альбому «Пори року» — «Підсніжник», «Осіння пісня» та ін.

Рідше використовуються під час ознайомлення дошкільників з природою радіопередачі, оскільки спеціальних передач про природу для дітей виходить досить мало. Під час слухання радіо важливо уникнути моментів, що відвертають увагу дітей. Діти повинні включитися у відгадування затадок, виконання домашніх завдань. Після передачі вихователь дає змогу дітям обмінятися думками, відповідає на їхні запитання, уточнює, як вони зрозуміли зміст передачі.

ВИКОРИСТАННЯ МОДЕЛЕЙ

Слово *модель* — означає зразок, умовний образ якого-небудь об'єкта. Модель є одним із засобів наочності навчання. Вона виконує ілюстративну роль під час розповіді педагога про найбільш важливі властивості, дії об'єкта, що вивчається, в цілому або його окремих частин. Моделі широко застосовуються у шкільній педагогіці. Сьогодні використанню методу моделей приділяється достатня увага і в дошкільній педагогіці.

Дослідження останніх років (С. М. Ніколаєва, І. О. Хайдурова та ін.) довели, що вимогам розвиваючого навчання дошкільників відповідає такий систематизований зміст знань, у центрі якого глобальна закономірність тієї чи іншої галузі дійсності, що має яскраво виражені зовнішні прояви. Дитина в процесі предметно-чуттєвої діяльності може виділити істотні зв'язки і явища в тій чи іншій галузі і відобразити їх у формі узагальнених уявлень.

Засвоєння таких узагальнених знань, формування уявлень про залежності в природі вимагають використання специфічних методів, які застосовуються під час проведення поглиблено-пізнавальних занять.

Для формування уявлень про залежності в природі особливе значення мають діючі моделі. Будь-який статичний заміник реального об'єкта, картина, муляж дає змогу сформувати уявлення лише про зовнішні ознаки, тоді як діюча модель розкриває дітям функціонування об'єкта, його зв'язок з конкретними умовами. Наприклад, картинка-модель метелика павичево око,

який сидить на «корі» (відповідно розфарбованому картоні), може мати крильця, що рухаються за допомогою непомітних тонких дротинки. Вдаючись до цієї рухомої моделі, вихователь демонструє особливості будови тіла, поведінку комахи і її пристосувальний взаємозв'язок із навколишнім середовищем: маскувальне (кольору кори) забарвлення нижнього боку крил у згорнутому положенні, коли метелик сидить, і застережне— верхньої сторони, коли він раптом розгортає крила.

Модель маскування дає змогу показати дітям значення відповідності і невідповідності забарвлення, наявності або відсутності руху для впізнання певного об'єкта. Вона діє так: на кольорову частину встановлюється (щоб діти не бачили) площинна геометрична фігура такого самого кольору — треба впізнати її. Щоб перевірити правильність відповіді, фігура висувається на білу частину панелі. Потім діти пояснюють, чому їм було важче впізнати її на кольоровому тлі і зовсім легко на білому. Вихователь підсумовує: якщо забарвлення якогось предмета збігається з кольором тіла, він стає непомітним.

Демонстрування іншої геометричної фігури (колір той самий) при повільному русі по зафарбованій частині панелі переконує, що її легше пізнати у русі, ніж нерухому. Так дошкільники спрощено знайомляться з головними ознаками маскування природних об'єктів у навколишньому середовищі.

Своєрідною моделлю водойми є акваріум. Через його прозорі стінки діти можуть спостерігати за всіма об'єктами, що знаходяться у ньому. Усвідомити взаємодію їх допоможуть також запитання: «Навіщо в акваріумі пісок? (У ньому ростуть рослини); Для чого потрібні рослини? (Насичують воду киснем, служать рибкам кормом, прикрашають акваріум). У ході бесіди проводиться паралель між життям мешканців акваріума і природою водойми. У дошкільників формується уявлення про єдність і взаємозв'язки в природі.

Можна використати «ж и в і к а р т и н и», на яких за допомогою вирізаних з паперу рослин, комах тощо демонструється послідовність цвітіння, появи комах, що допоможе сформувати більш узагальне усвідомлення дітьми змін у природі.

Н. І. Ветровою досліджувалась можливість використання моделей для розвитку узагальнених способів спостереження у дітей.

Отже, дидактична цінність методу моделей полягає у можливості досить швидко і переконливо формувати узагальнюючі уявлення, приводити їх у систему. При цьому ніколи не можна забувати того, що справжня педагогіка, як вказував К. Д. Ушинський, дає учням передусім матеріал і у міру нагромадження цього матеріалу приводить його в систему. Чим більший і різноманітніший матеріал, тим вищою стає система. Отже, використання методу моделей у дошкільному віці завжди повинно йти поруч з нагромадженням

фонду конкретних вражень через безпосередній контакт дітей з природою. Метод моделей допоможе у проведенні поглиблено пізнавальних занять.

Лекція по темі: Практичні методи. Праця в природі як один з основних методів ознайомлення дошкільників з природою

Мета:

Сформувати в студентів знання про практичні методи, їх значення, види, структуру, методику організації та проведення праці, досліду, дидактичних ігор в різних вікових групах. Розвивати увагу, пам'ять, мислення. Виховувати професійну спрямованість, інтерес до майбутньої професії.

Тип заняття – лекція.

План.

1. Навчально-виховне значення праці в природі, її своєрідність.
2. Педагогічні та гігієнічні вимоги до праці дітей в природі.
3. Форми організації дітей.
5. Види праці в природі, їх зміст в різних вікових групах.
6. Форми організації праці.
7. Методика організації колективної праці.
8. Нескладні досліди, їх значення та структура.
9. Види ігор та їх значення.
10. Класифікація дидактичних ігор, методика їх проведення.

Література:

1. Яришева Н.Ф. Методика ознайомлення дітей з природою ст. 180

Забезпечення лекції:

Наочно-демонстраційний матеріал. відеозапис заняття «Посадка цибулі».

Роздатковий матеріал: схеми, зразки планування колективної праці.

Хід заняття:

- I. Вступна частина. Організаційна частина.
- II. Ввідно-підготовчий етап. Повідомлення теми заняття, зв'язок з попереднім матеріалом.
- III. Навчально-програмовий етап. Виклад матеріалу по плану:

План.

1. Навчально-виховне значення праці в природі, її своєрідність.
2. Педагогічні та гігієнічні вимоги до праці дітей в природі.
3. Форми організації дітей.

5. Види праці в природі, їх зміст в різних вікових групах.
6. Форми організації праці.
7. Методика організації колективної праці.
8. Нескладні досліди, їх значення та структура.
9. Види ігор та їх значення.
10. Класифікація дидактичних ігор, методика їх проведення.

Питання на закріплення.

1. Які види праці плануються в процесі ознайомлення дітей з природою?
2. Які форми організації праці дітей в природі?
3. Чим характеризуються колективні форми організації праці?
4. Яка їх орієнтація?
5. Що таке «дослід»?
6. Яка його структура?
7. Які види ігор використовуються в ДНЗ?
8. Яка класифікація дидактичних ігор?

Домашнє завдання:

Спланувати один із видів праці дітей в природі (вікова група за вибором студента) .

ХІД ЛЕКЦІЇ.

Праця в природі розглядається як один з основних методів ознайомлення дошкільників з природою. Результати численних теоретичних та експериментальних досліджень свідчать про те, що під впливом праці розвиваються всі розумові і фізичні сили людини.

Цінність праці в природі полягає в тому, що дитина в процесі трудової діяльності взаємодіє з реальними об'єктами природи, а це створює найкращі можливості для формування реалістичних уявлень про об'єкти природи, зв'язки між ними. В процесі праці найбільш переконливо, наочно діти впевнюються у зв'язку між умовами для рослин, тварин і їх ростом, розвитком.

Під час праці мова дітей збагачується новими для них словами (живець, бороjenка, добрива тощо), враження від діяльності спонукають до активного обміну думками, сприяють формуванню суджень на основі аналізу, порівнянь.

У процесі праці створюються сприятливі умови для сенсорного розвитку дітей. Діти оволодівають новими прийомами обстеження: навчаються відрізняти суху землю від вологої, пухку від твердої, культурні рослини від бур'янів.

Динамічність розвитку рослин за сприятливих умов (достатня кількість тепла, вологи, світла) дає багато нових вражень, що позитивно позначається на розвитку пізнавальних інтересів і спостережливості.

Праця в природі є тією діяльністю, в процесі якої оптимально здійснюються всі завдання екологічного виховання: формування знань про найбільш важливі залежності в природі, доступні дошкільникам, ціннісні орієнтації, бажання спілкуватися з природою, засвоєння правил про природокористування і формування перших навичок, що сприяють поліпшенню навколишнього середовища.

Праця об'єднує, дисциплінує, виховує почуття відповідальності за життя живих істот, адже пташка, позбавлена корму, може через добу загинути, несвоєчасно політі рослини під час спеки засихають.

Праця в природі сприяє вихованню інтересу до сільськогосподарської праці, поваги до людей, які нею займаються. Під час догляду за рослинами, тваринами у дітей формуються трудові навички, бажання працювати.

Важливе значення має естетичне задоволення, яке одержують діти від краси вирощених ними квіткових рослин, від доглянутих кімнатних рослин тощо.

Рухи на повітрі сприяють більш інтенсивному обміну речовин, удосконалюють координацію рухів, зміцнюють нервову систему.

Своєрідність праці в природі полягає в тому, що це єдиний вид продуктивної праці, доступний дітям дошкільного віку. Кінцева мета — виростити овочі, ягоди, квіти — і результати праці конкретні і зрозумілі дітям.

Педагогічні та гігієнічні вимоги до праці дітей у природі

Організація праці дітей у природі вимагає дотримання таких *педагогічних вимог*:

Виконання будь-якого виду праці має бути спрямоване на вирішення завдань всебічного розвитку дітей: формування знань, розвитку допитливості, ставлення до природних об'єктів тощо.

Праця дітей має бути мотивованою. Дитина повинна розуміти, що і для чого вона робить, тоді завдання буде виконуватися з інтересом, охоче. Наприклад, організуючи дітей на розпушування ґрунту на грядках, вихователь мотивує потрібність праці так: «Бачите, яка щільна кірочка утворилася на землі. До корінців не надходить повітря, і рослини будуть погано рости. Треба розпушити землю, щоб повітря могло надійти до корінців».

Праця в природі має бути посиленою для дітей різних вікових груп. Залучаючи дитину до праці, доручаючи їй певну ділянку роботи, треба враховувати вікові особливості і можливості дітей з

тим, щоб вони свої доручення мали змогу виконати успішно. Успіх приносить дитині радість, почуття задоволення, а позитивні емоції, що виникають під впливом виконання завдань і високої оцінки вихователя, важливі для формування у дітей любові до праці.

Праця в природі має бути не випадковою, а систематичною, повинна проводитися як на заняттях, так і в повсякденному житті. Лише за допомогою систематичної, повсякденної роботи можна сформувати у дітей міцні трудові навички, навчити виконувати свої обов'язки.

Праця в природі має бути добре організованою. Під час колективних занять усі діти повинні працювати одночасно. Весь потрібний інвентар повинен бути заготовлений раніше. Пояснення і показ вихователя мають бути короткими і цікавими. Важливо створити в групі позитивне емоційне ставлення до виконання трудового завдання, щоб праця викликала у дітей радість від спільних зусиль, щоб дітей захоплював загальний темп роботи. Емоційне піднесення сприяє створенню інтересу, позитивного ставлення до праці.

Гігієнічні вимоги до організації праці дітей у природі такі:

Працю в природі слід організовувати у нежаркі години (вранці або ввечері).

Інвентар повинен відповідати заростові дітей.

Діти повинні працювати у спеціальному одязі.

Слід змінювати види праці, стежити за позою дітей.

Після закінчення роботи слід добре вимити руки.

Вимоги до додержання техніки безпеки:

Акваріуми, клітки з тваринами, рослини розташовуються з таким розрахунком, щоб дитина могла здійснювати догляд за ними, стоячи на підлозі.

Категорично забороняється перенесення маси більше 2—2,5 кг для дітей старшого дошкільного віку.

Не можна залучати дітей до розведення вогнищ, спалювання сухого листя.

Загальний час, що відводиться на виконання роботи, не повинен перевищувати 30 хв. При цьому кожні 7—10 хв треба проводити зміну діяльності дітей або влаштовувати перерви.

Види праці в природі, їх зміст у різних вікових групах

У дитячому садку організуються такі види праці в природі:

1. Праця, що зв'язана з доглядом за рослинами;

2. З доглядом за тваринами;

3. З охороною природи.

Зміст праці визначається для кожної вікової групи програмою. *Праця, що зв'язана з доглядом за рослинами*, має такий зміст:

Підготовка ґрунту до посіву (перекопування, розпушування) — виконується дітьми старшої групи.

Планування грядок (старша група).

Посів насіння — всі вікові групи. Діти молодшої групи висівають більш крупне насіння.

Садіння розсади — середня і старша групи.

Садіння живців кімнатних рослин — старша група.

Поливання — всі вікові групи.

Розпушування — середня і старша групи.

дітей до витирання Прополювання — старша група.

Витирання листків кімнатних рослин — усі вікові групи.

Обприскування, зрізування сухих листків — старша група.

Підживлення, боротьба із шкідниками виконуються дітьми старшої групи разом з вихователем.

Збирання врожаю — всі вікові групи.

Праця, що зв'язана з доглядом за тваринами, містить:

Самостійне приготування кормів для птахів, кролів — старша група.

Самостійне годування — старша група. Інші вікові групи виконують доручення під керівництвом вихователя.

Чищення кліток, миття поїлок тощо — старша група. В інших вікових групах діти виконують окремі доручення.

Праця, що зв'язана з охороною природи, містить:

Прибирання ділянки від сміття, камінців, листя — виконується дітьми всіх вікових груп.

Підгодовування птахів — виконується дітьми всіх вікових груп.

Підгрібання снігу під дерева, кущі — виконується дітьми всіх вікових груп.

Укриття на зиму хризантем, примул тощо — виконується дітьми старшої групи.

Форми організації праці дітей у природі

У дитячому садку використовуються різні форми організації праці дітей у природі: доручення, чергування, колективна праця.

Доступною формою залучення до щоденної трудової діяльності в дитячому садку є **доручення**. Їх поділяють на види за складністю завдань

(прості і складні), *за тривалістю виконання* (короткочасні і тривалі), *за способом організації дітей* (індивідуальні і групові). Трудові доручення широко використовуються в усіх вікових групах. Так, у молодшій групі на початку року діти спостерігають, як вихователь годує рибку в акваріумі. Комуś із дітей він пропонує потримати коробочку з кормом, через певний час пропонує дати рибкам корм. Час від часу вихователь залучає великих листків у кімнатних рослин, поливання рослин у кутку природи і на грядці. Ці перші трудові доручення допомагають підвести дітей до усвідомлення того, що все живе потребує догляду.

У середньому і старшому дошкільному віці доручення можуть мати триваліший і складніший характер. Дітям надається більше самостійності при їх виконанні, наприклад визначити, чи потребують квіти на квітнику поливання, і полити їх при потребі. Важливо використовувати доручення для індивідуальної роботи з дітьми. Наприклад, дітям, у яких недостатньо виявляється інтерес до рослин, можна подарувати кімнатну рослину і запропонувати вирощувати її вдома, доглядати і розповідати дітям, як вона росте.

Доручення вимагають керівництва з боку вихователя. Основними прийомами для цього є показ, нагадування, заохочування. Показ потрібний при введенні нового об'єкта, нових способів догляду за ним. Якщо спосіб догляду вже відомий дітям, вихователь обмежується нагадуванням і заохочуванням: «Молодець, Сергійку, ти добре пам'ятаєш, що цикламен можна поливати тільки у піддонник».

Чергування в кутку природи запроваджується в старшій групі. Це обумовлено складністю завдань, які повинні виконати діти самостійно. Перед початком чергування доцільно провести заняття, на якому вихователь ознайомлює дітей із щоденними обов'язками чергових, показує і пояснює, як треба доглядати рослин і тварин, нагадує про те, що діти вже знають і вміють.

Наводимо запис заняття в старшій групі.

Тема. Бесіда про роботу чергового в кутку природи.

Мета. Розповісти дітям про обов'язки чергових в кутку природи. Розвивати мову і пам'ять. Виховувати сумлінне ставлення і відповідальність за виконання обов'язків.

Обладнання. Кімнатні рослини, акваріум з рибкою, пташка в клітці, поливальниця, корм для риб і пташки, вода для поливання рослин.

Хід заняття. Вихователь: «Діти, ви будете чергувати в кутку природи: поливати рослини, годувати рибку, пташку, щоб вони були гарними і веселими. Сьогодні я вам покажу, як це треба правильно робити. Спочатку скажіть: де у нас куток природи? Що є в нашому кутку природи? Що треба взяти, щоб полити рослини? Де стоїть у нас поливальниця? Подивіться, як треба правильно поливати рослини: поливальницю слід тримати так, щоб носик її торкався краю горщика, лити воду треба поступово; як тільки вона

пройде до піддонника, поливання слід припинити (показує). Сергійку, покажи, як поливати рослину. Полий цю квітку — колеус. А ти, Олю, полий традесканцію. Ось так, діти, ви будете поливати рослини.

Тепер погодуємо рибок. Де стоїть у нас корм? Принеси його, Любо. Візьми в ложку трохи корму і всип його в годівницю.

А ось у нас є другий корм, це мотиль. Покажи, Сашо, всім дітям. Рибки дуже добре їдять цей корм. Дивіться, як треба його брати. Володю, дай три мотилі рибкам. Вітю, іди й погодуй рибок. Хто ще живе у нас у кутку природи? Як називається наша пташка? Чим ми її будемо годувати?

Олю, дістань корму канарці. Зараз ми насиплемо його в годівницю. Ось яка вона чиста. Тільки в чисту годівницю треба насипати корм. Валю, насип корму канарці. Що ще треба дати? Правильно, мокрецю або яблучка — це вітаміни для пташки. Поклади, Юро, цей корм. А що ще треба замінити в клітці у пташки? Вірно, воду. Налий, Сашо, води в поїлку.

Ми нагодували пташку і рибок, полили квіти. Так чергові діти будуть робити кожного дня. Завтра черговим буде Толя. Скажи, Толя, як ти будеш годувати рибок? Другим черговим буде Віра. Скажи, Віро, як ти будеш поливати квіти? Третім черговим буде Михайлик. Скажи нам, як ти будеш годувати пташку?»

Чергування у кутку природи є досить складною діяльністю, бо тут майже не повторюються ті ж самі дії: різні рослини потребують і різного догляду — одні треба поливати часто і щедро, інші — менше. Різного догляду потребують і тварини. Все це вимагає від вихователя уваги до керівництва роботою чергових, вміння чітко і дохідливо показати і пояснити, як треба виконувати обов'язки, часом нагадати, оцінити і заохотити сумлінне виконання обов'язків.

Черговими призначають кількох дітей, залежно від кількості об'єктів у кутку природи, найчастіше по 2—3. Дослідження Л. Є. Образцової та ін. доводять, що під час формування мікро-груп чергових насамперед слід враховувати бажання дітей — хто з ким хоче чергувати. Доцільно також об'єднувати дітей з приблизно однаковим рівнем навичок догляду з тим, щоб той, хто вміє добре виконувати обов'язки чергових, не зробив усе сам. Однак вихователі-практики вважають, що ця рекомендація не може бути категоричною. Часто діти, що мають хороші навички, добре співробітничать з тими, у яких вони сформовані недостатньо.

Виконання обов'язків черговими здійснюється переважно вранці, до сніданку. Однак, якщо контингент дітей такий, що їх пізно приводять до дитячого садка, обов'язки чергових виконуються у другій половині дня, після денного сну.

Успіх організації чергувань передусім залежить від постійного інтересу вихователя до виконання обов'язків чергових. Потрібно щодня оцінювати їхню роботу у присутності дітей: «Сьогодні Валерик дуже уважно оглянув усі

квіти і полив тільки ті, які було треба». Під час передавання чергування треба до оцінки роботи залучити весь колектив дітей. Неодноразове повторення під час обговорення роботи чергових основних правил догляду за мешканцями кутка природи сприяє їх міцному засвоєнню, формуванню доброго, гуманного ставлення до всіх живих об'єктів.

При введенні нових об'єктів у куток природи слід організувати їх розгляд з усіма дітьми і розповісти про правила догляду за ними.

Досить часто в дитячому садку організується колективна праця дітей. Вона характеризується спільною метою, виконанням роботи на одному просторі і в один і той самий час.

У молодшій і середній групах проводиться колективна праця, мета якої — навчити, як треба висаджувати насіння, поливати, прибирати ділянку тощо. Дітей старшої групи навчають перекопуванню і плануванню грядок, садінню живців кімнатних рослин, прибиранню у куточку природи тощо.

Під час колективних форм праці діти найчастіше виконують такі завдання, які організуються вперше і потребують навчання дітей певним умінням. Наприклад, до того, як давати індивідуальні і групові доручення дітям на прополювання, розпушування тощо, організується колективна праця.

За способом організації дітей колективна праця дітей може бути:

- а) *спільно-індивідуальна* (кожна дитина садить на своєму рядку розсаду);
- б) *спільно-послідовна*;
- в) *спільно-взаємодіюча*.

Під час колективної праці слід дотримуватися такої структури її побудови, яка обумовлена педагогічними вимогами до організації праці. Наводимо структуру найбільш розповсюдженої колективної праці, зв'язаної з вирощуванням рослин.

Бесіда про рослини (зовнішній вигляд, потрібні умови для вирощування, значення для людини, для природи).

Постановка мети і мотивація праці.

Обстеження посадочного матеріалу.

Інструктаж (поетапний переважно в молодшій групі і перспективний у середній і старшій групах).

Хід роботи.

Підведення підсумків.

Навесні старших дошкільників залучають до перекопування землі і планування грядок. Перед початком роботи слід провести бесіду про те, чому рослини добре почувають себе у розпушеному ґрунті, поставити перед дітьми мету і розповісти, чому їм треба перекопувати і розпушувати землю. Домовитися з дітьми, що, коли вони знайдуть у землі щось цікаве, треба показати це всім дітям. Вихователь показує, як треба перекопувати і розпушувати ґрунт, половину групи ставить на перекопування, а другу половину — на розпушування. Під час праці вихователь звертає увагу на те,

що в тому місці, де восени діти прикопували листя, лушпиння картоплі, моркви, утворилася темна смужка землі. Це перегній — розповідає вихователь. Така земля забезпечує рослини поживними речовинами. Під час розглядання дощових черв'яків треба згадати про їх позитивну роль у ґрунтоутворенні: розпушують, насичують повітрям, поліпшують структуру ґрунту тощо.

Для формування грядок вихователь використовує шнур з кілочками. Дітям пропонує стати «потягом» і протоптати доріжки. Він зауважує дітям, що високими грядки не потрібно робити тому, що вітер буде швидше видувати вологу і рослинам її не вистачатиме.

Наприкінці роботи вихователь підводить підсумки, відзначає, як добре буде рости насінню, розсаді у розпушеній землі, як дружно працювали діти.

Діти всіх вікових груп сіють насіння, а, починаючи з середньої групи, висаджують розсаду.

Наводимо приблизний опис колективної праці в молодшій групі.

Тема. Садіння гороху на грядці.

Мета. Вчити розрізняти насіння гороху за кольором, розмірами, формою. Вчити садити насіння, розкладаючи його у борозенки, засипати землею. Ввести в активний словник слова, що означають ознаки насіння, дії дітей, зв'язані з посадкою гороху. Виховувати бажання вирощувати рослини.

Обладнання. Картинка з зображенням гороху, коробочки з горохом.

Хід заняття. Вихователь. «Подивіться на картинку і згадайте, що це. Хто з вас любить горох? Бачите, які гарні листки і стручки з горошинами. Горох смачний і корисний. Хочете, щоб у вас на грядці виріс такий самий? Тепер надворі стало тепло, і його можна посадити на грядці, а коли виросте — почастимо всіх дітей.

Горох вирощують з насіння. Візьміть кожний по горошині і покладіть на долоню. Якого кольору горох? Якої він форми? А тепер пальчиком торкніться горошинок. Гладенькі вони чи шорсткі? Насіння треба посадити у землю. Підійдіть до грядок. Бачите борозенки. Візьмемо по одній насініні і покладемо у борозенку біля краю грядки (вихователь, стоячи посередині грядки, показує, як це робиться, і стежить за виконанням завдання). Другу горошину покладіть подалі від першої (показує)».

Діти саджають по 5 горошин. Далі вихователь показує, як насіння присипати землею. Після виконання перевіряє, чи прикриті землею горошини, і розповідає, щоб горох добре ріс, його треба полити водою. Вихователь пропонує дітям полити. Наприкінці заняття відзначає, що діти добре потрудилися, у них виросте хороший горох. Пропонує дітям помити руки.

Під час проведення колективної праці з дітьми молодшого дошкільного віку найчастіше використовується *поетапний інструктаж*. Це зумовлене особливостями молодших дошкільників: вони не можуть відразу охопити і запам'ятати весь трудовий процес. Наприкінці перебування дітей у середній

групі і в старшій найчастіше використовується перспективний інструктаж, коли вихователь пояснює і показує весь хід роботи і діти виконують її.

Чи потрібно обов'язково закріплювати послідовність виконання роботи? Це повинен вирішити вихователь, виходячи з особливостей даної групи дітей. Добре, коли діти "відразу уважно сприймають інструктаж і виконують його.

Організовуючи старших дошкільників на прополювання, треба провести коротку бесіду про те, що треба рослинам, щоб вони добре росли. Роздивитися, що на грядках поруч з посіяними рослинами з'явилися такі, яких ніхто не сів. Вихователь розповідає, що це — бур'яни. Якщо їх не вирвати, вони будуть забирати воду і поживні речовини у культурних рослин. Проте перш, ніж вирвати, давайте розглянемо їх. Ось лобода. Листочки у неї ніжні, мов крохмалем присипані. А це — мокрець. Ви його знаєте, бо даєте пташці. Пам'ятаєте, чому він так називається. Давайте подивимося, чи справді під ним волога земля. Бур'яни дуже люблять кролі і кури. Зараз я вам покажу, як треба виривати: взятися за стебельце біля самої землі, розгойдати трошки і висмикнути з корінцем. Складайте бур'яни у кошик, щоб почастувати ними курей. Після закінчення роботи вихователь звертає увагу на чисті, ошатні грядки, зауважує, що рослини наче повеселішали і вдячні дітям, що їх врятовано від бур'янів.

Збирання врожаю бажано проводити урочисто, створюючи у дітей радісний настрій, викликаючи задоволення результатами своєї праці. Добре запрошувати дітей з інших груп, пригощати їх горохом, редискою, цибулею. Масове збирання врожаю на початку вересня слід провести, як свято. Перед святом вихователь доручає найбільш старанним хлопчикам і дівчаткам висмикнути найбільші овочі. «Ось який великий буряк — покажи його всім дітям. Дамо потримати його малюкам, чи вистачить їм сили втримати буряк у руках». Малюки «зважують» у руках буряк, вихователь супроводить це гумористичними репліками: «Мабуть, Сергійко малий, не втримає. Ні, втримав, от який сильний»,— створюючи цим святковий, невимушений настрій. Так поступово висмикують найбільші овочі, розглядають, зважують в руках, дарують малюкам. Далі вихователь розставляє дітей по грядках, визначає завдання. Діти викопують овочі, очищають їх від землі і складають у певне місце. Вихователь разом з дітьми сортує їх. Найбільші залишає для виставки на святі, решту відносять на кухню і просять кухаря приготувати смачні страви. Можна запропонувати дітям самим зробити вінегрет з варених овочів.

НЕСКЛАДНІ ДОСЛІДИ ЯК МЕТОД ЗНАЙОМЛЕННЯ ДІТЕЙ З ПРИРОДОЮ

Дослід визначається як спосіб матеріального впливу людини на об'єкт з метою вивчення цього об'єкта, пізнання його властивостей. Отже, це спостереження за спеціально створених умов. Проведенню дослідів з

дошкільниками надавали великого значення Є. М. Водовозова, Є. І. Тихеева, вважаючи, що в процесі проведення дослідів діти повинні спостерігати, діяти, мислити, робити самостійні висновки. За сучасних умов, коли великого значення надається розвиткові пізнавальної активності, вихованню прагнення до здобуття нових знань, проведенню дослідів повинно бути приділено значну увагу.

Використання дослідів цінне тим, що вони мають велику переконуючу силу, знання, яких набувають діти, мають особливу доказовість, повноту і міцність. Під час проведення дослідів забезпечується чуттєве сприймання, практична діяльність дітей і словесне обґрунтування. Такий органічний зв'язок і сприяє максимальній активізації розумової діяльності дітей, оскільки відповідає характеру мислення дошкільників.

В елементарні досліді для дітей треба вводити такі явища і об'єкти природи, які наочно виражені, зв'язки між якими доступні осмисленню дітьми. Це встановлення зв'язків між станом води і температурою повітря, встановлення захисних властивостей снігу, залежності росту рослин від зміни тепла, світла, добрив, вологи тощо.

Не можна проводити з дітьми дослідів, у результаті яких живі істоти гинуть.

Структура дослідів має багато спільного із спостереженнями.

Перший етап — підготовка дітей до дослідів. Вихователь проводить з дітьми бесіду, щоб зацікавити їх дослідом, виявляв знання. Наприклад: «Як ви гадаєте, діти, дерева взимку живі? А чому вони не замерзають від сильного морозу?»

Другий етап — початок дослідів: обговорення умов і висування припущень: «Я читала, діти, що дерева не замерзають тому, що в їхньому соку багато цукру. Давайте поставимо на мороз дві скляночки: в одній буде проста вода, а в другій — з цукром. Як ви гадаєте, в якій склянці вода швидше замерзне?»

Третій етап — хід дослідів. Спостереження дітей за ходом дослідів, обмін думками.

Четвертий етап — заключний: обговорення наслідків дослідів.

Найбільше дослідів у дитячому садку проводиться з метою вивчення властивостей об'єктів неживої природи: води, повітря тощо. Легко переконати дітей шляхом дослідів у перетворенні води на лід і льоду на воду, у перетворенні води на пару. Можна продемонструвати дітям дослід, який переконає їх у властивості повітря заповнювати предмети, що нас оточують. Для цього треба у склянку закласти сухий папірець. Звертаючись до дітей, вихователь просить помацати його, переконатися, що він сухий, а потім пропонує такі умови дослідів: склянку з папірцем він занурює у воду. Як діти гадають, намокне папірець чи ні? Вислухавши судження дітей, вихователь занурює склянку і, виймаючи її з води, дає дітям переконатися, що папірець

залишився сухим. Разом з дітьми приходять до висновку, що повітря, яке заповнювало склянку, перешкоджало воді.

Кидаючи у воду грудку землі, глини, шматок крейди, цеглини, діти за появою бульбашок визначають наявність у них повітря.

Влітку цікаво показати дітям утворення веселки, спрямувавши для цього проти сонця струмінь води. Це переконує дітей в матеріальності цього гарного світлового явища в природі.

За можливістю цікаво організувати дослід з вирощуванням рослин у ґрунті і гідропонним способом. Більшість дослідів з рослинами проводять для того, щоб переконати дітей у важливості для розвитку рослин основних факторів зовнішнього середовища: води, тепла, поживних речовин.

Менше можливостей у дитячому садку для проведення дослідів з представниками тваринного світу.

ВИКОРИСТАННЯ ІГОР ПІД ЧАС ОЗНАЙОМЛЕННЯ ДІТЕЙ З ПРИРОДОЮ

К. Д. Ушинський радив зробити серйозне навчання цікавим, вважаючи це одним з найважливіших завдань навчання. Під час ознайомлення дітей з природою досить часто використовуються різні види ігор. Гра — основна діяльність дитини дошкільного віку, в якій вона найбільше задовольняє свої потреби. Ігри викликають у дітей задоволення, підвищують емоційний тонус, сприяють формуванню у них уявлень про об'єкти природи, їх якості, виховують позитивне ставлення до природи. Психолог Л. А. Венгер зауважує, що те, що пропущено через гру, діти засвоюють не так, як те, про що вони тільки чули від дорослих або спостерігали самі.

Надзвичайно важлива роль ігор (особливо дидактичних) у закріпленні, систематизації і узагальненні знань про природу. В дослідженнях (О. П. Янківська) було доведено, що використання дидактичних ігор природничого змісту за умови відповідної підготовки дітей і в певній системі дає змогу формувати у дітей міцні знання, систематизувати їх, підводити до узагальнень, розвивати мислення, мову. Отже, ігри сприяють піднесенню ефективності навчання дітей у - дитячому садку, кращій підготовці до навчання в школі.

Для вирішення завдань ознайомлення дошкільників з природою в дитячому садку використовуються ігри: будівельно-конструктивні, творчі рольові, дидактичні і рухливі.

Будівельно-конструктивні ігри з природними матеріалами (піском, водою, глиною, снігом, льодом, листям, плодами тощо) — одні з найулюбленіших дітьми ігор у всіх вікових групах. Як правило, вони мають сезонний характер. Цінність їх у тому, що в процесі ігор діти знайомляться з властивостями природних матеріалів (способами конструктивного вирішення під час використання цих матеріалів) . У дітей розвивається уява, вміння

зосереджуватися, доводити до кінця почату справу, співвідносити свої дії з діями інших, домагатися узгодження. Знайомство з архітектурними формами і відображення їх у будівлях сприяють формуванню естетичних почуттів. Оскільки ці ігри проводяться на повітрі і пов'язані з руховою активністю, вони мають важливе оздоровче значення.

Для ігор з піском і водою потрібно створити відповідні умови. Для дітей молодшої групи треба мати 2—3 пісочних ящики з бортиками (часом використовують великі автомобільні шини). Така вимога зумовлюється схильністю дітей до наслідування, бажанням одночасно займатися тим, чим займаються інші діти. Пізнаючи властивості природних матеріалів, маленькі діти люблять пересипати сухий пісок, ліпити з вологого піску піріжки. З цією метою їм слід пропонувати поліетиленові пляшечки з лійками, совочки і набори різноманітних форм для ліплення печива, піріжків. Поступово під керівництвом вихователя зміст ігор ускладнюється. Вихователь показує, як зробити доріжки, містки, і пропонує пускати по них маленькі машини та ін. Важливе значення у збагаченні ігор має спостереження за іграми з піском старших дітей. Під впливом побаченого діти роблять спроби побудувати будинок, і вихователь показує, як його звести, прикрасити тощо.

Для дітей старшого дошкільного віку потрібний дворик для піску. Для реалізації задумів дітей слід використовувати більше різноманітного підсобного матеріалу: невеликі дощечки різних розмірів, які діти використовують для перекриття поверхів, метлаську плитку, лінолеум, мозаїку, маленькі прапорці для прикрашення будови, вирізані з картону чи фанери деревця тощо. Все це доцільно зберігати в ящику поряд з двориком для піску. Крім того, дітям пропонують і більш складні технічні іграшки: бульдозер, підйомний кран, різні вантажні машини. Особливу увагу під час керівництва цими іграми приділяють збагаченню вражень дітей під час спостережень, наприклад за тим, як побудований шляхопровід, як він оформлений тощо. Доцільно збагачувати задуми дітей і шляхом розглядання картинки. Наприклад, розглянувши зображення станції метро «Університетська», запропонувати побудувати та прикрасити її. При цьому важливе місце у керівництві повинні посідати такі прийоми, як порада вихователя, планування з дітьми послідовності виконання будови, показ прийомів.

Для ігор з водою в молодшій групі доцільно використовувати виносні пластикові басейни (або ванночки), закріплені на підставках на рівні зросту дітей. Для пізнання властивостей різних предметів, які плавають або тонуть у воді, дітям пропонують різноманітні іграшки: дерев'яні, поліетиленові, залізні; пляшечки з поліетилену, в які діти набирають воду, потім виливають, маленькі поліетиленові ляльки, яких діти купають, тощо.

Для дітей старшого дошкільного віку доцільно зробити струмок. Він починається з маленького зацементованого басейну і може проходити з

тильної сторони тіньових навісів у вигляді неглибокого цементованого жолоба. Для ігор з водою старші дошкільники за допомогою вихователя виготовляють човники з паперу, кори, яєчної шкаралупи тощо, відповідно прикрашаючи їх. Цікаво зробити примітивну греблю, показати дітям, як діє водяний млин. У другу половину дня теплу воду зі струмка доцільно використати для поливання рослин.

Узимку на ділянці організуються ігри з снігом, льодом. Для дітей молодшої групи можна побудувати з їх допомогою невеличку снігову гірку, прикрасити її і запропонувати катати ляльок. З цікавістю розглядають малюки, як вихователь ліпить із снігу грибки під деревами. Для цього він виносить поліетиленове відерце і миску. За допомогою дітей відерце наповнюють снігом, утоптують і перевертають — ніжка готова. Так само наповнюють миску і встановлюють на ніжку. Можна пофарбувати шапки яскравими фарбами, і ділянка набуде казкового вигляду.

У середній і старшій групах завдання ускладнюються. Крім сніговика, діти будують фортеці, фігурки звірів тощо. Вихователь показує дітям прийоми: вирізування цеглин, скачування та ін. Для ліплення фігурок звірків часом використовується каркас. Важливо порадою допомогти дітям в естетичному оформленні будівель. Наприклад, казковий будиночок прикрасити кольоровими крижинками, фортецю — прапорцями.

Для забав з льодом заливаються невеликі різнокольорові льодові доріжки. Ковзання по них координує рухи дітей.

Після новорічного свята слід виставити ялинку на подвір'я, закріпити і прикрасити кольоровими крижинками. З цією метою на прогулянку виносять формочки для піску, підфарбовану воду, шматочки шпагату. Формочки заливають водою і вкладають у кожну петельку з шпагату. Коли вода замерзне, формочки на короткий час заносять у приміщення, виймають і розвішують на ялинці. З різнокольорових крижинок можна зробити також казковий зимовий квітник.

Восени слід заохотити дітей до ігор з такими природними матеріалами, як солома, листя, плоди тощо. Використовуючи показ, вихователь навчає конструювати із соломи ляльку, бичка та ін. З жолудів, каштанів можна зробити безліч фігурок звірів, ляльок. Показуючи прийоми скріплювання листків (або черешками, або хвоєю), вихователь пропонує зробити пояси, шапочки тощо.

У холодну пору року для підвищення рухової активності дітей використовуються ігри з вітром, для чого навчають виготовленню млинців, султанчиків з дрібно нарізаних смужок паперу.

Творчі рольові ігри під час ознайомлення дошкільників з природою використовуються як засіб закріплення знань дітей про природу. Для їх успішного проведення слід збагачувати дітей враженнями, подавати допомогу у розгортанні сюжету. Так, після екскурсії в зоопарк доцільно показати дітям

діафільм «Звірина лікарня», прочитати цікаві оповідання І. Сосновського про те, як потрапляють звірі в зоопарк, як до них там ставляться, лікують. Потрібно запропонувати дітям будівельні матеріали, з яких можна побудувати загопи для звірів, різноманітні іграшки-тварини, ліки, і гра почне розгортатися. Вихователь повинен тактовно допомагати дітям, сприяти їх ініціативі, творчості, формуванню дружніх взаємин.

У сільській місцевості діти відображають в іграх враження від екскурсій на молочну ферму, птахофабрику.

Дидактичні ігри під час ознайомлення дошкільників з природою виконують три функції:

- 1) закріплення знань про природу;
- 2) діагностика наявних у дітей знань про природу;
- 3) формування знань про природу.

Слід відразу ж відзначити, що кількість ігор, за допомогою яких можна формувати знання про природу, дуже обмежена. Специфіка дидактичних ігор природничого змісту полягає в тому, що, вони можуть проводитися лише тоді, коли у дітей вже є знання. В іграх ці знання стають дійовими, вони застосовуються дітьми, а отже, закріплюються, набувають міцності.

Багато дидактичних ігор спрямовані на узагальнення знань, їх систематизацію. Такі ігри дуже зручно використовувати для діагностики засвоєння дітьми знань про природу.

У процесі дидактичних ігор у дітей виховується вміння уважно слухати і відповідати на запитання, Самостійно розв'язувати поставлене завдання, пригадувати, думати, утримуватися від бажання щось сказати, коли правила гри цього не дозволяють. Все це сприяє розвитку вольових процесів, мови, мислення, уваги, пам'яті.

Дидактичні ігри широко використовуються під час повсякденного життя, особливо настільно-друковані ігри, якими діти можуть вільно користуватися за їх бажанням, а також і на заняттях. У старшому дошкільному віці дидактичні ігри найчастіше використовуються у поєднанні з іншими методами, наприклад із спостереженнями.

В ознайомленні з природою використовуються такі види дидактичних ігор:

- 1) з природними матеріалами;
- 2) з картинками (ут. ч. настільно-друковані);
- 3) з іграшками;
- 4) словесні.

У дидактичних іграх з природними матеріалами діти оперують з реальними природними об'єктами (овочами, фруктами, листками, квітками тощо), внаслідок чого у дітей формуються реалістичні уявлення про об'єкти природи. Наприклад, у грі «Відгадай, з якого дерева цей листок» вихователь показує листок і просить підбігти до того дерева, яке має такі самі листки. У

грі «У кого дітки з цієї гілки» вихователь, показуючи дітям плід з якогось дерева, що росте на ділянці, говорить: «У руках у мене дітка. З якої вона гілки? Раз, два, три, цю гілочку знайди». Діти підбігають до відповідного дерева. В грі «Вершки і корінці» вихователь роздає дітям бадилля городини. На столі у неї лежать корінці. Показуючи дітям моркву, вихователь питає: «Корінець, корінець, де твій вершок?» Дитина, у якої знаходиться надземна частина цієї рослини, піднімається, показує її всім дітям і в нагороду одержує корінець.

У наведених прикладах дидактичних ігор з природними матеріалами ставиться мета навчити дітей за листком пізнавати дерева, закріплювати їх назви; закріплювати знання про листки і плоди дерев, кущів; навчити розрізняти городні рослини.

У дидактичних іграх з картинками навчальні завдання вирішуються за допомогою картинок. Наприклад, у грі «Що кому потрібно» вихователь роздає дітям картинки, на яких зображені приміщення, в яких живуть тварини (собача конура, клітка для кроля, пташник тощо). На інших картинках намальовані різні види кормів для тварин: кістки, морква, капуста, зерно та ін.

Вихователь ставить на полицю великі картинки з зображенням тварин і починає гру: «Кіт, собака, кролик і півник захотіли їсти. Давайте їх погодуємо. На картинках ви знайдете, чим погодувати і кота, і собаку. Що їсть кіт?» Діти показують відповідну картинку і називають їжу. Після цього картинки ставлять на полицю. Далі вихователь пропонує погодувати собаку, кроля тощо, схвалює правильні відповіді дітей: «Поїли котик, собака та й захотіли відпочити. А будиночків, де вони живуть, немає. Де ж вони, давайте пошукаємо,— продовжує вихователь. У кого на картинці зображено житло собаки? Як воно називається?» Такими запитаннями вихователь змушує дітей згадати, де живуть тварини. Гра закінчується тоді, коли діти розмістять тварин в їхніх житлах. За допомогою цієї гри закріплюються знання дітей про те, чим живляться і де живуть свійські тварини.

В роботі з дошкільниками широко використовуються настільно-друковані ігри «Свійські тварини», «Квіти», «Зоологічне лото» тощо. Переважну більшість з них побудовано на принципі лото. Дітям роздають великі картки, у ведучого — маленькі. Хто швидше закриє великі картки, той виграє. Перед дітьми ставиться завдання назвати тварину чи рослину, співвіднести її із своєю карткою.

Дидактичні ігри з іграшками найчастіше використовуються в молодших групах для закріплення назв тварин, їхніх характерних ознак, голосів. Наприклад, у грі «Чарівна торбинка» вихователь вносить у групу гарну, яскраву торбинку, в якій лежать різні іграшки. «Той, хто вийме з торбинки іграшку,— говорить вихователь,— розкаже про неї віршик або

загадку». Діти виймають іграшки, називають їх, показують окремі частини тіла, імітують звуки, розповідають вірші.

Досить широко використовуються словесні дидактичні ігри. Вони проводяться з метою закріплення знань про певні об'єкти природи, навчання дітей класифікувати, виділяти зв'язки в природі, доводити свою думку, узагальнювати.

Наприклад, у грі «Буває — не буває» вихователь пропонує грати так: «Я вам буду розповідати, яка буває погода, чим займаються діти і дорослі, а ви повинні уважно слухати і відповідати, буває так чи не буває і чому не буває».

Вихователь: «Випав великий сніг, вдарив мороз, і зацвіли проліски».

Діти: «Так не буває».

Вихователь: «Чому?»

Діти: «Сніг і мороз буває взимку, а проліски цвітуть навесні».

Отже, в цій грі діти навчаються узагальнювати знання про характерні ознаки пір року, доводити свою думку.

Методика проведення дидактичних ігор. Для того, щоб дидактична гра досягла мети, необхідно правильно підібрати її відповідно до віку дітей. Ігрові завдання в іграх мають різний рівень складності.

Ігрові завдання в іграх для молодших дошкільників спрямовані на знаходження предмета за описом, за подібністю, виділення окремих ознак тварин, рослин, пізнання предметів за допомогою одного з органів чуттів (на дотик, смак).

У старшому дошкільному віці ігрові завдання більш складні: описувати об'єкти природи і знаходити їх за описом, складати ціле з частин, класифікувати, встановлювати причинні зв'язки.

Відповідно до цього в молодшій групі проводяться такі ігри: «Відгадай, яка квітка», «Відгадай на смак», «Чия хатка».

У середній групі — «Магазин», «Знайди пару» та ін., у старшій групі — «Відгадай, яка це квітка», «Відгадай, де росте», «Коли це буває», «Що я не так сказала», «Плутанина», «Вершки і корінці» тощо.

Успіх у проведенні дидактичної гри, інтерес до неї будуть тільки тоді, коли вихователь проведе відповідну роботу по ознайомленню дітей з тими чи іншими об'єктами природи, а закріплення уявлень, підведення дітей до об'єднання спільних ознак буде здійснюватися за допомогою дидактичної гри. Не можна уявити проведення дидактичної гри з дітьми, у яких не буде відповідних знань. При всій майстерності вихователя гри не буде. Обов'язковою умовою гри є те, щоб усе в ній виконувалося охоче, з захопленням, щоб діти діставали від неї велике задоволення, а не сприймали як суху навчальну вправу.

Методика проведення дидактичних ігор у різних вікових групах має ряд спільних і відмінних моментів.

У молодшій групі

Починається гра з сюрпризного моменту з метою зосередження уваги дітей. Наприклад, лялька Таня принесла дітям торбинку. Що ж у ній?

Розглядання і коротка бесіда про предмети, з якими діти будуть грати. Це зумовлено потребою пригадати назви, властивості, оскільки гра вимагає відповідних знань.

Пояснення правил у ході гри.

Хід гри.

Позитивна оцінка всіх дітей.

У середній групі

Сюрпризний момент можна використовувати лише у першому півріччі, оскільки у дітей вже сформувався інтерес до гри.

Розглядання предметів і коротка бесіда про них.

Пояснення правил гри.

Закріплення правил (якщо діти добре засвоюють правила після пояснення вихователя, в закріпленні може не бути потреби).

Хід гри.

Диференційована оцінка дітей.

У старшій групі

Коротка бесіда про об'єкти природи.

Пояснення правил, закріплення.

Хід гри у першому варіанті.

Пояснення другого варіанта гри, закріплення.

Хід гри у другому варіанті.

Підсумок гри — оцінка вихователем діяльності дітей у грі.

Участь дітей в аналізі і оцінці дій товаришів у грі.

Другий варіант гри проводиться з обов'язковим ускладненням завдання, щоб подолання труднощів приносило дітям задоволення. Наприклад, при проведенні дидактичної гри «Відгадай за описом» у першому варіанті діти лише описують зовнішні ознаки рослин. У другому варіанті треба не тільки описати рослину, але й розповісти, чим вона важлива для людини, як використовується.

Проведення кожної гри повинно викликати у дітей інтерес та позитивне емоційне ставлення до неї.

Наводимо конспект дидактичної гри.

Гра «Відгадай за описом».

Мета. Закріпити знання про кімнатні рослини, їх зовнішні ознаки, вимоги до умов життя. Розвивати зв'язну мову дітей, виховувати інтерес до рослин.

Об л а д н а н н я . Кімнатні рослини.

Хід гри. Вихователь пропонує дітям роздивитися, які гарні кімнатні рослини в кутку природи, пригадати їх назви, розповісти, які рослини люблять більше світла, які менше, які більше любляють вологу, які менше.

«Давайте зараз пограємося з ними. Хто-небудь з дітей вийде за двері, а ми тим часом домовимося, яку загадати йому рослину, і, коли він ввійде, розкажемо йому, які у неї листки, стебло, квітки, але називати не будемо. Хто відгадає, той вибере свого товариша, який відгадуватиме далі. Перший раз описувати рослину буду я. Виходь, Толику, за двері, а ми домовимося з дітьми, яку рослину будемо загадувати».

Вихователь домовляється з дітьми і, коли дитина, що відгадає, заходить у кімнату, починає розповідати: «У цієї рослини листки круглі з вирізаними краями, пахучі, стебло кругле, міцне, цвіте червоними квітками, що зібрані у зонтик». Дитина відгадає, що це пеларгонія. Далі діти описують рослини самі. Гра продовжується, поки не буде описано 5—6 рослин, після чого вихователь пропонує другий варіант гри. Слід не тільки описати рослину, але й сказати, що вона більше любить: стояти ближче до світла, чи далі, багато вологи чи ні. «Ось послушайте,— каже вихователь,— як я розповім. Це дуже гарна рослина з опушеними листками, які ростуть просто з землі. Цвіте майже весь час рожевими або синіми квітками. Любить, щоб земля була волога, а яскравого сонечка не любить». Діти відгадують, що це сенполія, або узамбарська фіалка.

Коли інтерес до гри згасає, вихователь відзначає, хто з дітей був найуважнішим, швидко відгадував. Пропонує дітям визначити, у кого розповідь про рослину була найкращою.

Рухливі ігри в ознайомленні з природою розглядаються як засіб закріплення уявлень дітей про поведки, голоси, способи пересування тварин. Багато рухливих ігор, як про це свідчать їх назви «Кіт і миші», «Пташки і кіт», «Квочка з курчатами», «Совушка — сова», «У ведмедя у бору», «Зайці та вовк», «Гуси-гуси», «Хитра лисиця», «Ведмідь і бджоли» та інші, вимагають наявності відповідних уявлень у дітей про спосіб життя, пристосування (до безшумного пересування у сови, кота), характер рухів, голосів тощо. Важливо сформувати їх під час спостережень, перегляду телепередач, кінофільмів, домагатися, щоб під час ігор діти правильно їх передавали у рухах, голосах.

Лекція по темі: словесні методи ознайомлення дітей з природою**Мета:**

Сформувати в студентів знання про словесні методи, їх значення, види, структуру бесіди та методику її проведення в старшому дошкільному віці. Розвивати увагу, пам'ять, мислення. Виховувати професійну спрямованість, інтерес до майбутньої професії.

Тип заняття – лекція.**План.**

1. Навчально-виховне значення словесних методів.
2. Розповідь, її види і значення.
3. Використання природознавчої дитячої літератури.
5. Бесіди, їх види і структура.
6. Методика організації та проведення бесіди в старшому д/в.

Література:

1. Яришева Н.Ф. Методика ознайомлення дітей з природою ст. 198

Забезпечення лекції:

Наочно-демонстраційний матеріал. відеозапис заняття «Посадка цибулі».

Роздатковий матеріал: схеми, зразки планування колективної праці.

Хід заняття:

- I. Вступна частина. Організаційна частина.
- II. Ввідно-підготовчий етап. Повідомлення теми заняття, зв'язок з попереднім матеріалом.
- III. Навчально-програмовий етап. Виклад матеріалу по плану:

План.

1. Навчально-виховне значення словесних методів.
2. Розповідь, її види і значення.
3. Використання природознавчої дитячої літератури.
5. Бесіди, їх види і структура.
6. Методика організації та проведення бесіди в старшому д/в.

Питання на закріплення.

9. Які види розповіді плануються в процесі ознайомлення дітей з природою?
10. Які елементи інформації описової розповіді?
11. Які види бесід?
12. Яка структура заключної бесіди?
13. Які вимоги до підбору природознавчої літератури?

Домашнє завдання:

За Базовою програмою «Я у Світі» вибрати твори, які використовують в процесі ознайомлення дітей з природою (по вікових групах).

Даючи загальну характеристику методам ознайомлення дошкільників з природою, ми відзначали, що першорядне значення мають методи, які забезпечують наочне сприймання, що зумовлене характером пізнавальної діяльності дітей, а саме тим, що основною формою мислення дошкільників є наочно-образне. Однак слід завжди пам'ятати про те, що в процесі пізнання чуттєве і раціональне взаємодіють. Звідси — важливе значення використання словесних методів, пошуки оптимальної взаємодії їх з наочними методами. Дослідження останніх років (М. М. Поддьяков) вказують на те, що в дошкільній педагогіці існує деяка недооцінка словесних методів, яка може призвести до того, що не повною мірою будуть використані можливості розумового виховання дошкільників.

Недооцінка словесних методів у роботі по ознайомленню дошкільників з природою негативно позначається на формуванні пізнавальних інтересів, адже відсутність цікавої розповіді, в якій розкриваються зв'язки, збіднення інформативності спостережень, розгляду ілюстрацій та ін. не забезпечують активного функціонування мозку дитини, гальмують бажання спілкуватися з природою, пізнавати її. Недооцінка використання словесних методів знижує естетичну насиченість зустрічей з природою, а це не сприяє формуванню у дітей емоційно-позитивного ставлення до природних об'єктів. Не можна без достатнього використання словесних методів розвинути мову і мислення дітей.

До словесних методів відносяться розповідь вихователя, читання дитячої природознавчої літератури, бесіди про природу.

Розповідь вихователя

Ф. Фребель, високо оцінюючи значення розповіді вихователя, зазначав, що хороший розповідач — неоціненний скарб. Добре тим дітям, які його мають. Вітчизняні педагоги К. Д. Ушинський, В. О. Сухомлинський вважали, що володіння мистецтвом розповідача — неодмінне професійне вміння вихователя, вчителя.

Чим же цінна розповідь як метод ознайомлення з природою?

По-перше, оперативністю. Володіючи знаннями про різні явища, об'єкти природи, вихователь може негайно задовольнити дитячу допитливість, сформувати ставлення до об'єктів природи.

По-друге, цінність розповіді полягає у тому, що вихователь може використовувати її у найбільш оптимальних педагогічних ситуаціях, коли у самих дітей виникає інтерес до будь-якого об'єкта природи. А це надзвичайно важливо з точки зору гуманізації процесу навчання.

По-третє, позитивною стороною розповіді є те, що потреба у її використанні виникає найчастіше при наочному сприйманні об'єктів природи або його

зображенні на картинці, що забезпечує тісний взаємозв'язок між наочністю і словом.

По-четверте, вихователь завжди може побудувати розповідь з урахуванням віку дітей і їх підготовленості до сприймання тих чи інших явищ у природі. Розповідь вихователя, який є авторитетом для дітей, глибоко западає у пам'ять і є також важливим позитивним моментом для широкого застосування її в роботі з дошкільниками.

Розповідь вихователя про природу повинна відповідати ряду вимог. Вона має сприяти формуванню вірогідних знань про природу; в ній повинні у доступній формі розкриватися зв'язки і залежності у природі; розповідь повинна бути образною, емоційною, цікавою, спрямованою на формування у дітей розумного, доброго ставлення до природи.

Розрізняють сюжетні і описові розповіді. В основі *сюжетної розповіді* завжди якась подія, випадок. Наприклад, після вихідного дня, коли діти отримали нові враження, вихователь спонукає їх до розповідей, сам починає з цікавого випадку, який трапився з ним або який він спостерігав. Наприклад: «У неділю я пішла на ставок покупатися. Лежу я на березі і раптом бачу, як на мою сумочку виповзла комаха — це була личинка бабки. Мабуть, настав час їй перетворитися на дорослу бабку, а сумочка моя нагрілася на сонечку і привабила комаху. Я вирішила не турбувати її і подивитися, що ж буде далі. А відбулося ось що. Спочатку шкірка на її спинці луснула і через тріщинку бабка стала поступово виповзати. Мабуть, їй було це важко і часом вона відпочивала. Вона ще не була схожа на красуню з блискучими крильцями, бо вони були зім'ятими, не розправленими. Поступово бабка розправляла крильця. Цілий день я пробула на ставку і побачила, що лише надвечір, коли крила у бабки розправилися і затверділи, вона вирушила у свій перший політ. Я простежила за нею очима і побажала, щоб їй добре жилося і щоб усе літо вона прикрашала нашу природу, ловила комарів і мошок».

До сюжетних розповідей належать і словесні логічні завдання — різновид розповіді, в якій перед дітьми ставиться проблемне питання, яке їм пропонується вирішити. Цінність словесних логічних завдань полягає в тому, що:

- проблемне питання, яке ставить вихователь, викликає у дітей активне пізнавальне ставлення, внутрішню зацікавленість, що створює сприятливі умови для засвоєння знань;
- розкриття причинних зв'язків сприяє формуванню доказовості, критичності мислення;
- моральні ситуації, що лежать в основі словесних логічних завдань, викликають у дітей гуманні почуття доброти, співчуття, які слід формувати у дошкільників;

- у процесі розв'язання словесних логічних завдань діти стверджуються у знаннях про природокористування, ставленні до природи.

Словесні логічні завдання використовуються переважно тоді, коли у дітей вже склалися певні знання про об'єкти природи.

Доцільно частіше використовувати словесні логічні завдання, в процесі розв'язання яких закріплюються знання про природокористування. В дошкільному віці діти повинні засвоїти такі правила:

Треба оберегати рослини, тварин, не брати їх з місць існування.

Треба дбайливо ставитися до землі, води, повітря, бо це середовище, де живуть живі істоти. Про землю треба турбуватися, підживлювати її. Воду треба використовувати економно, бо вона дуже потрібна всім: рослинам, тваринам, людям. Не можна забруднювати водойми, кидати туди різні предмети. Не можна па лити вогнища, оскільки дим забруднює повітря.

Перебуваючи у лісі, на луці, річці, треба знати, що там постійно живуть комахи, птахи, риби, звірі, для яких це рідна домівка. Тому треба поводити себе пристойно, як в гостях: не псувати рослини, не смітити, не кричати.

Ось приклад словесного логічного завдання на одне з цих правил:

«Толик з мамою пішли купатися на річку.— Дивися, мамо, скільки великих черепашок у воді. Можна я з ними пограюсь? — запитав Толик у мами.— Не можна,— відповіла мама. Що це були за черепашки? Чому мама не дозволила гратися з ними?»

Відповіді дітей:

«Це були не просто черепашки. В них жили слимаки. Якщо Толик буде гратися на березі, вони загинуть. Це не іграшка.

Вони без води не можуть жити.

Вони корисні для річки. Є такі, що воду очищають».

Вихователь повинен підтвердити правильність суджень дітей, знання ними правил ставлення до природи. У тих випадках, коли у дітей не виявилось подібних знань, вихователь розповідає сам. Наприклад: «Восени в саду осипалося листя і лежало золотистим килимом.— Сьогодні підемо згрібати листя,— сказала мама Вові.— А можна я наGREбу купу і розпалю вогнище? — запитав Вова.— Не можна,— відповіла мама». Чому мама не дозволила Вові розпалювати вогнище?

Як правило, заборону на розпалювання вогнищ діти пов'язують з власною безпекою: «Тому що можна запалитися і згоріти», «Може бути пожежа». Підтвердивши відповіді дітей, вихователь розповідає, що у нас є закон, який забороняє забруднювати повітря, а дим його забруднює. Вова не знав цього закону, тому мама йому розповіла. Листя треба згрібати у купи і прикидати землею. Воно перегниє, і буде хороше добриво для рослин.

Словесні логічні завдання використовують і в повсякденному житті і на заняттях.

Значно частіше у повсякденному житті і на заняттях використовуються *описові розповіді*, мета яких — подання інформації про ті чи інші об'єкти природи. Слід відразу відзначити, що описові розповіді сприймаються дошкільниками не з меншим інтересом, якщо вони подаються з урахуванням нижче зазначених вимог. Важливе значення має те, що найчастіше вони поєднуються із сприйманням реального об'єкта природи чи з картинкою, розкривають взаємозв'язки — «таємниці», і це зумовлює зацікавленість дітей.

Описова розповідь повинна містити такі е л е м е н т и і н ф о р м а ц і ї:

Про естетичні властивості об'єкта, деякі особливості будови.

Про зв'язок рослини, тварини з умовами життя. В розповідях про тварин — де живе, чим живиться, як захищається, найбільш цікаві сезонні зміни.

Про значення рослини, тварини у природі і житті людини.

Починати розповідь з естетичних особливостей об'єкта природи важливо для формування емоційно-позитивного ставлення дітей до об'єктів природи. Якщо дитина любитиме світ природи, який її оточує, у неї не підніметься рука, щоб зруйнувати його і позбавити краси. Якщо у дошкільному віці закласти розуміння краси і добра (а краса і є добро у своєму найвищому прояві), воно назавжди залишиться у дитини.

Інформація про зв'язок рослин, тварин з умовами життя вводить дітей у розуміння зв'язків у природі, закладає ті системні знання, які є основою екологічного виховання.

Інформація про значення рослин, тварин у природі і житті людини важлива насамперед з точки зору формування ціннісних орієнтацій, які відіграють функцію орієнтира, мотиву поведінки. Ось приклад розповіді під час розглядання золотоочки, що залетіла у кімнату:

«Цю комаху називають золотоочкою. А знаєте чому? Придивіться уважніше, у неї насправді золотисті очі. Дуже ніжна комашка. Які у неї гарні світло-зелені блискучі крильця з тоненькими жилками! Живе золотоочка у садах і лісах. їжею її є попелиці. Влітку золотоочки відкладають на нижній стороні листків малесенькі яйця. З них виходять личинки, які поїдають дуже багато попелиць. І доросла золотоочка, і її личинки приносять велику користь садам і лісам, прикрашають нашу природу, і тому їх треба всюди оберігати».

Розповідь можна щоденно використовувати під час спостережень на прогулянках, розглядання картинок і за потребою на заняттях по ознайомленню з природою. Введення розповіді в спостереження посилює інформативність їх, викликає у дітей зацікавленість, сприяє формуванню екологічної культури. Елементи розповіді можна органічно вплітати у канву

спостереження, доповнюючи інформацією різноманітного плану. В деяких випадках виникає потреба використовувати розповідь після розглядання об'єкта, коли, наприклад, дії тварини цілком поглинають увагу дітей, коли об'єкт спостереження не весь час знаходиться перед очима дітей.

Наприклад, ось на дзеркальній гладіні ставка, басейну діти побачили водомірку. Вони стежать за її миттєвими рухами, відзначають особливості будови — ноги широко розставлені. Проте ось водомірка зникла, і, доповнюючи бачене, вихователь розповідає дітям: «Справді ж цікава комаха. Кого вона вам нагадує? Вона нагадує ковзаняра, який швидко мчить по блискучому льоду. А знаєте, чому її назвали водоміркою? Тому що, ковзаючи по воді, вона наче вимірює її. Чому ж водомірка не тоне у воді? Тому, що тіло її легеньке, ноги широко розставлені, густо вкриті волосками, ще й змащені воском, щоб не намокали у воді. Поміж волосками зберігається повітря. Живиться водомірка дрібними комахами, які падають у воду. Видивляється вона їх, ковзаючи по воді. Водомірка добре бачить і в разі небезпеки швидко тікає. Восени вона виходить на берег і ховається на зиму під каміння або у мох. Бачите, як цікаво, коли поруч з нами живуть такі тварини. Не заважайте водоміркам і не лякайте їх. Хай вони займаються своїми справами».

Під час розповіді треба активізувати дітей запитаннями, вислухати їхню думку. Інтерес і активність дітей посилюються картинкою, яка інколи може бути використана і в процесі розглядання об'єкта для того, щоб продемонструвати масове цвітіння, розглянути деталі на збільшеному зображенні тощо.

Широке використання розповіді в роботі з дошкільниками вимагає від вихователя достатніх знань про багату і різноманітну природу України, а також формування вміння розповідача.

Використання дитячої природознавчої літератури

Твори дитячої природознавчої літератури сприяють розширенню кола знань дітей про природу, знайомлять з тими явищами, які діти інколи не можуть безпосередньо спостерігати. Через твори дитячої художньої літератури дошкільники не тільки ознайомлюються з фактами з життя природи, але й із зв'язками, залежностями в природі. Наприклад, казка «Перше полювання» В. Біанкі знайомить з захисними пристосуваннями різних тварин.

Читання дітям художніх творів, *вивчення віршів* сприяють збагаченню мови дітей, формуванню «уміння образно висловлювати свої думки.

Природознавча книжка дає багатий матеріал для виховання у дітей пізнавальних інтересів, спостережливості, допитливості. Вона ставить перед дітьми нові запитання, спонукає приглядатися до навколишньої природи.

Надзвичайно велика виховна роль дитячих книг про природу. Це зумовлено впливом творів художньої літератури на емоційну сферу дітей. Сприймаючи художні твори, вразливі дошкільники проймаються ставленням письменників і поетів до природи, навчаються бачити в ній незвичайне, цінити красиве, глибше відчують настрій у природі. Через художню літературу природознавчого змісту формується ставлення дітей до природи, що надзвичайно важливо у наш час, позначений увагою до екологічного виховання. Дослідження показують, що дитяча природознавча книжка займає одне з чільних місць в екологічному вихованні дошкільників у сім'ї.

Письменники знайомлять дітей з природою, використовуючи жанри пізнавальної казки і реалістичного оповідання. Під час добору художніх творів про природу для читання їх дітям слід враховувати такі вимоги:

Відомості, які подаються у художньому творі, мають бути правильними, реалістичними. Це стосується і пізнавальних казок, і реалістичних оповідань.

Зв'язки і залежності повинні розкриватися у доступній дітям формі.

Художні твори для дітей мають бути цікавими, привабливими.

Мова художніх творів повинна бути виразною, поетичною.

У художніх творах, що використовуються для ознайомлення дітей з природою, має проводитися ідея розумного, дбайливого ставлення до природи.

Цим вимогам відповідають твори письменників-класиків і більшість творів сучасних письменників, що пишуть природознавчі книжки для дітей.

З письменників-класиків широко використовуються в роботі по ознайомленню з природою твори К. Д. Ушинського «Чотири бажання», «Бішка», «Васька», «Діти у гаю», «Історія однієї яблунки», «Як сорочка у полі виросла» та ін., в яких доступно, поетично змальовуються явища природи, праця людей у природі.

Золотим фондом увійшли у коло дитячого читання твори Л. М. Толстого «Кошеня», «Лев і собачка», «Пожежні собаки», «Стрибок», «Акула» та інші.

Твори В. Біанкі, написані у жанрі пізнавальної казки («Перше полювання», «Хвости», «Пригоди муравлика», «Чий ніс кращий», «Лісові хатинки») і у жанрі реалістичних оповідань, сприяють формуванню у дітей наукових уявлень про спосіб життя комах, птахів, звірів, їхні зв'язки з умовами існування.

Використовуються у дитячому читанні сповнені глибоких почуттів любові до рідної природи твори М. Пришвіна «Золотий луг», «Старий гриб» та ін. Люблять, слухати дошкільники твори Є. Чарушина, сповнені теплих, добрих

почуттів до тварин. Велику симпатію у дітей викликають його малюнки, якими ілюстровані всі його книжки.

Багато творів І. Соколова-Микитова («Рік у лісі», «Квіти лісу» та ін.) сприяють залученню дітей до сприймання краси природи.

Поряд з прозовими творами, широке використання в ознайомленні з природою знаходять поетичні твори українських поетів Т. Шевченка, І. Франка, Л. Українки, Л. Глібова, М. Рильського, П. Тичини і російських поетів О. Пушкіна, Ф. Тютчева, А. Фета, С. Єсеніна про природу.

Дітей знайомлять і з творами сучасних письменників. Серед українських письменників заслуговують на увагу цікаві твори Є. Шморгуна, В. Чухліба. У творі Є. Шморгуна «Зелені сусіди» в цікавій казковій формі подаються дітям реалістичні відомості про пустирні і придорожні рослини, що сприяє формуванню у дітей правильного ставлення до них.

Українським дитячим видавництвом «Веселка» видаються для дошкільників цікаві пізнавальні книги про природу «Весна», «Літо», «Квіти», «Журавлина», «Що ти знаєш про комах», «Що ти знаєш про рибу», «Що ти знаєш про тварин», в яких не тільки подається цікава інформація з ілюстраціями, але й ставляться перед дітьми відповідні завдання, виконання яких сприяє кращому засвоєнню знань про природу.

Серед російських письменників слід виділити Н. Павлову. Багато її творів, написаних у жанрі пізнавальної казки, з захопленням сприймаються дошкільниками. Це казки «Знахідка», «Під кущем», «Як хмаринка», «Травка - муравка» та ін.

Цікаві твори І. Акімушкіна «Чиї сліди», «Це все кішки», «Це все собаки» тощо.

У роботі з дошкільниками використовуються твори М. Сладкова. Його книга «Барвисті крила», ілюстрована чудовими фотографіями автора, знайомить дітей з цікавим світом комах.

Багато творів для дітей створив Ю. Дмитрієв. Його книга «Хто в лісі живе і що у лісі росте» може вважатися справжньою маленькою енциклопедією для дітей. У книзі «Танок пелюсток» подаються цікаві відомості про рослини, а у книзі «Для чого птахам хвіст» автор знайомить маленьких читачів з цікавими пристосуваннями птахів до польоту.

Плідно працює над створенням дитячої природознавчої книжки письменник Г. Снегірьов. Його твори «Хто саджає ліс», «Михайло», «Рачок-морехід», «Верблюжа рукавичка» та інші мають цікавий пізнавальний сюжет. Наприклад, в оповіданні «Хто саджає ліс» показано зв'язок життя птахів з лісом. Мисливець прийшов на галявину, на якій ніколи не росли дуби, та й близько ніде він дуба не бачив. Звідки ж взяли ці молоденькі дубочки, хто їх посадив? Раптом його увагу привернув красивий крупний птах. Мисливець пізнав у ньому сойку і вирішив простежити за нею. Він побачив, що сойка принесла щось у дзьобі і сховала у мох біля пенька. Коли сойка відлетіла,

мисливець вирішив подивитися на схованку. В ній він побачив два жолуді. Так ось хто саджає ліс. Сойка робить собі запаси на зиму, але потім не всі знаходить, і частина жолудів проростає, виростають молоденькі дубки.

Дитяча природознавча література використовується на заняттях і у повсякденному житті.

Дослідження Є. Ф. Лукіної, Е. П. Клочкової свідчать про те, що сприймання поетичних образів природи буде значно глибшим, якщо у дітей сформовані конкретні уявлення про найвиразніші картини природи в різні пори року, життя рослин, тварин. Тому найчастіше природознавчу книгу рекомендується читати після спостережень. При цьому художні твори допомагають підсумувати побачене, доповнити, поглибити спостереження, спрямувати увагу дітей на дальше сприйняття природних явищ.

Читання природознавчої книги найчастіше пов'язується з *бесідою*. В процесі бесіди важливо допомогти дітям зрозуміти зміст твору, повніше і глибше засвоїти його. Бесіда повинна вестися емоційно. Вона не будується на переказі прочитаного тексту. Головну увагу слід приділити розкриттю зв'язків, осмисленню фактів. У бесіді важливо встановити зв'язки особистого досвіду з новими знаннями. Обов'язкова вимога до бесіди — зберегти у дітей безпосередність вражень від художніх образів. Наприклад, після читання вірша С. Маршака «Вусатий-смугастий» можна поставити дітям такі запитання: «У кого вдома є кошеня? Що воно любить їсти? З чим найбільше любить гратися? Як кошеня захищається?»

Невелике оповідання, казку інколи можна прочитати дітям до спостереження, щоб викликати інтерес. Наприклад, казку Н. Павлової «Як хмаринка» можна прочитати до проведення спостереження і відразу ж запропонувати знайти цю рослину за описом на луці.

Невеликі поетичні твори, а також малі форми усної народної творчості часто використовують у процесі спостережень. Образна мова їх допомагає виділити особливості явищ, певні якості предметів, посилити естетичне сприйняття природи. Наприклад, під час снігопаду добре прочитати уривок з твору І. Сурикова «Перший сніг»:

Білий сніг пухнастий
Падає, кружляє
І на землю тихо
Стелиться, лягає.

Загадки, прислів'я, в яких сконцентровані характерні ознаки рослин, тварин, широко використовуються переносні значення слів, метафори, алегорії як засоби образного відображення, швидше сприймаються дітьми, якщо вони пов'язані з безпосереднім сприйманням об'єктів природи. Наприклад, діти розглядають узор на розмальованому морозом вікні. Вихователь питає, до чого подібний цей узор. «Наче казковий ліс намальований», — відповідають

діти. «Без рук, без олівця малює без кінця,— відгадайте, що це за художник».

Цінне також використання прислів'їв, в яких, на думку К- Д. Ушинського, відобразився народний погляд на природу, з якого діти повинні черпати народну мудрість, привчатися до спостережливості: «Де багато пташок, там немає комашок», «Зимою сонце світить, та не гріє», «Багато снігу — багато хліба», «Зимою деньок, як комарів носок», «Що посієш, те й пожнеш».

Отже, художня природознавча книга найчастіше використовується для розширення знань дітей про відомі їм предмети і явища природи. Слухання художніх творів пов'язане з активною діяльністю відтворюючої уяви. Цей процес буде тим дійовішим, чим повніше будуть сформовані образи у дітей про навколишню природу.

Бесіди

У педагогічній літературі *бесіда* визначається як цілеспрямована, організована розмова з дітьми. Значення бесіди полягає в тому, що вона активізує розумову діяльність дітей, оскільки в процесі бесіди створюються можливості для використання раніше набутих знань. В ході бесіди ці знання закріплюються, збагачуються і уточнюються. У процесі бесіди діти підводяться до встановлення причинних зв'язків і залежностей у природі, розвивається зв'язна мова дітей, формуються розумові операції. Під час бесід виховується ставлення дітей до природних об'єктів.

У процесі ознайомлення дошкільників з природою використовуються вступні, супровідні і заключні бесіди.

Вступна бесіда ставить за мету пов'язати попередні знання дітей з вивченням нових, викликати інтерес до них, з'ясувати, що діти недостатньо засвоїли і на що треба звернути увагу. Найчастіше такі бесіди проводяться перед спостереженнями, екскурсіями. Наприклад, перед екскурсією на річку вихователь запитує: «Чи були ви, діти, на річці? Як називається наша річка? Що цікавого бачили ви на річці?»

Досить часто використовується супровідна бесіда у поєднанні із спостереженнями, розгляданням ілюстрацій, під час дослідів тощо. Питання, які ставить вихователь, повинні активізувати думку дітей, вести їх від виділення зовнішніх ознак до порівнянь, встановлення зв'язків і залежностей. Наприклад, під час спостережень за погодою з'ясовують, яка сьогодні погода. Чи такою ж вона була вчора? Чому сьогодні стало прохолодніше? (Хмари закрили сонце, дме холодний вітер тощо).

Заключна бесіда спрямована на систематизацію і узагальнення одержаних фактів, їх конкретизацію, закріплення, уточнення. Ці бесіди за змістом можуть бути різного рівня: одні проводяться після спостереження за вузьким колом об'єктів, наприклад, що бачили діти на водоймі, на луці, у

лісі. Можуть проводитися бесіди за більш широким колом явищ (бесіди про осінь, зиму, весну, літо, про неживу природу, свійських і диких тварин тощо). Під час цих бесід узагальнюються знання дітей, набуті за тривалий час.

З усіх видів бесід проведення заключної бесіди вимагає найбільш ретельної підготовки дітей і вихователя. Успіх узагальнюючої бесіди залежить від:

Чуттєвого досвіду дітей.

Плану бесіди, в якому слід передбачити, які питання треба

уточнити, до яких узагальнень і висновків потрібно підвести дітей.

3. Правильного добору ілюстративного матеріалу.

Бесіда — це результат проведеної з дітьми роботи. Тому перед вихователем стоїть завдання нагромадження у дітей уявлень через спостереження, трудову діяльність, ігри, читання природознавчої літератури, розповіді. Вести з дітьми бесіди можна лише про те, про що у дітей є конкретні уявлення. Ось чому заключній бесіді в старшій групі про осінь повинні передувати екскурсії і цільові прогулянки в різні осінні місяці у ліс, парк, на водойму, збір урожаю на городі, перегляд діафільмів «Осінь», «Хто як до зими готується», дидактичні ігри на закріплення знань про дикорослі і культурні рослини, тварин, розучування віршів про осінь тощо. Вихователь повинен добре уявляти дидактичну мету бесіди, який зміст треба уточнити, конкретизувати, які суттєві зв'язки для узагальнень і систематизації слід виділити, до яких узагальнень і висновків необхідно підвести дітей у ході бесіди.

Бесіда починається найчастіше з аналізу явищ, фактів, виділення їх особливостей, ознак, суттєвих зв'язків і залежностей між явищами. Такий аналіз забезпечує перехід до узагальнень, систематизує розрізнені факти. Аналіз і підготовку до узагальнень у першій частині бесіди забезпечують запитання до дітей.

У бесіді про осінь: «Які ви знаєте осінні місяці? Яка погода була на початку осені, в середині і в кінці? Чому дні стали коротші, а ночі довші? Які квіти цвіли на початку осені в саду, в лісі? Які комахи літали біля них? Чому пізньої осені не цвіли квіти і не літали комахи? Які птахи відлетіли від нас? Чому вони відлетіли? Які птахи залишилися? Чим вони живляться тепер? Як готуються зимувати жаби, їжачки? Чому вони засинають?»

Опора на досвід дітей і логічна послідовність запитань забезпечують більшу зацікавленість, активність дітей, підводять до більш узагальненого розуміння зв'язків у природі.

До запитань вихователя ставляться певні вимоги. Запитання:

Пропонуються всій групі, оскільки в них завжди є розумові завдання, які повинні вирішуватися всіма дітьми.

Мають бути зрозумілими, точними, короткими.

Повинні містити одну думку.

Не слід ставити запитань, що вимагають відповіді «так» або «ні» через те, що вони не забезпечують достатньої розумової і мовної активності дітей. У середньому кількість запитань у бесіді має дорівнювати 12—14.

Вихователь у ході бесіди повинен піклуватися про те, щоб використати різноманітний наочний матеріал, який допоможе дітям пригадати і виділити суттєві ознаки явищ. Це — календарі природи, малюнки дітей, ілюстрації, картини, а також технічні засоби— діапозитиви, грамзаписи, які підвищують емоційну насиченість бесіди. В процесі бесіди можна використовувати знайомі дітям вірші, прислів'я, загадки, приказки.

Бесідою слід керувати так, щоб не давати дітям ухилятися від теми, в той же час вести її невимушено, природно. Слід вислуховувати дітей, але не вимагати від них обов'язково повних відповідей. Доцільно спонукати всіх дітей до оцінки думок, що ними висловлюються, і неухильно вести до кінцевих висновків. Важливо, щоб діти самі сформулювали висновки, узагальнення, а не повторювали їх за вихователем.

Заклучні бесіди завершують роботу по ознайомленню дітей з сезонними явищами природи і повинні проводитися в кінці сезону. Навесні, влітку в зв'язку із значним збільшенням пізнавального матеріалу, який набувають діти під час ознайомлення з природою, можна проводити 2—3 бесіди. Наприклад, враження, одержані дітьми під час екскурсій чи цільових прогулянок у ліс, на луки, на поле, уточнюються і систематизуються під час бесід на такі теми: «Що ми бачили в лісі», «Що ми бачили на луці», «Що ми бачили на полі».

Специфіка змісту бесіди визначає її тип, своєрідність проведення, використання наочного матеріалу. Заклучні бесіди часто проводяться з дітьми старшого дошкільного віку як контрольні заняття.

Використання всіх словесних методів, і особливо бесід, потребує широкого введення емоційного фактора. Цього можна досягнути введенням ігрових прийомів, змагальності типу телевізійної гри «Що, де, коли», постановкою перед дітьми завдань на відтворення дій тварин тощо.

Лекція по темі: «Методика ознайомлення дітей різного віку з осінніми явищами».

Мета: сформувати в студентів теоретичні знання про використання різних методів та прийомів в процесі ознайомлення дітей із осінніми явищами. Вчити студентів аналізувати завдання Базової програми «Я у Світі» щодо ознайомлення дітей різних вікових періодів із осінніми явищами.
Закріпити знання студентів про календар природи осені.
Розвивати пам'ять, мислення, увагу, виховувати професійну цілеспрямованість.

План.

1. Зміст програмових завдань по ознайомленню дітей різних вікових періодів із осінніми явищами.
2. Форми, методи і прийоми ознайомлення дітей різних вікових періодів із осінніми явищами.
3. Участь дітей в праці.

Література :

1. Базова програма «Я у Світі»
2. Яришева Н.Ф. Методика ознайомлення дітей з природою: Навчальний посібник. – К. : Вища школа, 1993.
3. С.О.Веретенникова Навчальний посібник. – К.: Вища школа, 1979.
4. В.Скуратівський «Місяцелік» Обереги пам'яті.
5. Ходатенко Н. Екологічна стежина / ж. Дошкільне виховання № 9 ст. 12 -2003рік.
6. Яришева Н. Цільові прогулянки до парків та скверів / ж. Дошкільне виховання № 9-12 ст. 18-20 / 2003рік.

Забезпечення лекції:

Наочно-демонстраційний матеріал: ілюстрації, календарі погоди та природи.

Роздатковий матеріал: Базова програма «Я у Світі», зразки конспектів спостережень в повсякденному житті.

Хід заняття:

- I. Вступна частина. Організаційна частина.
- II. ВВідно-підготовчий етап. Повідомлення теми заняття, зв'язок з попереднім матеріалом.
- III. Навчально-програмовий етап. Виклад матеріалу по плану:
  4. Зміст програмових завдань по ознайомленню дітей різних вікових періодів із осінніми явищами.
  5. Форми, методи і прийоми ознайомлення дітей різних вікових періодів із осінніми явищами.
  6. Участь дітей в праці.

Питання на закріплення.

1. Які завдання визначені програмою по ознайомленню дітей раннього віку із осінніми явищами, які форми, методи і прийоми використовує вихователь для їх реалізації?
  2. Які ускладнення програмових завдань по ознайомленню дітей від 3 до 5 років життя із осінніми явищами і які методи і прийоми використовує вихователь для їх реалізації?
  3. Які ускладнення програмових завдань по ознайомленню дітей від 5 до 7 років життя із осінніми явищами які методи і прийоми використовує вихователь для їх реалізації?
- IV. Заключний етап. Підведення підсумку заняття.

Домашнє завдання: скласти конспект спостереження в повсякденному житті (об'єкт та вікова група за вибором студента).

РАННІЙ ВІК

(другий і третій роки життя)

Сфера життєдіяльності «Природа»

Природа планети Земля. Дитина здатна розрізняти і називати чотири стани погоди: світить сонце, дме вітер, іде дощ хмари затулили сонце; компоненти природного довкілля та їх якості: пісок сухий (мокрый), вода тепла (холодна), ґрунт (глина) мокрий, м'який; дерева (береза, каштан тощо), квіти (айстра тощо), трава, її будову (стебло, стовбур, листя), колір, розмір (велике-маленьке), поверхню (м'яка, тверда, гладка); овочі та фрукти за смаком; свійських та диких тварин (кінь, корова, коза, собака, кішка; півень, курку, гуска, качка; сорока, ворона голуб, горобець; вовк ведмідь, заєць, їжак), їх дитинчат (теля(-тко), лоша(-тко), козеня(-тко), курча (-тко), гусеня(-тко); частини тіла (голова, тулуб, ноги, хвіст); характерні зовнішні ознаки (великі вуха, роги, маленький хвіст), їх дії (ходить, бігає, грається, п'є); трудові дії (ходить, бігає, грається, п'є); трудові дії (поливати квітку, тримати поливальницю, витирати листя, годувати), наслідувати звуки, голоси знайомих тварин. Дорослий збагачує словник дітей звуконаслідувальними словами(нявкати (нявчати), гавкати, кукурікати, мукати, мекати, пікати, квакати, цівкати), формує уміння утворювати пестливі слова й розрізняти пари слів (заєць – зайчик, білка – білочка, лялька – лялечка, гарно – гарнісінько, тихо – тихесенько тощо).

Природа Космосу. На темному небосхилі помічати Місяць (круглий, серпик), багато зірок, які блищать; визначити, що вони далеко; Місяць один, а зорь – багато; впізнавати їх зображення в книжках.

Спостереження за погодою. У хороший, ясний день вихователь привертає увагу дітей до погоди: тепло, світить сонце. В один із вітряних днів дітям третього року життя дають вертушки (вітряні млинці). Граючи з ними, діти виявляють вітер. У дощові дні, коли немає прогулянок, можна організувати у кімнаті спостереження за дощем. Дітей розміщують перед вікном так, щоб вони не заважали одне одному. Вихователь дивиться разом з ними у вікно й привертає їхню увагу до струмочків води, що течуть по склу, до калюж, які утворюються від дощу, звертає увагу на людей, що йдуть по вулиці у плащах і під парасольками.

Під час прогулянки після дощу вихователь звертає увагу дітей на калюжі, на те, що земля мокра.

Огляд клумби з квітами. Ранньої осені вихователь приводить групу до квіткової клумби дитячого садка, щоб з'ясувати знання дітей щодо рослин (якщо це діти другого року життя), привчити їх розрізняти квіти й листя,

закласти основи виховання дбайливого ставлення до насаджень чи продовжити його (якщо це діти третього року життя).

Вихователь ставить запитання: «Що росте на клумбі?» Показуючи на квіти і листя, запитує: «Що це?» Доручає дітям самим відшукувати й показувати листки і квіти (червоні, жовті). Для того щоб діти сприймали предмети не лише за допомогою зору, вони мають понюхати деякі квіти (тютюну, флокса). Важливо підкреслити, що квіти розглядуваних рослин гарні й добре пахнуть. Попереджаючи, що бігати по клумбах і м'яти квіти не можна, привчають дітей ходити тільки по стежках.

Для закріплення здобутих навичок добре цього дня чи іншого підвести дітей до іншої клумби, щоб вони показали квітку, яка добре пахне.

Огляд грядок на городі має на меті створити в дітей уяву про овочі. Він провадиться в той же спосіб, що й огляд клумби, проте тут більше можливостей для діяльності дітей.

Висмикуючи по черзі моркву, буряк, цибулю і показуючи їх дітям, вихователь запитує: «Що це?». Після цього слід доручити декому висмикнути ту чи іншу овочеву рослину. По закінченні заняття діти третього року життя беруть участь у збиранні врожаю коренеплодів.

Вправа на розрізнення й називання овочів та фруктів.

Після відвідування городу провадиться гра «Відгадай, що у мішку» та гра з парними картинками, на яких зображені овочі й фрукти які вживаються дітьми у їжу.

Розглядання дерев. Для створення і розширення уявлень дітей про дерево слід розглянути його. Вихователь вибирає на ділянці дитячого садка дерева з зеленими, жовтими й червоними листками. Показуючи їх дітям, він говорить: «Погляньте, яке гарне дерево у нас на ділянці, листя і нього зелене. Це також гарне дерево, але листя на ньому ЖОВТЕ (червоне)».

Після розглядання дерев провадиться гра «Стань біля дерев». Діти бігають по ділянці і за сигналом вихователя мають стати біля якогось дерева.

Спостереження листопада. Спостереження маленьких дітей зі тим самим об'єктом має повторюватися. Друге розглядання дерева провадиться "під час листопаду. Це викликається тим, що деякі діти на запитання: звідки падає листя?—відповідають «З неба».

Для того, щоб у дітей створилося правильне уявлення про листопад, під час повторного огляду дерева їм задають запитання: де листя? Якого воно кольору?». Після цього вихователь злегка струшує гілки й запитує: «Звідки падає листя? Куди воно з дерева упало?». Ці запитання допомагають дітям зробити висновок: «Жовте листя падає з дерев».

При цьому діти дізнаються про одне з найхарактерніших явищ осені, проте називати його словом «листопад» дітям третього року життя ще не слід.

Ігри з листям. На прогулянці під час листопаду вихователь організовує з дітьми ігри з листям, щоб навчити їх розрізняти колір (червоний, жовтий) і визначати розміри (великі, маленькі).

Праця в екологічному куточку. В групах дітей третього року життя в екологічному куточку треба мати акваріум з карасем, коропом або золотою рибкою та кілька кімнатних рослин, що швидко ростуть, довго цвітуть і мають цупке листя (фікус, бальзамін, герань).

Щоб навчити дітей спостерігати за мешканцями екологічного куточка і бережливо ставитись до них, вихователь щодня разом з дітьми оглядає рослини, поливає їх, годує рибок.

Своїм прикладом вихователь заохочує дітей, і в них виникає бажання зробити так само. Діти охоче виконують нескладні доручення: поливають рослини, протирають їх листя, годують риб. Для того щоб ознайомити дітей з чим-небудь, вихователь разом з ними розглядає об'єкт та його якості: «Подивіться,— каже він,— яке гладеньке блискуче листя у фікуса», «Які гарні у герані квітки, як вони приємно пахнуть». Дає дітям понюхати їх. Не можна з самого початку вимагати, щоб діти запам'ятовували назви всіх рослин, які є в кімнаті. Постійно доглядаючи за ними, діти поступово запам'ятовують їхні назви.

ДОШКІЛЬНЕ ДИТИНСТВО

Молодший дошкільний вік (3-5 років)

Сфера життєдіяльності «Природа»

Природа планети Земля. Називати компоненти природи, їх стани, якості та властивості: вітер (повітря) теплий, холодний, сильний, слабкий; вода прозора, тепла, гаряча, холодна, чиста, без смаку, брудна; пісок сухий, сипучий, вологий; ґрунт світлий, вологий, темний, перекопаний (пухкий); сонячно, тепло, похмуро, холодно, вітряно, дощить; вживати слова-ознаки на позначення природних явищ (хмари білі, сірі, великі, маленькі, високо, низько; туман; декількох рослин найближчого природного довкілля (дерева, кущі, трав'янисті та кімнатні рослини, декоративні квітки, овочі та фрукти); особливостей будови рослин (корінь, стебло, стовбур, листя, квітка), смаку (солодкий, гіркий, солоний, кислий), особливостей їх приготування(сирі, варені, печені, засолені, сушені); представників різних груп тварин (черв'яки, раки, молюски, павуки, риби, земноводні, плазуни, птахи, тварини (дикі, свійські); назв маленьких істот; їхньої будови, особливостей поведінки, живлення, пересування, трудових дій та знарядь праці (поливання, витирання пилу, миття листя, годування, прибирання, розпушення землі, поїлка, годівниця, корм); назв професій, пов'язаних з роботою в природі; місця дії, часу, зокрема слів тут, там, це, ось, вчора, сьогодні, вранці, вдень, увечері, вночі.

Природа Космосу. Називає компоненти видимого Космосу: Місяць (круглий, повний, серпик, молодик), зорі (блискучі, яскраві, тьмяні, далекі, їх безліч). Орієнтується, що Сонце – зоря, яку бачимо вранці, вдень, надвечір, вона освітлює і зігріває все навколо нас: повітря, воду, ґрунт, рослини, тварин, людей, предмети, річі; розуміє слова, за допомогою яких дорослі розповідають про відвідування Місяця людьми (астронавти), про особливості пересування на ньому, про те, що він – кам'яна куля, вкрита пилом, на якій є гори, ями.

Спостереження за погодою. Щодня на прогулянках треба звертати увагу дітей на стан погоди: холодно чи тепло, вітряно чи тихо, який колір неба, чи є опади і які. При цьому діти користуються іграшками (вертуни, літуни, млинки), за допомогою яких можна визначити дію вітру. Встановлюється взаємозв'язок між деякими явищами: іде дощ — земля мокра, на ній калюжі; світить сонце — калюжі висихають.

Щоб заохотити дітей до спостереження за погодою і розвинути у них спостережливість, можна користуватись іграшкою «Яка сьогодні погода?». Повертаючись з прогулянки, діти по черзі переводять стрілку на картинку, на якій зображено погоду таку, як надворі.

Ознайомлення дітей із сезонними явищами в живій природі, збагачення їхніх уявлень про рослини і тварини проводять як під час щоденних

прогулянок, так і на спеціально організованих цільових щоденних прогулянках на ділянці та за її межами.

Спостереження за деревами. Коли жовкне листя, треба звернути увагу дітей на красу дерев, оглянути знайоме дерево (березу, клен та інше), запитати, якого кольору було листя на цьому дереві влітку, якого кольору воно стало тепер. Під час опадання листя слід поцікавитись, чи знають діти, звідки падає листя, якого воно кольору, куди падає. За допомогою цих запитань підвести дітей до висновку: жовте листя падає з дерева на землю. Вихователь пропонує зібрати гарне листя; знайти листя з дерева, яке їм відоме, розглянути його, визначити форму (на що схоже). Найбільш гарне листя вони збирають, щоб прикрасити свою кімнату в дитячому садку.

Пізніше, коли на землі буде багато опалого листя, сухого дня вихователь пропонує дітям походити по ньому і послухати, як воно шурхотить.

Огляд квітника. Оглядаючи клумби з квітами, вихователь називає деякі з них (жоржини, чорнобривці), зрізає і розглядає разом з дітьми квітку: форму (на що схожа), колір, дає дітям понюхати її. Згодом пропонує відшукати на клумбі ту чи іншу квітку. Діти мають навчитися розпізнавати ці рослини серед інших.

Деякі рослини вихователь пересаджує разом з дітьми в горщики і переносить до куточка живої природи.

Огляд городу та збирання врожаю. Щоб розширити уявлення дітей про овочі, влаштовується екскурсія на город. Вихователь пропонує оглянути грядки. Розташувавши дітей навколо однієї з них так, щоб усім було видно, вий говорить: «Нагніться, вві як морква виглядає з землі». Потім вихователь вириває корінь моркви і діти розглядають його.

Вириваючи коренеплід (моркву, буряк) або збираючи плоди (помідори, огірки), вихователь пропонує дітям назвати її і описати колір, форму, поверхню. Треба звернути увагу на ознаки зрілості овочів, показати, як зривати їх, потім доручити дітям збирати врожай коренеплодів.

Дидактичні ігри. Для того щоб уточнити уявлення про ОВОЧІ і фрукти та закріпити в словнику дітей нові слова, пізно восени (післязбирання врожаю) проводять ігри «Впізнай, що в руках» та «Відгадай, що в мішечку». Треба пам'ятати, що діти четвертого року життя повинні впізнавати і називати овочі та фрукти. Діти п'ятого року життя повинні знайти їх у мішечку згідно з описом, наприклад таким: «Довга, оранжева, солодка» або, навпаки, знайшовши овочі (фрукти), назвати їх і описати.

Виховання любові до праці. Щоб виховати у дітей працьовитість, їм щодня дають доручення по догляду за рослинами і тваринами в куточку природи; полити квіти, нагодувати рибок. На земельній ділянці діти разом з дорослими згрібають і збирають листя. В куточку природи, треба мати квіти не дуже вибагливі, як наприклад, бегонію вічно квітучу, колеус, кімнатний виноград. В

акваріумі, крім рибок, слід тримати молюсків (наприклад, катушок) та водяні рослини. У куточку природи діти щодня виконують доручення вихователя, поливають рослини, годують рибок, спостерігають, як пересуваються молюски в акваріумі.

Час від часу вихователь організовує прибирання куточка природи (кімнатні рослини, піддонники), до якого залучає всіх дітей. Основним у цьому заході, як і в молодшій групі, є невеликі доручення.

ДОШКІЛЬНЕ ДИТИНСТВО

Старший дошкільний вік (5-6/7 років)

Сфера життєдіяльності «Природа»

Природа планети Земля. Розрізняє і вживає слова на позначення пір року, ознак природи, погоди (небо сіре, важке; хмари важкі, сірі; сонце яскраве, холодне; день сонячний, теплий; ніч темна, зоряна, холодна тощо); якості і стану повітря, ґрунту (чорнозем, пісок, глинистий), води (рідина, яка ллється, тече, капає; гаряча вода, кип'яток, пара); сезонів, їх періодів, визначає послідовність природних явищ (рання, пізня осінь; падолист, іній). Називає і розрізняє дерева, кущі, трав'янисті дикорослі та декоративні рослини за особливостями будови (стебло пряме, витке, звисле; листя, плоди); дерева – за корою, формою крони, розташуванням гілок, листям, плодам, брунькам (тополя висока, з округлою кроною, спрямованими вгору в боки гілками, зеленим (жовтим), круглим, загостреним на кінчику, гладким листям; кора угорі гладка, внизу потріскана, шершава; насіння дрібне, обгорнуте пухом, далеко розлітається); класифікує і групує рослини за місцем проростання (лісові, лугові, польові, водні, садові, овочі, фрукти), за можливістю використання людиною (хлібні злаки, лікарські, отруйні, кімнатні, вживає назви городніх і злакових рослин (жито, пшениця, гречка, ячмінь, овес), плодів саду й городу (фрукти і овочі), у саду (жоржини, айстри тощо), у лісі (барвінок, тощо); позначає словами-ознаками колір, запах, величина, форму квітів.

Оперує назвами тварин, птахів, групує їх за характеристикою їжі, що споживають, способом життя (дикі і свійські, трав'яїдні, хижі, птахи перелітні, зимуючі) та використання їх людиною; називає їх ознаки, дії, вживає слова-назви маленьких істот (кошеня, щеня (цуценя), лоша, каченя, гусеня, курча тощо) та їх ознаки.

Вдається до багатозначних слів (наприклад, хвостик у мишки і хвостик у яблука, сливи, вишні) та слів переносного значення (ліс довкола аж горить, берізка листя роздарувала); вміє добирати антоніми і синоніми до поданих слів (холодно – тепло), голосно – тихо (пошепки), стояти – іти (бігти, гнатися, летіти) і т.п.); утворює споріднені слова (без уживання терміну) за поданим зразком (трава, травинка, травичка, трав'яний, травень).

Вживає слова, пов'язані з описом особливостей ландшафту, географічними назвами місцевості, гір, рік, що мають загальну характеристику або знаходяться в місцях проживання дітей (планета, гори, долини, ліси, степи, поля; ріки, озера, моря, океани; Карпатські гори, Кримські гори, Чорне море, Азовське море, Дніпро); вживає назви днів тижня та частин доби (ранок, день, вечір, ніч), часові відрізки (година – одна, дві, три години; хвилина, півгодини) тощо.

Природа Космосу. Під час споглядання зоряного неба, розглядання глобусу, ілюстрацій, ігор, розваг називає відомі планети (Землю, Місяць), впізнає в розповідях дорослих назви інших планет-сусідок (Марс, Венера, Сатурн); розрізняє їх зображення за кольором і розміром, називає віддаленість

від Землі (далеко); характеризує Сонце (зоря, освітлює всі планети, планети навколо нього обертаються); впізнає назви простору навколо планет і зорь (навколоземний, міжпланетний, міжзоряний); вживає окремі слова, пов'язані з дослідженням Космосу людиною (астронавти, космонавти, астрономи, телескоп, космічний корабель).

Ознайомлення з неживою природою. Щодня, перед тим як вийти на прогулянку або під час неї, діти разом з вихователем визначають погоду (на небі сонце, хмари, колір неба, вітер або тихо, тепло, прохолодно, холодно, іде дощ або сніг). Щоб визначити, чи є вітер, діти спостерігають за деревами (чи хитаються у них верхівки), використовують прапорці з паперу або з тканини, вертуни. У вечірні години вихователь організовує спостереження за вечірнім небом: місяцем, зірками, сузір'ями та планетами Сонячної системи.

Дітей привчають на підставі спостережень за погодою намічати разом з вихователем свою діяльність на прогулянці, добирати потрібні для цього іграшки, інвентар.

Під час щоденних прогулянок розширюють уявлення дітей про осінні зміни у природі та звертають увагу на зв'язки, що існують між змінами погоди, життям рослин та поведінкою тварин.

Будь-яку прогулянку слід починати запитанням: яка сьогодні погода (сонячно, хмарно, вітряно – вітер сильний, слабкий)?

Чергові спочатку разом з вихователем, пізніше самостійно замальовують значками календар погоди.

Діти сьомого року за флюгером визначають напрям вітру; зіставляють опускання та підняття стовпчика ртуті у барометрі з наступним похолоданням чи потеплінням.

Слід привчити дітей відповідно до спостережень за погодою визначати ігри з природними матеріалами під час прогулянки та роботу на ділянці.

Для з'ясування зменшення чи збільшення дня треба епізодично провадити спостереження за рухом сонця протягом дня у різну пору року того самого місця. В результаті підвести дітей до розуміння, що тривалість дня пов'язана з видимим рухом сонця, з висотою його стояння. Добре розучити з дітьми уривок з вірша О. С. Пушкіна.

*Вже в небі осінь повівала,
Вже рідше сонечко блищало
І до ущербу день ішов,
Таємна глибочінь дібров
З печальним шумом оголялась.*

Спостереження за рослинами. Рано восени, коли починає жовкнути листя, дітям пропонують знайти і назвати знайомі їм дерева та кущі. Запитання: якого кольору було листя цього дерева влітку? Якого кольору стало листя тепер?

Коли опадає листя з дерев, за дорученням вихователя діти збирають листя знайомих дерев, порівнюють його за кольором, формою, організовують ігри з ним: «Впізнай дерево за листям», «Заячий пиріг» та ін.

Оглядаючи клумби з квітами, вихователь пропонує дітям сказати, що змінилося на клумбі, назвати знайомі їм квітучі рослини і показати їх, провести гру «Впізнай за описанням». Тут же вихователь називає висоту стебла, форму листя, колір та форму квітів. Періодично, обходячи разом з дітьми ділянку або виходячи за її межі, вихователь пропонує дітям назвати зміни в житті рослин і тварин; запитаннями та поясненнями підводить дітей до встановлення послідовності деяких явищ природи і найпростіших видимих зв'язків між неживою і живою природою. Так, наприклад, після приморозків та помітного похолодання, обходячи ділянку, вихователь звертає увагу дітей на те, що сталося з травою, квітами на клумбі, деревами. Дуже важливо підводити дітей до встановлення зв'язку між явищами: подув вітер — посилився листопад; з настанням холодів в'яне та жовкне трава, зникають метелики й жуки, відлітають на південь птахи, що харчуються комахами.

В опалому листі під час прибирання ділянки можна помітити і розглянути комах, що знайшли там схованку.

Дітей підводять до висновку: стало холодно, зів'яли квіти, жуки і метелики сховались і стали нерухомими.

Спостереження за птахами. Коли на ділянці появляються птахи, що зимують, вихователь організовує годування птахів і спостереження за їхніми звичками; називає птахів, які прилітають на ділянку. Звертає увагу дітей на розміри, пір'я, звички, їхні голови. Добре простежити за рухами синиці на дереві, де вона відшукує личинки комах, що сховались там. На прогулянці поза ділянкою, на реп'яхах чи в бур'янах можна побачити щиглів, які споживають насіння цих рослин.

Щоб ознайомити дітей з відльотом птахів та з тим, як треба дбати про тих, що зимують, треба провести з дітьми бесіди.

Пізно восени діти систематично підгодовують птахів на ділянці та спостерігають за їхніми звичками, щоб потім замалювати птаха та описати його. Треба, щоб діти помітили, який птах перший прилітає до годівниці, який корм з більшою охотою їдять горобці, синиці, голуби та інші птахи.

Демонстрування відеофільму «Птахи – наші пернаті друзі». У фільмі розкривається життя птахів. Зокрема, ті їхні особливості, які не завжди доступні для спостережень у природі.

Екскурсія до лісу (парку або скверу). В період «золотої осені», в один із сонячних днів треба провести першу осінню екскурсію до того лісу (парку або скверу), до якого діти ходили влітку. Завдяки цьому вони спостерігатимуть уже знайомі місця, а з допомогою запитань вихователя помітять, як змінилися дерева.

Після екскурсії добре запропонувати дітям намалювати дерево з листям, що опадає.

Другу екскурсію до того самого місця лісу (парку, скверу) проводять в середині або кінці осені, коли з дерев опаде все листя, а трава поблякне. На цій екскурсії треба запитати у дітей, що змінилося в лісі (парку). Важливо зазначити, що на небі хмари, сонця не видно, холодно. Дерев standing без листя, трава жовта, квітів та метеликів уже немає. Добре прочитати дітям частину вірша «Осінь» О. М. Плещеева або П. А. Грабовського.

*Осіню дмухнуло —
Висохли квіточки;
Хмуρο, безпритульно
Глянули садочки.
Хмара небо криє,
Сонечко не блисне.
Вітер вовком виє,
Дощ потоком висне.*

(П. Грабовський)

На екскурсії треба зібрати плоди липи, клена, ясена, які можна використати для годування птахів.

Екскурсія до саду. Щоб ознайомити дітей із збиранням фруктів, звичайно використовують плодові дерева на земельній ділянці дитячого садка. Якщо таких дерев немає, екскурсію організовують до найближчого саду, де збирають урожай.

Вихователь показує і називає дітям фруктові дерева (яблуні, груші) з стиглими плодами, пропонує порівняти їх за кольором та формою. Діти спостерігають за збиранням фруктів. Вихователь підкреслює суспільне значення праці дорослих.

Розповіді дітей про вирощування квітів та овочів на своїй ділянці. Діти розповідають про те, як вони доглядають за рослинами і про свої спостереження за ростом і розвитком їх (поява сходів, листя, бутонів, квітів, насіння).

Проводяться бесіди про кімнатні рослини в куточку природи, розглядаються і описуються частини рослин. Орієнтовний план розгляду рослин, назва рослини, особливості зовнішнього вигляду, колір і форма квітки та листя, особливості догляду, потреба рослини у світлі, воді.

Бесіда про осінь. Для уточнення й узагальнення знань дітей про осінні явища природи провадять кілька бесід. Наприклад, про підготовку тварин до зими (комахи, жаби, ящірки) можна провести бесіду з читанням казки О. Іваненко «На добраніч» (книжка для вихователів «Чотири пори року»).

Наприкінці осені слід провести бесіду про осінь, під час якої порівняти осінні явища у природі з літніми (тривалість дня, вигляд неба, дерев, трави, життя

комах, птахів, праця людини), встановити з дітьми зв'язок явищ неживої природи з життям рослин і тварин.

Виховання трудових навичок. Трудові навички у дітей формуються під час праці у куточку природи. При цьому їм показують, як треба правильно доглядати за рослинами і тваринами. Закріплюються способи догляду і перетворюються в навички під час чергування в куточку природи, коли діти поливають рослини, змінюють воду у риб, годують їх та ін. Отже, виникає потреба залучити до чергування всіх дітей. Вводять ці чергування на початку року. Передують їм спеціальні заняття, на яких уточнюють обов'язки чергових, ще раз демонструють способи догляду за тваринами та рослинами, нагадують про бережливе ставлення до них.

Усі діти по черзі чергують у куточку природи. Слід стежити, щоб ставилися вони до обов'язків сумлінно і доводили доручену їм праву до кінця. Окремим дітям, що виявляють інтерес до рослин і тварин, можна давати індивідуальні доручення, наприклад вирощувати цибулинні рослини, спостерігати за звичками тварин.

Чергові поливають кімнатні рослини, протирають велике листя, готують корм тваринам (ріжуть овочі, приносять зерно, воду) й годують їх; потім миють годівниці й поїлки; відливають та доливають воду рибам. На ділянці вихователь залучає дітей до пересадки деяких рослин з квітника (гвоздика, айстра, тютюн) до куточка природи, до збирання насіння у квітнику, висадки в ґрунт цибулин тюльпанів і нарцисів.

Робота на земельній ділянці. У міру визрівання овочів і насіннєвих рослин вихователь доручає дітям збирати їх.

Діти беруть участь у осінніх роботах на земельній ділянці: очищають її і готують до майбутнього посіву (згрібають засохле листя, розпушують землю граблями).

Разом з вихователем діти заготовляють землю для вирощування рослин у куточку природи, пересаджують деякі рослини з квітника у куточок природи; беруть участь у підготовці грядок для підзимової сівби овочевого та квіткового насіння, а також сіють його.

Лекція по темі:**«Дидактичні ігри природничого змісту».****Мета:**

Закріпити класифікацію дидактичних ігор. Дати знання методики їх проведення з дітьми раннього, молодшого та старшого дошкільного віку. Визначити структуру та функції дидактичної гри. Розвивати пам'ять, уміння встановлювати логічні зв'язки.

Тип уроку – лекція**План.**

1. Значення ігор в ознайомленні дітей з природою.
2. Види ігор, які використовуються при ознайомленні дітей з природою.
3. Функції дидактичних ігор; їх класифікація.
4. Методика проведення дидактичних ігор.

Література:

- Артемова Л.В., Янківська О.П. «Дидактичні ігри і вправи в дитячому садку», 1977.
- Бондаренко А.К. «Дидактические игры в детском саду», 1991.
- Бондаренко А.К. «Словесные игры в детском саду», 1974.
- Машин Л., Мадышева Е. «Развивающие игры. Загадочные истории», 1997.
- Новоселова С.Л. «Дидактические игры и занятия с детьми раннего возраста», 1985.
- Попова М.І., Радіна Є.І. «Дидактичні ігри і заняття з дітьми раннього віку», 1975.
- Цьось А.В. «Українські народні ігри та забави», 1994.
- Янківська О.П. «Дидактичні ігри в дитячому садку», 1985.

Забезпечення лекції:

наочно-демонстраційний матеріал:

- дидактичні ігри

роздатковий матеріал:

- зміст дидактичних ігор

ТЗН:

Домашнє завдання:

- підібрати матеріал про походження назв зимових місяців
-

ХІД ЛЕКЦІЇ.

I. Вступ.

1. Вияснити присутність студентів на уроці.

II. Виклад теми.

Питання № 1

К.Д.Ушинський радив зробити серйозне навчання цікавим, вважаючи це одним з найважливіших завдань навчання. Під час ознайомлення дітей з природою досить часто використовуються різні види ігор.

Народна мудрість створила дидактичну гру, яка являється для маленької дитини найбільш придатною формою навчання.

Гра – основна діяльність дитини дошкільного віку, в якій вона найбільше задовольняє свої потреби. Ігри викликають у дітей задоволення, підвищують емоційний тонус, сприяють формуванню у них уявлень про об'єкти природи, їх якості, виховують позитивне ставлення до природи. Психолог Л. А. Венгер зауважує, що те, що пропущено через гру, діти засвоюють не так, як те, про що вони тільки чули від дорослих або спостерігали самі.

Надзвичайно важлива роль ігор (особливо дидактичних) у закріпленні, систематизації і узагальненні знань про природу. В дослідженнях (О. П. Янківська) було доведено, що використання дидактичних ігор природничого змісту за умови відповідної підготовки дітей і в певній системі дає змогу формувати у дітей міцні знання, систематизувати їх, підводити до узагальнень, розвивати мислення, мову. Отже, ігри сприяють піднесенню ефективності навчання дітей у дитячому садку, кращій підготовці до навчання в школі.

Для вирішення завдань ознайомлення дошкільників з природою в дитячому садку використовуються ігри:

- **будівельно-конструктивні,**
- **творчі рольові,**
- **дидактичні,**
- **рухливі.**

Питання № 2

Будівельно-конструктивні ігри з природними матеріалами (піском, водою, глиною, снігом, льодом, листям, плодами тощо) — одні з найулюбленіших дітьми ігор у всіх вікових групах. Як правило, вони мають сезонний характер. Цінність їх у тому, що в процесі ігор діти знайомляться з властивостями природних матеріалів (способами конструктивного вирішення під час використання цих матеріалів). У дітей розвивається уява, вміння

зосереджуватися, доводити до кінця почату справу, співвідносити свої дії з діями інших, домагатися узгодження. Знайомство з архітектурними формами і відображення їх у будівлях сприяють формуванню естетичних почуттів. Оскільки ці ігри проводяться на повітрі і пов'язані з руховою активністю, вони мають важливе оздоровче значення.

Для ігор з піском і водою потрібно створити відповідні умови. Для дітей молодшої групи треба мати 2—3 пісочних ящики з бортиками (часом використовують великі автомобільні шини). Така вимога зумовлюється схильністю дітей до наслідування, бажанням одночасно займатися тим, чим займаються інші діти. Пізнаючи властивості природних матеріалів, маленькі діти люблять пересипати сухий пісок, ліпити з вологого піску піріжки. З цією метою їм слід пропонувати поліетиленові пляшечки з лійками, совочки і набори різноманітних форм для ліплення печива, піріжків. Поступово під керівництвом вихователя зміст ігор ускладнюється. Вихователь показує, як зробити доріжки, містки, і пропонує пускати по них маленькі машини та ін. Важливе значення у збагаченні ігор має спостереження за іграми з піском старших дітей. Під впливом побаченого діти роблять спроби побудувати будинок, і вихователь показує, як його звести, прикрасити тощо.

Для дітей старшого дошкільного віку потрібний дворик для піску. Для реалізації задумів дітей слід використовувати більше різноманітного підсобного матеріалу: невеликі дощечки різних розмірів, які діти використовують для перекриття поверхів, метлаську плитку, лінолеум, мозаїку, маленькі прапорці для прикрашення будови, вирізані з картону чи фанери деревця тощо. Все це доцільно зберігати в ящику поряд з двориком для піску. Крім того, дітям пропонують і більш складні технічні іграшки: бульдозер, підйомний кран, різні вантажні машини. Особливу увагу під час керівництва цими іграми приділяють збагаченню вражень дітей під час спостережень, наприклад за тим, як побудований шляхопровід, як він оформлений тощо. Доцільно збагачувати задуми дітей і шляхом розглядання картинки. Наприклад, розглянувши зображення станції метро «Університетська», запропонувати побудувати і прикрасити її. При цьому важливе місце у керівництві повинні посідати такі прийоми, як порада вихователя, планування з дітьми послідовності виконання будови, показ прийомів.

Для ігор з водою в молодшій групі доцільно використовувати виносні пластикові басейни (або ванночки), закріплені на підставках на рівні зросту дітей. Для пізнання властивостей різних предметів, які плавають або тонуть у воді, дітям пропонують різноманітні іграшки: дерев'яні, поліетиленові, залізні; пляшечки з поліетилену, в які діти набирають воду, потім виливають, маленькі поліетиленові ляльки, яких діти купають, тощо.

Для дітей старшого дошкільного віку доцільно зробити струмок. Він починається з маленького зацементованого басейну і може проходити з тильної сторони тіньових навісів у вигляді неглибокого цементованого жолоба. Для ігор з водою старші дошкільники за допомогою вихователя виготовляють човники з паперу, кори, яєчної шкаралупи тощо, відповідно прикрашаючи їх. Цікаво зробити примітивну греблю, показати дітям, як діє водяний млин. У другу половину дня теплу воду зі струмка доцільно використати для поливання рослин.

Узимку на ділянці організуються ігри з снігом, льодом. Для дітей молодшої групи можна побудувати з їх допомогою невеличку снігову гірку, прикрасити її і запропонувати катати ляльок. З цікавістю розглядають малюки, як вихователь ліпить із снігу грибки під деревами. Для цього він виносить поліетиленове відерце і миску. За допомогою дітей відерце наповнюють снігом, утоптують і перевертають — ніжка готова. Так само наповнюють миску і встановлюють на ніжку. Можна пофарбувати шапки яскравими фарбами, і ділянка набуде казкового вигляду.

У середній і старшій групах завдання ускладнюються. Крім сніговика, діти будують фортеці, фігурки звірів тощо. Вихователь показує дітям прийоми: вирізування цеглин, скачування та ін. Для ліплення фігурок звірів часом використовується каркас. Важливо порадою допомогти дітям в естетичному оформленні будівель. Наприклад, казковий будиночок прикрасити кольоровими крижинками, фортецю — прапорцями.

Для забав з льодом заливаються невеликі різнокольорові льодові доріжки. Ковзання по них координує рухи дітей.

Після новорічного свята слід виставити ялинку на подвір'я, закріпити і прикрасити кольоровими крижинками. З цією метою на прогулянку виносять формочки для піску, підфарбовану воду, шматочки шпагату. Формочки заливають водою і вкладають у кожен петельку з шпагату. Коли вода замерзне, формочки на короткий час заносять у приміщення, виймають і розвішують на ялинці. З різнокольорових крижинок можна зробити також казковий зимовий квітник.

Восени слід заохотити дітей до ігор з такими природними матеріалами, як солома, листя, плоди тощо. Використовуючи показ, вихователь навчає конструювати із соломи ляльку, бичка та ін. З жолудів, каштанів можна зробити безліч фігурок звірів, ляльок. Показуючи прийоми скріплювання листків (або черешками, або хвоєю), вихователь пропонує зробити пояси, шапочки тощо.

У холодну пору року для підвищення рухової активності дітей використовуються ігри з вітром, для чого навчають виготовленню млинців, султанчиків з дрібно нарізаних смужок паперу.

Творчі рольові ігри під час ознайомлення дошкільників з природою використовуються як засіб закріплення знань дітей про природу. Для їх успішного проведення слід збагачувати дітей враженнями, подавати допомогу у розгортанні сюжету. Так, після екскурсії в зоопарк доцільно показати дітям діафільм «Звірина лікарня», прочитати цікаві оповідання І. Сосновського про те, як потрапляють звірі в зоопарк, як до них там ставляться, лікують. Потрібно запропонувати дітям будівельні матеріали, з яких можна побудувати загои для звірів, різноманітні іграшки-тварини, ліки, і гра почне розгортатися. Вихователь повинен тактовно допомагати дітям, сприяти їх ініціативі, творчості, формуванню дружніх взаємин.

У сільській місцевості діти відображають в іграх враження від екскурсій на молочну ферму, птахофабрику.

Рухливі ігри в ознайомленні з природою розглядаються як засіб закріплення уявлень дітей про поведки, голоси, способи пересування тварин. Багато рухливих ігор, як про це свідчать їх назви «Кіт і миші», «Пташки і кіт», «Квочка з курчатами», «Совушка — сова», «У ведмедя у бору», «Зайці та вовк», «Гуси-гуси», «Хитра лисиця», «Ведмідь і бджоли» та інші, вимагають наявності відповідних уявлень у дітей про спосіб життя, пристосування (до безшумного пересування у сови, кота), характер рухів, голосів тощо. Важливо сформувати їх під час спостережень, перегляду телепередач, кінофільмів, домагатися, щоб під час ігор діти правильно їх передавали у рухах, голосах.

Питання № 3

Дидактичні ігри під час ознайомлення дошкільників з природою виконують **три** функції:

- 1) закріплення знань про природу;
- 2) діагностика наявних у дітей знань про природу;
- 3) формування знань про природу.

Слід відразу ж відзначити, що кількість ігор, за допомогою яких можна формувати знання про природу, дуже обмежена. Специфіка дидактичних ігор природничого змісту полягає в тому, що вони можуть проводитися лише тоді, коли у дітей вже є знання. В іграх ці знання стають дійовими, вони застосовуються дітьми, а отже, закріплюються, набувають міцності.

Багато дидактичних ігор спрямовані на узагальнення знань, їх систематизацію. Такі ігри дуже зручно використовувати для діагностики засвоєння дітьми знань про природу.

У процесі дидактичних ігор у дітей виховується вміння уважно слухати і відповідати на запитання, самостійно розв'язувати поставлене завдання,

пригадувати, думати, утримуватися від бажання щось сказати, коли правила гри цього не дозволяють. Все це сприяє розвитку вольових процесів, мови, мислення, уваги, пам'яті.

Дидактичні ігри широко використовуються під час повсякденного життя, особливо настільно-друковані ігри, якими діти можуть вільно користуватися за їх бажанням, а також і на заняттях. У старшому дошкільному віці дидактичні ігри найчастіше використовуються у поєднанні з іншими методами, наприклад із спостереженнями.

В ознайомленні з природою використовуються такі види дидактичних ігор:

- 1) з природними матеріалами;
- 2) з картинками (у т. ч. настільно-друковані);
- 3) з іграшками;
- 4) словесні.

У дидактичних іграх з *природними матеріалами* діти оперують з реальними природними об'єктами (овочами, фруктами, листками, квітками тощо), внаслідок чого у дітей формуються реалістичні уявлення про об'єкти природи. Наприклад, у грі «Відгадай, з якого дерева цей листок» вихователь показує листок і просить підбігти до того дерева, яке має такі самі листки. У грі «У кого дітки з цієї гілки» вихователь, показуючи дітям плід з якогось дерева, що росте на ділянці, говорить: «У руках у мене дітка. З якої вона гілки? Раз, два, три, цю гілочку знайди». Діти підбігають до відповідного дерева. В грі «Вершки і корінці» вихователь роздає дітям бадилля городини. На столі у неї лежать корінці. Показуючи дітям моркву, вихователь питає: «Корінець, корінець, де твій вершок?» Дитина, у якої знаходиться надземна частина цієї рослини, піднімається, показує її всім дітям і в нагороду одержує корінець.

У наведених прикладах дидактичних ігор з природними матеріалами ставиться мета навчити дітей за листком пізнавати дерева, закріплювати їх назви; закріплювати знання про листки і плоди дерев, кущів; навчити розрізняти городні рослини.

У дидактичних іграх з картинками навчальні завдання вирішуються за допомогою картинок. Наприклад, у грі «Що кому потрібно» вихователь роздає дітям картинки, на яких зображені приміщення, в яких живуть тварини (собака конура, клітка для кроля, пташник тощо). На інших картинках намальовані різні види кормів для тварин: кістки, морква, капуста, зерно та ін.

Вихователь ставить на полицю великі картинки з зображенням тварин і починає гру: «Кіт, собака, кролик і півник захотіли їсти. Давайте їх погодуємо. На картинках ви знайдете, чим погодувати і кота, і собаку. Що їсть кіт?» Діти показують відповідну картинку і називають їжу. Після цього картинки

ставлять на полицю. Далі вихователь пропонує погодувати собаку, кроля тощо, схвалює правильні відповіді дітей: «Поїли котик, собака та й захотіли відпочити. А будиночків, де вони живуть, немає. Де ж вони, давайте пошукаємо,— продовжує вихователь. У кого на картинці зображено житло собаки? Як воно називається?» Такими запитаннями вихователь змушує дітей згадати, де живуть тварини. Гра закінчується тоді, коли діти розмістять тварин в їхніх житлах. За допомогою цієї гри закріплюються знання дітей про те, чим живляться і де живуть свійські тварини.

В роботі з дошкільниками широко використовуються настільно-друковані ігри «Свійські тварини», «Квіти», «Зоологічне лото» тощо. Переважну більшість з них побудовано на принципі лото. Дітям роздають великі картки, у ведучого — маленькі. Хто швидше закриє великі картки, той виграє. Перед дітьми ставиться завдання назвати тварину чи рослину, співвіднести її із своєю карткою.

Дидактичні ігри з іграшками найчастіше використовуються в молодших групах для закріплення назв тварин, їхніх характерних ознак, голосів. Наприклад, у грі «Чарівна торбинка» вихователь вносить у групу гарну, яскраву торбинку, в якій лежать різні іграшки. «Той, хто вийме з торбинки іграшку,— говорить вихователь,— розкаже про неї віршик або загадку». Діти виймають іграшки, називають їх, показують окремі частини тіла, імітують звуки, розповідають вірші.

Досить широко використовуються словесні дидактичні ігри. Вони проводяться з метою закріплення знань про певні об'єкти природи, навчання дітей класифікувати, виділяти зв'язки в природі, доводити свою думку, узагальнювати. Словесні ігри, які проводяться з дітьми молодшого віку, в основному направлені на розвиток мовлення, уточнення і закріплення словника, виховання правильної звуковимови. В старшому дошкільному віці словесні ігри використовують для формування мислительної діяльності, самостійності у вирішенні завдань, підготовки дітей до навчання в школі.

Н.К. Крупська постійно звертала увагу педагогів на значення народних словесних ігор; їх роль у вихованні у дітей винахідливості, дисциплінованості, спостережливості, почуття гумору. Вона пропонує зберегти педагогічну направленість народних словесних ігор, змінивши їх назву, придумати нові слова, наблизити їх зміст до сучасної дійсності.

Наприклад, у грі «Буває — не буває» вихователь пропонує грати так: «Я вам буду розповідати, яка буває погода, чим займаються діти і дорослі, а ви повинні уважно слухати і відповідати, буває так чи не буває і чому не буває».

Вихователь: «Випав великий сніг, вдарив мороз, і зацвіли проліски».

Діти: «Так не буває».

Вихователь: «Чому?»

Діти: «Сніг і мороз буває взимку, а проліски цвітуть навесні».

Отже, в цій грі діти навчаються узагальнювати знання про характерні ознаки пір року, доводити свою думку.

Питання № 4

Методика проведення дидактичних ігор. Для того, щоб дидактична гра досягла мети, необхідно правильно підібрати її відповідно до віку дітей.

Структура дидактичної гри – це основні елементи, які надають їй форми навчання і гри одночасно:

- **дидактичні та ігрові завдання** – постановка двох завдань відображає взаємозв'язок навчання і гри;
- **ігровий задум** здебільшого виражений у самій назві гри;
- **ігрові дії** - надають дидактичній грі ігрової форми і викликають у дітей інтерес до її змісту;
- **правила**, які підпорядковані ігровому задуму і змісту гри і водночас виконують дуже важливу функцію – організовують гру;
- **пізнавальний зміст** – це зміст тих знань, умінь і навичок, які застосовуються для розв'язання ігрового завдання;
- **результат** гри діти сприймають як певне своє досягнення (відгадали, склали).

Ігрові завдання в іграх мають різний рівень складності. Завдання в іграх для молодших дошкільників спрямовані на знаходження предмета за словом, за подібністю, виділення окремих ознак тварин, рослин, пізнання предметів за допомогою одного з органів чуттів на дотик, смак).

У старшому дошкільному віці ігрові завдання більш складні: описувати об'єкти природи і знаходити їх за описом, складати ціле з частин, класифікувати, встановлювати причинні зв'язки.

Відповідно до цього в молодшому віці проводяться такі ігри: «Відгадай, яка квітка», «Відгадай на смак», «Чия хатка», «Магазин», «Знайди пару» та ін., у старшому — «Відгадай, яка це квітка», «Відгадай, де росте», «Коли це буває», «Що я не так сказала», «Плутанина», «Вершки і корінці» тощо.

Успіх у проведенні дидактичної гри, інтерес до неї будуть тільки тоді, коли вихователь проведе відповідну роботу по ознайомленню дітей з тими чи іншими об'єктами природи, а закріплення уявлень, підведення дітей до об'єднання спільних ознак буде здійснюватися за допомогою дидактичної гри. Не можна уявити проведення дидактичної гри з дітьми, у яких не буде

відповідних знань. При всій майстерності вихователя гри не буде. Обов'язковою умовою гри є те, щоб усе в ній виконувалося охоче, з захопленням, щоб діти діставали від неї велике задоволення, а не сприймали як суху навчальну вправу.

Методика проведення дидактичних ігор у різних вікових групах має ряд спільних і відмінних моментів.

У молодшій віці

1. Починається гра з сюрпризного моменту з метою зосередження уваги дітей. Наприклад, лялька Таня принесла дітям торбинку. Що ж у ній?
2. Розглядання і коротка бесіда про предмети, з якими діти будуть грати. Це зумовлено потребою пригадати назви, властивості, оскільки гра вимагає відповідних знань.
3. Пояснення правил у ході гри.
4. Хід гри.
5. Позитивна оцінка всіх дітей.

У середній групі

1. Сюрпризний момент можна використовувати лише у першому півріччі, оскільки у дітей вже сформувався інтерес до гри.
2. Розглядання предметів і коротка бесіда про них.
3. Пояснення правил гри.
4. Закріплення правил (якщо діти добре засвоюють правила після пояснення вихователя, в закріпленні може не бути потреби).
5. Хід гри.
6. Диференційована оцінка дітей.

У старшій групі

1. Коротка бесіда про об'єкти природи.
2. Пояснення правил, закріплення.
3. Хід гри у першому варіанті.
4. Пояснення другого варіанта гри, закріплення.
5. Хід гри у другому варіанті.
6. Підсумок гри — оцінка вихователем діяльності дітей у грі.
7. Участь дітей в аналізі і оцінці дій товаришів у грі.

Другий варіант гри проводиться з обов'язковим ускладненням завдання, щоб подолання труднощів приносило дітям задоволення. Наприклад, при проведенні дидактичної гри «Відгадай за описом» у першому варіанті діти лише описують зовнішні ознаки рослин. У другому варіанті треба не тільки описати рослину, але й розповісти, чим вона важлива для людини, як використовується.

Проведення кожної гри повинно викликати у дітей інтерес та позитивне емоційне ставлення до неї.

Наводимо конспект дидактичної гри.

Гра «Відгадай за описом».

Мета. Закріпити знання про кімнатні рослини, їх зовнішні ознаки, вимоги до умов життя. Розвивати зв'язну мову дітей, виховувати інтерес до рослин.

Обладнання. Кімнатні рослини.

Хід гри.

Вихователь пропонує дітям роздивитися, які гарні кімнатні рослини в кутку природи, пригадати їх назви, розповісти, які рослини люблять більше світла, які менше, які більше любляють вологу, які менше.

«Давайте зараз пограємося з ними. Хто-небудь з дітей вийде за двері, а ми тим часом домовимося, яку загадати йому рослину, і, коли він ввійде, розкажемо йому, які у неї листки, стебло, квітки, але називати не будемо. Хто відгадає, той вибере свого товариша, який відгадуватиме далі. Перший раз описувати рослину буду я. Виходь, Толику, за двері, а ми домовимося з дітьми, яку рослину будемо загадувати».

Вихователь домовляється з дітьми і, коли дитина, що відгадує, заходить у кімнату, починає розповідати: «У цієї рослини листки круглі з вирізаними краями, пахучі, стебло кругле, міцне, цвіте червоними квітками, що зібрані у зонтик». Дитина відгадує, що це пеларгонія. Далі діти описують рослини самі. Гра продовжується, поки не буде описано 5—6 рослин, після чого вихователь пропонує другий варіант гри. Слід не тільки описати рослину, але й сказати, що вона більше любить: стояти ближче до світла, чи далі, багато вологи чи ні. «Ось послушайте,— каже вихователь,— як я розповім. Це дуже гарна рослина з опушеними листками, які ростуть просто з землі. Цвіте майже весь час рожевими або синіми квітками. Любить, щоб земля була волога, а яскравого сонечка не любить». Діти відгадують, що це сенполія, або узумбарська фіалка.

Коли інтерес до гри згасає, вихователь відзначає, хто з дітей був найуважнішим, швидко відгадував. Пропонує дітям визначити, у кого розповідь про рослину була найкращою.

III. Закріплення матеріалу.

Приведіть приклади дидактичних ігор, які Ви проводите на педагогічній практиці в ДНЗ.

Лекція по темі:**«Методика ознайомлення дітей молодшого віку із зимовими явищами».**

Мета: сформувати в студентів теоретичні знання про використання різних методів та прийомів в процесі ознайомлення дітей молодшого віку із зимовими явищами. Закріпити знання студентів про календар природи зими. Розвивати пам'ять, мислення, увагу, виховувати професійну цілеспрямованість.

План.

1. Зміст програмових завдань по ознайомленню дітей раннього і молодшого дошкільного віку із зимовими явищами.
2. Форми, методи і прийоми ознайомлення дітей різних вікових періодів із зимовими явищами.
3. Участь дітей в праці.

Література :

1. Базова програма «Я у Світі»
2. Яришева Н.Ф. Методика ознайомлення дітей з природою: Навчальний посібник. – К. : Вища школа, 1993.
3. С.О.Веретенникова Навчальний посібник. – К.: Вища школа, 1979.
4. В.Скуратівський «Місяцелік», Обереги пам'яті.

Забезпечення лекції:

Наочно-демонстраційний матеріал: ілюстрації, календарі погоди та природи.

Роздатковий матеріал: Базова програма «Я у Світі», зразки конспектів спостережень в повсякденному житті.

Хід заняття:

- I. Вступна частина. Організаційна частина.
- II. Відно-підготовчий етап. Повідомлення теми заняття, зв'язок з попереднім матеріалом.
- III. Навчально-програмовий етап. Виклад матеріалу по плану:
  - 4. Зміст програмових завдань по ознайомленню дітей різних вікових періодів із зимовими явищами.
  - 5. Форми, методи і прийоми ознайомлення дітей різних вікових періодів із зимовими явищами.
  - 6. Участь дітей в праці.

Питання на закріплення.

- 1. З якими народними назвами зимових місяців можна ознайомити дітей молодшого дошкільного віку?
- 2. Які завдання визначені програмою по ознайомленню дітей раннього віку із зимовими явищами, які форми, методи і прийоми використовує вихователь для їх реалізації?

IV. Заключний етап. Підведення підсумку заняття.

Домашнє завдання: скласти конспект спостереження за зимуючими птахами (об'єкт та вікова група за вибором студента).

РАННІЙ ВІК

(другий і третій роки життя)

Сфера життєдіяльності «Природа»

Природа планети Земля. Дитина здатна розрізняти і називати чотири стани погоди: світить сонце, дме вітер, іде сніг, хмари затулили сонце; компоненти природного довкілля та їх якості: вода холодна, ґрунт твердий, сніг, лід холодний; дерева (береза, ялина, каштан тощо), свійських та диких тварин (кінь, корова, коза, собака, кішка; півень, курку, гуска, качка; сорока, ворона голуб, горобець; вовк, заєць,), їх дитинчат, частини тіла (голова, тулуб, ноги, хвіст); характерні зовнішні ознаки (великі вуха, роги, маленький хвіст), їх дії (ходить, бігає, грається, п'є); трудові дії (ходить, бігає, грається, п'є); трудові дії (поливати квітку, тримати поливальницю, витирати листя, годувати), наслідувати звуки, голоси знайомих тварин. Дорослий збагачує словник дітей звуконаслідувальними словами (нявкати (нявчати), гавкати, кукурікати, мукати, мекати, пікати, квакати, цівкати), формує вміння утворювати пестливі слова й розрізняти пари слів (заєць – зайчик, білка – білочка, лялька – лялечка, гарно – гарнісінько, тихо – тихесенько тощо).

Природа Космосу. На темному небосхилі помічати Місяць (круглий, серпик), багато зірок, які блищать; визначити, що вони далеко; Місяць один, а зорь – багато; впізнавати їх зображення в книжках.

Спостереження за погодою. На щоденних прогулянках діти продовжують спостереження за погодою (світить сонце. Падає сніг, тепло чи холодно), звертають увагу на зв'язок їхнього одягу з погодою та розвагами (залежність їхнього одягу від погоди і розваг). Щоб діти мали чуттєвий досвід, треба провести взимку кілька спостережень за снігопадом. Увагу до падаючого снігу вихователь привертає словами: «Подивіться, діти, йде сніг! Він повільно падає на землю. Куди він полягає? Щоб спостереження було цікавим, слід запропонувати дітям простягти руки і простежити, як на них лягає сніг, спитати у них, якого він кольору. Звичайно, діти другої молодшої групи досить жваво реагують на пропозицію вихователя. Можна почути багато реплік: «Як багато нападало снігу», «На лавочці сніг», «Білий сніг падає на землю», «І на мене сніг нападав», «А на мене більше», «А у мене зірочка на руці». По цих вигуках і рухах дітей (стрибають, ловлять сніг) робиться висновок про те, що вони активно спостерігають за снігопадом і виявляють радість під час своїх спостережень. Для того, щоб відчутти, що сніг холодний і розтає від тепла. Діти повинні взяти його в руки. Це можна дозволити їм лише наприкінці прогулянки.

Ігри з снігом. Теплого зимового дня вихователь у присутності дітей ліпить снігову бабу, зводить споруду з снігу. Діти допомагають: вони лопатками

згрібають сніг, накладають його в ящики, що стоять на санках і підвозять до споруди. Іншим разом діти одержують формочки для піску, насипають в них маленькими лопаточками сніг і роблять з нього «морозиво». Ігри з снігом приносять дітям багато радощів і водночас сприяють накопиченню чуттєвих сприймань щодо властивостей снігу (білий, холодний. Розсипається, ліпиться, тане в руках).

Спостереження за птахами на прогулянках. Треба звернути увагу дітей на птахів, що зустрічаються на ділянці, і організувати підгодовування їх. Горобці-найбільш поширені птахи. Пізньої осені і взимку, коли вони в пошуках їжі наближаються до житла людей, їх легко привчити прилітати туди щодня і не лякатися людей. Для цього щодня треба в певний час насипати корм (крихти хліба, зерна) на розчищений від снігу і посипаний піском майданчик, столик чи низько підвищену годівницю. Якщо птахи звикнуть прилітати до їжі, за ними слід провести спостереження. Вихователь керує спостереженнями дітей, пояснюючи те, що вони мають засвоїти: «Прилетіли горобці. Вони хочуть їсти. Зараз ми дамо їм зерняток. Погляньте, як клюють горобці. От прилетів ще один горобець, почав клювати. А ось ще прилетіли горобці, бачите, як вони крилами махають».

Після того як горобці полетять, треба дітей запитати: «Кого ми сьогодні годували? Чим горобці дзьобали зернятка?»

По закінченні спостережень можна використати ігровий метод, запропонувавши дітям показати, як горобці літають.

Повторюючи спостереження, треба звертати увагу дітей на те, як горобці стрибають, як цвірінькають. Внаслідок проведених спостережень діти розпізнаватимуть горобця.

Робота в куточку природи на ділянці. Наприкінці зими (чи на початку весни) вихователь у присутності першої молодшої групи саджає цибулини в ящик з землею і залучає всіх дітей по черзі до цієї роботи, а також до поливання їх. Діти раннього віку за допомогою вихователя саджають цибулину (кожна дитина). Ящик ставлять у куточку природи. Щодня вихователь з дітьми поливає цибулю, яку вони посадили, звертає увагу на те, як вона росте. За допомогою вихователя діти поливають кімнатні рослини, витирають листя, годують рибок. На земельній ділянці діти разом з дорослими розчищають стежки від снігу, згрібають його лопатками, відвозять на санках у визначене вихователем місце.

ДОШКІЛЬНЕ ДИТИНСТВО

Молодший дошкільний вік (3-5 років)

Сфера життєдіяльності «Природа»

Природа планети Земля. Називати компоненти природи, їх стани, якості та властивості: вітер (повітря) холодний, сильний, слабкий; вода прозора, холодна, чиста, без смаку, брудна; сонячно, похмуро, холодно, вітряно, іде сніг; вживати слова-ознаки на позначення природних явищ (хмари білі, сірі, великі, маленькі, високо, низько; іній, снігопад, поземка, декількох рослин найближчого природного довкілля (дерева, кущі, трав'янисті та кімнатні рослини, декоративні квітки, овочі та фрукти); особливостей будови рослин

5.

(корінь, стебло, стовбур, листя, квітка), смаку (солодкий, гіркий, солоний, кислий), особливостей їх приготування(сірі, варені, печені, засолені, сушені; представників різних груп тварин (черв'яки, раки, молюски, павуки, риби, земноводні, плазуни, птахи, тварини (дикі, свійські); назв маленьких істот; їхньої будови, особливостей поведінки, живлення, пересування, трудових дій та знарядь праці (поливання, витирання пилу, миття листя, годування, прибирання, розпушення землі, поїлка, годівниця, корм); назв професій, пов'язаних з роботою в природі; місця дії, часу, зокрема слів тут, там, це, ось, вчора, сьогодні, вранці, вдень, увечері, вночі.

Природа Космосу. Називає компоненти видимого Космосу: Місяць (круглий, повний, серпик, молодик), зорі (блискучі, яскраві, тьмяні, далекі, їх безліч). Орієнтується, що Сонце – зоря, яку бачимо вранці, вдень, надвечір, вона освітлює все навколо нас: повітря, воду, ґрунт, рослини, тварин, людей, предмети, речі; розуміє слова, за допомогою яких дорослі розповідають про відвідування Місяця людьми (астронавти), про особливості пересування на ньому, про те, що він – кам'яна куля, вкрита пилом, на якій є гори, ями.

Ознайомлення з явищами неживої природи. Щодня на прогулянках діти продовжують спостерігати за погодою, встановлюють зв'язок між погодою і одягом. Після повернення з прогулянки до приміщення чергові пересувають стрілку на іграшці «Яка сьогодні погода» на відповідний малюнок.

Узимку слід організувати спостереження за снігопадом: як падає сніг – швидко чи повільно летять сніжинки, і куди падає сніг.

Звернути увагу на красу засніжених кущів і дерев, прочитати перші рядки вірша І.Сурикова «білий сніг пухнастий». Слід пояснити, що сніг іде з снігових хмар. У цей час чи іншим разом запропонувати дітям спіймати сніжинку на рукав пальто, розглянути її, зловити на долоню і подивитися, як вона розтане, спитати, куди поділася сніжинка, що лишилася на долоні.

Після кожного снігопаду разом з дітьми треба розчищати стежки на ділянці дитячого садка. Робота проводиться з урахуванням сил і можливостей кожної дитини. Одержавши інвентар, одні діти згрібають сніг лопатами і движками, інші вивозять його на санках, ще інші розмітають стежки мітлами. Ця робота справляє враження про зиму, допомагає засвоїти властивості снігу: білий, легкий, пухнастий.

Для створення у дітей зв'язку «сніг у теплі розтає-утворюється вода», добре показати дітям дослід із розтаванням снігу в теплі: набрати сніг у скляну банку, внести до кімнати і запропонувати дітям поспостерігати, як сніг буде танути. Після цього слід дітям задавати запитання: чому в кімнаті сніг розтанув? Що лишилося в посудині замість снігу? Можна також прочитати дітям оповідання К.Калініної «По сніговий колобок».

Для того щоб діти знали, що в мороз вода перетворюється на лід, треба разом з ними винести на ділянку плоску посудину з водою. Коли вода замерзне, внести посуд з льодом до кімнати, показати дітям лід, запропонувати доторкнутися до нього (лід холодний, твердий. Слизький) і постежити за його розтаванням, треба також, щоб діти поспостерігали за влаштуванням льодової доріжки на

6.

ділянці. Доріжку заливають водою в присутності дітей. Наступного дня їм пропонують походити і поковзатися по доріжці.

Розглядання дерев. Для того щоб діти мали уявлення про дерева взимку і відчували красу зимового ландшафту, треба у найближчому лісі (у парку, сквері чи у себе на ділянці) показати їм дерева з голими гілками, добре помітними на фоні неба і білого снігу. Розглядаючи дерева, звертають увагу на форму їхніх частин, наприклад: гілки біля стовбура товсті, на кінцях тонкі; на гілках немає листя.

Іншим разом показують дерева у зимовому вбранні. При цьому звертають увагу на зелені гілки у хвойних (сосни, ялини).

Ознайомлення з птахами. Для виховання у дітей дбайливого ставлення і любові до птахів, треба пильнувати, щоб вони систематично підгодовували їх на ділянці. А під час прогулянки, спостерігаючи за горобцями і воронами, порівнювали розміри їх (горобець маленький, ворона велика), голоси (горобець цвірінькає, ворона каркає), зовнішні ознаки (очі, дзьоб, ноги, крила) і характерні звички (як відшукують корм, як підлітають до нього, як дзьобають його). Після спостережень для закріплення уявлення про рухи і голоси птахів проводять гру «Горобці і ворони». Вихователь розділяє дітей на дві групи: «горобців» і «ворон», кожна з яких імітує рухи і голоси тих птахів, яких вона відтворює. «Горобці» стрибають і цвірінькають: «чирик-чик-чик»; «ворони» ходять перевалуючись, кивають головою, каркають: «кар-кар». Вихователь чи хтось із дітей зображають кота. Він підкрадається і ловить «горобців»; кого спіймає, той стає котом. У процесі гри «ворони» і «горобці» міняються ролями.

Під час прогулянок не завжди вдається добре розгледіти зовнішній вигляд птахів.

Виховання трудових навичок. Для виховання у дітей трудових навичок вирощують цибулю в ящику. У куточку природи діти за дорученням вихователя поливають кімнатні рослини, протирають вологою ганчіркою великі листки, годують риб. На ділянці розчищають стежки від снігу, влаштовують снігову гірку.

Практичне заняття
«Складання конспекту спостереження за снігом».
(молодший дошкільний вік)

Мета:

Закріпити: знання студентів про особливості снігу, льоду і води та їх стан взимку; методику проведення спостереження з дітьми молодшого дошкільного віку. Продовжувати вчити складати конспекти спостережень, враховуючи необхідність реалізації розвиваючих, навчальних та виховних завдань.

Матеріал до заняття:

- інструкція;
- програма «Я у Світі»;
- додаткова література по темі:
  1. В.О. Сухомлинський «Хлопчик хотів приголубити сніжинку».
  2. Н.Калініна «Про сніговий колобок».
  3. Добірка художніх творів про природу про зиму (молодший дошкільний вік) із книги Л.Калуської «Дивокрай» книга друга.

Хід заняття.**I. Вступна частина.****II. Опитування студентів.**

- З якими об'єктами неживої природи знайомлять дітей молодшого дошкільного віку взимку?
- Які властивості снігу, льоду і води повинні засвоїти діти у відповідності із програмою «Я у Світі»?
- Назвіть прийоми, які доцільно поєднати в процесі проведення спостереження за снігом на прогулянці?

III. Робота студентів за інструкцією.**IV. Домашнє завдання:**

- Підібрати матеріал до практичного заняття по складанню конспекту спостереження за зимуючими птахами на прогулянці.

ІНСТРУКЦІЯ
до практичного заняття по темі:
«Складання конспекту спостереження за снігом».
(молодший дошкільний вік)

Мета:

продовжувати вчити складати конспекти спостережень, враховуючи необхідність реалізації розвиваючих, навчальних та виховних завдань.

Завдання 1.

Прочитайте уважно інструкцію.

Завдання 2.

Ознайомтесь із завданнями програми «Я у Світі» по ознайомленню дітей із снігом.

Завдання 3.

Дайте усно відповіді на питання викладача.

Завдання 4.

Виберіть художні твори, які Ви використаєте в ході спостереження і поєднайте с ним.

Завдання 5.

Назвіть послідовність визначення виховних, розвиваючих і навчальних завдань.

Завдання 6.

Напишіть конспект спостереження за снігом Тривалість роботи – 15 хв.

Завдання 7.

Прочитати конспект та зробити аналіз:

- відповідність мети спостереження вимогам програми;
- вдалість поєднання спостереження з художнім словом;
- доступність питань до дітей;
- здійснення завдань екологічного виховання;
- вид спостереження.

Завдання 8.

Здати конспекти для перевірки.

Урок № 37-38**Лекція по темі: «Методика ознайомлення дітей старшого дошкільного віку із зимовими явищами».**

Мета: сформувати в студентів теоретичні знання про використання різних методів та прийомів в процесі ознайомлення дітей старшого дошкільного віку із зимовими явищами.

Закріпити знання студентів про календар природи зими, походження народних назв місяців.

Розвивати пам'ять, мислення, увагу, виховувати професійну цілеспрямованість.

План.

1. Зміст програмових завдань по ознайомленню дітей старшого дошкільного віку із зимовими явищами.
2. Форми, методи і прийоми ознайомлення дітей різних вікових періодів із зимовими явищами.
3. Участь дітей в праці.

Література :

1. Базова програма «Я у Світі»
2. Яришева Н.Ф. Методика ознайомлення дітей з природою: Навчальний посібник. – К. : Вища школа, 1993.
3. С.О.Веретенникова Навчальний посібник. – К.: Вища школа, 1979.
4. В.Скуратівський «Місяцелік» Обереги пам'яті.

Забезпечення лекції:

Наочно-демонстраційний матеріал: ілюстрації, календарі погоди та природи.

Роздатковий матеріал: Базова програма «Я у Світі»; зразки конспектів спостережень в повсякденному житті, екскурсії, комплексного заняття.

Хід заняття:

- I. Вступна частина. Організаційна частина.
- II. Відно-підготовчий етап. Повідомлення теми заняття, зв'язок з попереднім матеріалом.
- III. Навчально-програмовий етап. Виклад матеріалу по плану:
  - 7. Зміст програмових завдань по ознайомленню дітей старшого дошкільного віку із зимовими явищами.
  - 8. Форми, методи і прийоми ознайомлення дітей старшого дошкільного віку із зимовими явищами.
  - 9. Участь дітей в праці.

Питання на закріплення.

- 4. Які завдання визначені програмою по ознайомленню дітей раннього віку із зимовими явищами, які форми, методи і прийоми використовує вихователь для їх реалізації?
  - 5. Які ускладнення програмових завдань по ознайомленню дітей від 3 до 5 років життя із зимовими явищами і які методи і прийоми використовує вихователь для їх реалізації?
  - 6. Які ускладнення програмових завдань по ознайомленню дітей від 5 до 7 років життя із зимовими явищами і які методи і прийоми використовує вихователь для їх реалізації?
- IV. Заключний етап. Підведення підсумку заняття.

Домашнє завдання: скласти конспект комплексного заняття (вікова група за вибором студента).

ДОШКІЛЬНЕ ДИТИНСТВО

Старший дошкільний вік (5-6/7 років)

Сфера життєдіяльності «Природа»

Природа планети Земля. Розрізняє і вживає слова на позначення пір року, ознак природи, погоди (небо чисте, блакитне, безхмарне, сіре, важке; хмари легенькі, білі, важкі, сірі; сонце яскраве, гаряче, пекуче, холодне; день сонячний, теплий, спекотний; ніч темна, зоряна, холодна тощо); якості і стану повітря, ґрунту (чорнозем, пісок, глинистий), води (рідина, тече, капає; лід твердий, слизький, холодний; гаряча вода, кип'яток, пара); сезонів, їх періодів, визначає послідовність природних явищ (м'яка, сувора зима; іній, поземка, снігопад, заметіль, хуртовина, паморозь, наст).

Називає і розрізняє дерева, кущі, трав'янисті дикорослі та декоративні рослини за особливостями будови (стебло пряме, витке, звисле); дерева – за корою, формою крони, розташуванням гілок, (тополя висока, з округлою кроною, спрямованими вгору в боки гілками, кора угорі гладка, внизу потріскана, шершава; насіння дрібне, обгорнуте пухом, далеко розлітається); класифікує і групує рослини за місцем проростання (лісові, лугові, польові, водні, садові, овочі, фрукти), за можливістю використання людиною (хлібні злаки, лікарські, отруйні, кімнатні). Оперує назвами тварин, птахів, групує їх за характеристикою їжі, що споживають, способом життя (дикі і свійські, травоядні, хижі, птахи перелітні, зимуючі) та використання їх людиною; називає їх ознаки, дії.

Вживає слова, пов'язані з описом особливостей ландшафту, географічними назвами місцевості, гір, рік, що мають загальну характеристику або знаходяться в місцях проживання дітей (планета, гори, долини, ліси, степи, поля; ріки, озера, моря, океани; Карпатські гори, Кримські гори, Чорне море, Азовське море, Дніпро); вживає назви днів тижня та частин доби (ранок, день, вечір, ніч), часові відрізки (година – одна, дві, три години; хвилина, півгодини) тощо.

Природа Космосу. Під час споглядання зоряного неба, розглядання глобусу, ілюстрацій, ігор, розваг називає відомі планети (Землю, Місяць), впізнає в розповідях дорослих назви інших планет-сусідок (Марс, Венера, Сатурн); розрізняє їх зображення за кольором і розміром, називає віддаленість від Землі (далеко); характеризує Сонце (зоря, освітлює всі планети, планети навколо нього обертаються); впізнає назви простору навколо планет і зорь (навколоземний, міжпланетний, міжзоряний); вживає окремі слова, пов'язані з дослідженням Космосу людиною (астронавти, космонавти, астрономи, телескоп, космічний корабель).

Ознайомлення дітей з явищами в неживій природі. Щодня на прогулянках слід відмічати з дітьми погоду: тепло, холодно, світить сонце, йде сніг, вітряно. Якщо такі спостереження проводити систематично, то наприкінці зими діти

4.

самі починають помічати зміни погоди і в зв'язку з цим зміни властивостей снігу. «Сьогодні, - кажуть вони, - тепло і з снігу можна ліпити сніжки».

Під час **снігопаду** слід дати дітям клаптики темного паперу і запропонувати спіймати на них сніжинки, щоб розглянути, а потім замалювати їхню форму. (При розгляданні сніжинок добре використати лупу). Запропонувати дітям спіймати сніжинку на рукавичку, на руку, простежити, де швидше розтане сніжинка і чому; здогадатися. Чому кажуть «снігопад»; прочитати вірш І. Познанської «Сніг іде».

Спостерігаючи **снігопад** у різну погоду, слід звернути увагу дітей на вигляд сніжинок (при сильному вітрі промінчики сніжинок обламуються, летить сніговий пил; під час відлиги сніг падає лапатий, бо сніжинки злипаються одна з одною), на білизну снігу, який щойно випав. Під час спостережень доречно звернутися до народних приказок, прислів'їв, загадок, наприклад: «Багато снігу-багато хліба», «Мороз невеликий, а стоять не велить». Слід запропонувати дітям прислухатися до завивання вітру, використовуючи загадку: «Не звір, а виє». Звернути їхню увагу на те, що він підіймає сніг у повітря, кружляє, переносить з місця на місце, нагортає кучугури. Під час спостереження заметілі, доречно прочитати дітям уривок з вірша О.С.Пушкіна «Зимовий вечір».

Для закріплення уявлень дітей **про якість льоду** (у мороз вода перетворюється на лід; твердий, слизький, прозорий, крихкий), з їх участю заморожують підфарбовану воду і кольоровими крижінками прикрашають снігові споруди.

Ясного морозного дня слід звернути увагу дітей на колір снігу залежно від освітлення (на сонці, в затінку), утворення заметів, залежність руху снігу від вітру (поземок, заметіль).

Щодня на прогулянках діти граються з снігом. Вони ліплять сніжки. Разом з вихователем будують снігові споруди. Діти підвозять сніг на санках, утрамбовують і катають снігові грудки, ліплять сніговиків та фігури тварин. Під час цих ігор увагу дітей звертають на **властивості снігу**. Так, наприклад, катаючи з дітьми снігові шари і роблячи з них вал, вихователь говорить: «Сніг сьогодні липкий», «А вчора він не був таким», - зауважують діти. «Так, вчора був мороз і сніг тому розсипався. Сьогодні стало тепліше, з снігу можна ліпити», - говорить вихователь.

Взимку епізодично на ранковій прогулянці з дітьми спостерігають з того самого місця **схід сонця**, на вечірній-його **захід**, а також появу **місяця, зірок**, звертають увагу дітей на яскраве **сяяння зірок у мороз**.

Спостереження й особистий досвід дітей (приходять в дитячий садок і йдуть додому затемна) дають змогу зробити висновок, що **взимку день короткий, а ніч довга.**

Добре вивчити з дітьми уривок вірша І. Сурикова:

Дні такі короткі,
Світить сонце мало.
Ось прийшли морози,
І зима настала.

У цьому вірші образно показано зв'язок скорочення дня, зменшення сонячного світла, настання морозів і зими.

5.

Коли замерзають водойми, проводять екскурсію на ставок (річку), щоб подивитися на кригу і поспостерігати, що роблять узимку на замерзлій річці (ловля риби, колення льоду, катання на ковзанах).

Екскурсія до водойми. Перед виходом на екскурсію слід провести невелику бесіду про те, що бачили діти на ставку, коли були там востаннє, повідомити, що вони підуть на ставок подивитися, яким він став тепер.

Наблизившись до водойми, запропонувати дітям розповісти, що вони тут бачать. Коли діти спостерігатимуть колення льоду, звернути їхню увагу на колір і товщину; пояснити, що під льодом вода, там живе риба. Якщо водойма промерзла, ополонки немає, слід розчистити його від снігу і дати дітям можливість походити та поковзатися по льоду, щоб відчувати, що лід твердий, гладкий. Слизький; запитати: чому по льоду можна ходити? Чому по льоду можна кататися на ковзанах?

Якщо близько від дитячого садка немає водойми, дітей ведуть на найближчий каток чи влаштовують його на своїй ділянці. Для цього за участю дітей заливають доріжки під час морозу водою. Коли вода замерзне, дітям пропонують походити і поковзатися по доріжці; питають: чим заливали доріжку? Куди поділася вода?

Ознайомлення дітей з явищами живої природи. На прогулянках і екскурсіях організовують розглядання дерев і спостереження за птахами.

Спостереження в природі доповнюються доглядом за пташкою в клітці. Для цього проводиться заняття, на якому діти вправляються у вмінні виділяти й описувати словами характерні особливості птахів. При розгляданні останніх треба звернути увагу на їх зовнішній вигляд. Якого кольору пір'я (на голові, грудях, спині, хвості)? Які ноги? Які лапки? Як пташка сидить? (тримається лапками за жердинку? Який у пташки дзьоб? Що пташка робить дзьобом? Для уточнення дитячих знань про звички птахів узимку і виховання дбайливого ставлення до них, а також для розвитку мови проводиться бесіда.

Виховання трудових навичок. Для прищеплення дітям трудових навичок, їх ознайомлюють з вирощуванням зелені у куточку природи та для підгодовування птахів.

Праця у куточку природи. Чергові продовжують доглядати за рослинами і тваринами: поливають кімнатні рослини, протирають великі листки; миють годівниці і поїлки; ріжуть овочі, приносять зерно; під наглядом вихователя годують тварин, відливають і доливають воду рибкам; сіють овес на зелень для птахів, чистять клітки (разом з дорослими), підгодовують птахів, що прилітають на ділянку.

Практичне заняття**«Складання конспекту спостереження за зимуючими птахами».****Мета:**

Закріпити знання студентів про особливості поведінки зимуючих птахів; методику проведення спостереження з дітьми старшого дошкільного віку. Продовжувати вчити складати конспекти спостережень, враховуючи необхідність реалізації розвиваючих, навчальних та виховних завдань.

Матеріал до заняття:

- інструкція;
- програма «Я у Світі»;
- біологічні характеристики на зимуючих птахів;
- додаткова література по темі.

Хід заняття.**I. Вступна частина.****II. Опитування студентів.**

- З якими зимуючими птахами ознайомлюють дітей старшого дошкільного віку.
- Які цікаві відомості про птахів ви знаєте?
- Що означає термін «приваблювання» птахів?
- Назвіть прийоми, які доцільно поєднати в процесі проведення спостереження за птахами на прогулянці?
- Який прийом необхідно обов'язково використовувати під час проведення спостереження за 2 і більше пташками?
- Чим закінчується спостереження за живим об'єктом?

III. Робота студентів за інструкцією.**IV. Домашнє завдання:**

- Підібрати матеріал до практичного заняття по складанню конспекту заняття з використанням дослідів.

ІНСТРУКЦІЯ

до практичного заняття по темі:
«Складання конспекту спостереження за зимуючими птахами».

Мета:

продовжувати вчити складати конспекти спостережень, враховуючи необхідність реалізації розвиваючих, навчальних та виховних завдань.

Завдання 1.

Прочитайте уважно інструкцію.

Завдання 2.

Ознайомтесь із завданнями програми «Я у Світі» по ознайомленню дітей із зимуючими птахами.

Завдання 3.

Дайте усно відповіді на питання викладача.

Завдання 4.

Визначте об'єкт за яким будете писати конспект спостереження за зимуючими птахами з дітьми старшої групи.

Завдання 5.

Назвіть послідовність визначення виховних, розвиваючих і навчальних завдань.

Завдання 6.

Напишіть конспект спостереження за пташкою (за вибором студента).
Тривалість роботи – 20 хв.

Завдання 7.

Прочитати конспект та зробити аналіз:

- відповідність обраного об'єкту вимогам програми;
- використання різноманітних прийомів роботи з дітьми;
- типи питань до дітей;
- здійснення завдань екологічного виховання;
- вид спостереження.

Завдання 8.

Здати конспекти для перевірки.

Практичне заняття.**Тема:**

«Складання та аналіз конспекту комплексного заняття по ознайомленню дітей старшого дошкільного віку із зимовими явищами з використанням дослідів».

Мета:

закріпити знання студентів про зимові явища в природі; методику роботи з дітьми старшого дошкільного віку. Продовжувати вчити складати конспекти занять, вчити планувати комплексне заняття з використанням дослідів, враховуючи необхідність реалізації розвиваючих, навчальних та виховних завдань.

Матеріал до заняття:

- інструкція;
- програма «Я у Світі»;
- додаткова література по темі,
- зразки конспектів.

Хід заняття.**I. Вступна частина.****II. Опитування студентів.**

- Назвіть типи занять, які можна проводити з дітьми старшого дошкільного віку.
- Чому в ДНЗ вихователі надають перевагу комплексним, нетрадиційним формам проведення занять?
- Назвіть прийоми, які доцільно поєднати в процесі проведення сучасного заняття?
- З якими заняттями можна поєднати заняття по ознайомленню з природою? Чому?

III. Робота студентів за інструкцією.**IV. Домашнє завдання:**

- Скласти конспект заняття для проведення моделювання (зимові явища, вік дітей за вибором студентки).
- Підготуватися до самостійного проведення елементів заняття.

ІНСТРУКЦІЯ**до практичного заняття по темі:****«Складання та аналіз конспекту комплексного заняття по ознайомленню дітей старшого дошкільного віку із зимовими явищами з використанням дослідів».****Мета:**

продовжувати вчити складати конспект комплексного заняття по природі з використанням дослідів, враховуючи необхідність реалізації розвиваючих, навчальних та виховних завдань.

Завдання 1.

Прочитайте уважно інструкцію.

Завдання 2.

Ознайомтесь із завданнями програми «Я у Світі» по ознайомленню дітей із зимовими явищами в природі.

Завдання 3.

Дайте усно відповіді на питання викладача.

Завдання 4.

Індивідуальні повідомлення «Вплив дослідів на пізнавальну діяльність дошкільників».

Завдання 5.

Прочитати зразок конспекту комплексного заняття.

Завдання 6.

Складіть конспект комплексного заняття враховуючи такі вимоги:

- наявність сюрпризного моменту;
- робота над 2-3 дослідями;
- використання значної кількості різноманітних прийомів роботи з дітьми;
- наявність етапів закріплення;
- використання ігор;
- робота з художніми творами, усною народною творчістю.

Тривалість роботи – 40 хв.

Завдання 7.

Прочитати конспект та зробити аналіз у відповідності до поставлених вимог.

Завдання 8.

Здати конспекти для перевірки.

Лабораторне заняття.**Тема:**

«Моделювання проведення занять по ознайомленню дітей із зимовими явищами в природі».

Мета:

вчити студентів проводити заняття по ознайомленню дітей із зимовими явищами в природі, робити письмовий аналіз переглянутих занять; закріплювати уміння вести записи у відповідності з інструкцією. Розвивати увагу. Виховувати самостійність та відповідальність.

I. Опитування студентів:

1. Назвіть основну класифікацію видів занять.

ВИДИ ЗАНЯТЬ ЗА ДИДАКТИЧНИМИ ЦІЛЯМИ:

- заняття з формування нових знань;
- заняття із закріплення раніше засвоєних знань;
- контрольно-оцінні заняття (підсумкове).

Класифікація видів занять із дітьми, запропонована К.Кругій:

- комплексне;
- тематичне;
- комбіноване;
- інтегроване;
- домінантне;
- сюжетно-динамічне.

2. Перерахуйте вимоги до сучасних занять:

- воно повинно мати декілька частин;
- діти мають отримати нові знання;
- доцільно поєднуються різні методи навчання;
- форма організації дітей має бути різною;
- тривалість залежить від виду заняття;
- вид заняття зумовлений можливостями ДНЗ;
- вік дитини впливає на вибір виду заняття.

3. Пригадайте типи занять.

фронтальні (вся група дітей)	Групові (до 15 дітей)	Індивідуально-групові (до 8 дітей)	Індивідуальні (1-4 дитини)
--	---------------------------------	--	--------------------------------------

4. Які форми навчання дітей використовуються в ДНЗ?

колективна	індивідуальна
-------------------	----------------------

II. Проведення заняття із «дітьми» (1/2 частина групи).

III. Виконання письмово аналізу заняття у відповідності із запропонованою схемою (1/2 частина групи).

СХЕМА АНАЛІЗУ ЗАНЯТТЯ.

1. Доцільність вибору основного методу на занятті;
2. Вид заняття;
3. Комплексне розв'язання програмових завдань;
4. Організаційна структура заняття: послідовність етапів, чіткість переходу від одного етапу до іншого;
5. Місце ігор, ігрових прийомів, художніх текстів, усної народної творчості на занятті;
6. Наочний, дидактичний матеріали, технічні засоби навчання на занятті;
7. Мовлення вихователя: його відповідність нормам української літературної вимови, інтонаційна виразність мовлення;
8. Прийоми закінчення заняття;
9. Педагогічні висновки та пропозиції;
10. Загальна оцінка заняття.

IV. Перевірка виконання письмового завдання студентами.

У. Домашнє завдання:

- повторити тему «Домашні тварини»;
- підготувати конспект заняття по ознайомленню із домашніми тваринами;
- виписати перелік домашніх тварин із програми «Дитина».

Дайте письмово відповіді на питання:

1. Назвіть основну класифікацію видів занять за дидактичною метою.
  - 1.
  - 2.
  - 3.
2. Класифікація видів занять із дітьми, запропонована К.Крутій:
  - 1.
  - 2.
  - 3.
  - 4.
  - 5.
  - 6.
3. Перерахуйте вимоги до сучасних занять:
  - 1.
  - 2.
  - 3.
  - 4.
  - 5.
  - 6.
  - 7.
4. Пригадайте типи занять.
  - 1.
  - 2.
  - 3.
  - 4.
5. Які форми навчання дітей використовуються в ДНЗ?
  - 1.
  - 2.

Інструкція до лабораторного заняття.

Тема:

**«Моделювання проведення занять по ознайомленню дітей
із зимовими явищами в природі».**

Завдання № 1.

(1/2 частина групи).

Провести заняття із «дітьми».

Завдання № 2.

(1/2 частина групи).

Зробити письмовий аналіз заняття, використовуючи умовні та скорочені позначення згідно схеми:

1. Доцільність вибору основного методу на занятті;
2. Вид заняття;
3. Комплексне розв'язання програмових завдань;
4. Організаційна структура заняття: послідовність етапів, чіткість переходу від одного етапу до іншого;
5. Місце ігор, ігрових прийомів, художніх текстів, усної народної творчості на занятті;
6. Наочний, дидактичний матеріали, технічні засоби навчання на занятті;
7. Мовлення вихователя: його відповідність нормам української літературної вимови, інтонаційна виразність мовлення;
8. Прийоми закінчення заняття;
9. Педагогічні висновки та пропозиції;
10. Загальна оцінка заняття.

Прізвище студентки	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Завдання № 3.

Перевірити правильність виконання попереднього завдання
(взаємоперевірка).

**Міністерство освіти України
Кременчуцьке педагогічне училище**

**«Затверджено»
на засіданні ПЦК
№ _____ від _____**

Голова ПЦК _____ Приступ В.В.

**ЛЕКЦІЯ
на тему:
«Методика ознайомлення дітей різних вікових
періодів з домашніми та дикими тваринами».**

Кременчук

Лекція по темі: « Ознайомлення дітей з домашніми тваринами і дикими звірами ».

Мета: сформувати в студентів знання про використання різних форм, методів та прийомів в процесі ознайомлення дітей з домашніми та дикими тваринами».

Удосконалювати вміння студентів аналізувати завдання Базової програми «Я у Світі» щодо ознайомлення дітей різних вікових періодів з домашніми та дикими тваринами.

Закріпити знання студентів про біологічну характеристику тварин, розвивати пам'ять, мислення. Увагу, виховувати професійну цілеспрямованість.

План.

1. Зміст програмових завдань по ознайомленню дітей різних вікових періодів з домашніми та дикими тваринами.
2. Методи і прийоми ознайомлення дітей різних вікових періодів з домашніми та дикими тваринами:
  - а) спостереження;
  - б) розгляд картин;
  - в) перегляд відеофільмів;
  - г) читання природознавчої дитячої літератури;
  - д) розповіді вихователя;
  - є) бесіди;
  - ж) дидактичні ігри.

Література :

1. Базова програма «Я у Світі»
2. Яришева Н.Ф. Методика ознайомлення дітей з природою: Навчальний посібник. – К. : Вища школа, 1993.
3. С.О.Веретенникова Навчальний посібник. – К.: Вища школа, 1979.
4. В.Скуратівський «Місяцелік» Обереги пам'яті.
5. Галуза С. Таємниці зимової краси / ж. Дошкільне виховання № 1 ст. 15-2005 рік.
6. Юхновська Г. Сліди на снігу / ж. Дошкільне виховання № 1 ст. 18 -2005рік.
7. Крутова Т. День зимових птахів / ж. Дошкільне виховання № 11 ст. 24 -2004рік.

Забезпечення лекції: зразки конспектів занять, дидактичних ігор.

Наочно-демонстраційний матеріал: картини: предметні, сюжетні, відеофільм: «Тварини».

Роздатковий матеріал: Базова програма «Я у Світі».

Хід заняття:

I. Вступна частина. Організаційна частина.

II. Ввідно-підготовчий етап. Повідомлення теми заняття, зв'язок з попереднім матеріалом.

III. Навчально-програмовий етап. Виклад матеріалу по плану:

План.

3. Зміст програмових завдань по ознайомленню дітей різних вікових періодів з домашніми та дикими тваринами.
4. Методи і прийоми ознайомлення дітей різних вікових періодів з домашніми та дикими тваринами:
  - а) спостереження;
  - б) розгляд картин;
  - в) перегляд відеофільмів;
  - г) читання природознавчої дитячої літератури;
  - д) розповіді вихователя;
  - є) бесіди;
  - ж) дидактичні ігри

Питання на закріплення.

7. Які завдання визначені програмою по ознайомленню дітей раннього віку із домашніми та дикими тваринами? Які методи і прийоми використовує вихователь для їх реалізації?
8. Які ускладнення програмових завдань по ознайомленню дітей від 3 до 5 років життя із домашніми та дикими тваринами? Які методи і прийоми використовує вихователь для їх реалізації?
9. Які ускладнення програмових завдань по ознайомленню дітей від 5 до 7 років життя із домашніми та дикими тваринами? Які методи і прийоми використовує вихователь для їх реалізації?

IV. Заключний етап. Підведення підсумку заняття.

Домашнє завдання: скласти план-конспект заняття по ознайомленню дітей з домашніми та дикими тваринами (вікова група за вибором студента).

РАННІЙ ВІК (другий і третій роки життя)

Сфера життєдіяльності «Природа»

Природа планети Земля. Дитина здатна розрізняти і називати свійських та диких тварин (кінь, корова, коза, собака, кішка; півень, курку, гуска, качка; вовк, ведмідь, заєць, їжак), їх дитинчат (теля(-тко), лоша(-тко), козеня(-тко), курча (-тко), гусеня(-тко); частини тіла (голова, тулуб, ноги, хвіст); характерні зовнішні ознаки (великі вуха, роги, маленький хвіст), їх дії (ходить, бігає, грається, п'є); трудові дії (ходить, бігає, грається, п'є); трудові дії (годувати), наслідувати звуки, голоси знайомих тварин. Дорослий збагачує словник дітей звуконаслідувальними словами(нявкати (нявчати), гавкати, кукурікати, мукати, мекати, пікати, квакати, цівкати), формує уміння утворювати пестливі слова й розрізняти пари слів (заєць – зайчик, білка – білочка, тощо).

Друга група (другий рік життя). На другому році життя, коли діти почнуть запам'ятовувати слова, можна вже для розвитку мови і орієнтування в навколишньому середовищі формувати елементарні уявлення про тварин (зовнішній вигляд, рухи, голос).

Від півторарічних дітей вимагають, щоб вони уміли впізнавати живих тварин і їх зображення на картинках. З півтора року діти повинні показувати на іграшках органи тварин: ноги, хвіст, очі, вуха. Заняття проводять індивідуально і з невеликими групами – по 4-6 дітей, а під кінець другого року – по 8-10 дітей. Для цього, даючи дітям іграшку чи картинку, вихователь називає тварину і звертає їхню увагу на її органи.

Оказуючи kota, собаку, курей, кроля надворі чи в кімнаті, звертають увагу дітей на рухи тварини (ходить, біжить, стрибає), а також на те, як вони кричать, співають, нявчать, гавкають, пирхають, відтворюють деякі з звуків.

Після спостережень організовують ігри, під час яких відтворюють звуки і рухи тварини. Дитині пропонують знайти картинку з зображенням тварини, яку називає вихователь, і сказати, як вона пересувається і кричить.

Спостереження за домашніми тваринами. Основним способом ознайомлення з домашніми тваринами є короткочасні, однак багато разів повторювані спостереження за ними під час прогулянок.

Так, наприклад, можна запропонувати дітям обох груп простежити за тим, як курка розгрібає землю; послухати, як вона скликає курчат, як вони пищать. Вихователь пояснює дітям, що курка-мама знайшла зерно і кличе своїх діток - курчат, щоб вони ішли їсти. Дошкільнята протягом 5-7 хв. спостерігають. Після цього вихователь запитує: «Яка курка? Які курчата? Як кличе курка курчат? Як пищать курчата?»

Розгляд картин з серії «Домашні тварини»: «Кішка з кошенятами», «Собака з цуценятами», «Корова з телям», «кури» - проводиться для уточнення конкретних уявлень дітей і збільшення їхнього запасу слів.

На основі вражень, здобутих під час спостереження за тваринами, легко повернути увагу дітей до зображень на картинках. При їх розгляданні вихователь вже не розповідає про зображену тварину, а ставить запитання. Нижче подаються приклади двох занять з картинками. За таким планом можна побудувати роботу з картинками по всіх домашніх тваринах.

Дидактичні ігри. Для закріплення у дітей знань про голоси тварин і навчання їх наслідувати звуки проводять дидактичні ігри «Хто як кричить?» (у першій) в «Відгадай, хто живе в хатці?» (в другій молодшій групі).

Ігри з картинками. З дітьми другої молодшої групи можна провести один з варіантів гри «Де мама?»

Участь дітей у годівлі тварин. Для того щоб діти мали уявлення про харчування тварин, вихователь годує у їх присутності курей, kota, собаку.

У першій молодшій групі вихователь залучає до годівлі тварин і дітей. Вони привчаються турбуватися про тварин.

ДОШКІЛЬНЕ ДИТИНСТВО

Молодший дошкільний вік (3-5 років)

Сфера життєдіяльності «Природа»

Природа планети Земля. Формувати в дітей знання про представників різних груп тварин (черв'яки, раки, молюски, павуки, риби, земноводні, плазуни, птахи, тварини (дикі, свійські); назв маленьких істот; їхньої будови, особливостей поведінки, живлення, пересування.

Спостереження за домашніми тваринами. Основним методом ознайомлення з домашніми тваринами дітей другої молодшої групи є короткочасні, однак багато разів повторювані спостереження за ними під час прогулянок.

Так, наприклад, можна запропонувати дітям другої молодшої групи простежити за тим, як курка розгрібає землю; послухати, як вона скликає курчат, як вони пищать. Вихователь пояснює дітям, що курка-мама знайшла зерно і кличе своїх діток - курчат, щоб вони ішли їсти. Дошкільнята протягом 5-7 хв. спостерігають. Після цього вихователь запитує: «Яка курка? Які курчата? Як кличе курка курчат? Як пищать курчата?»

Ознайомлення з домашніми тваринами в середній групі, так само, як і в молодших, треба проводити в ту пору року, коли тварин можна показати. Заняття треба будувати з врахуванням уже набутого дітьми досвіду.

Спостереження за котом проводяться так само, як і в молодших групах. Проте дітям показують котячі лапки з м'якими подушечками і кігтями, які кіт втягує і випускає: пропонують послухати. Як тихо ходить тварина, догадатися, чому це. Піднявши високо папірець, яким кіт грається, показують, як кіт ловить його кігтями і міцно тримає.

Для спостереження за коровою організовують з дітьми екскурсію на пасовище. Тут звертають їхню увагу на те, що в стаді багато корів і шерсть у них різного кольору. Діти спостерігають, як корова ходить, як і що їсть, як відганяє мух хвостом; слухають, як вона мукає. Дітям слід розповісти про те, як пастух турбується про стадо.

Бесіди по картинках. У молодших групах діти роздивляються картини «Собака з цуценятами», «Кішка з кошенятами», і «Кури». В середній групі за цими картинками проводяться бесіди для уточнення і розширення уявлень дітей про домашніх тварин. Так, наприклад, під час бесіди за картиною «Собака з цуценятами» треба, щоб діти осмислили сюжет картини і уточнили уявлення про те, що собаки їдять, яку користь вони приносять, як турбується про них людина. На заняттях проводять бесіду приблизно за такими запитаннями: хто намальований на цій картині? Як називається хатка, біля якої лежить собака? Що тримає у лапах велика собака? На кого дивляться собака і цуценята? Що

робить горобець? Для кого поставлена миска з їжею? Хто поставив собаці їжу? Чому господар собаки турбується про неї?

Вихователь пояснює: «Собака – друг людини, вона стереже дім господаря, а він турбується про неї, годує її, будує їй хатку, тому собаку називають домашньою твариною».

Після бесіди для закріплення знань можна використати загадки, наприклад: «Бархатні лапки, а на лапках дряпки», «Не говорить, не співає, хто в дім іде – попереджає». Для цього читають художні твори, наприклад оповідання Л.М.Толстого «У Розки були цуценята», С.Аксакова «Сурка».

Добре запропонувати дітям розповісти про свою собаку, kota чи курку і про те, як вони турбуються про цих тварин.

Потім проводиться бесіда за картинками, за прочитаними про тварин оповіданнями та про інших домашніх тварин. Загальні уявлення про собаку, kota, корову, коняку, козу та інших тварин і про те, де вони живуть, що їдять, хто про них турбується, дають можливість у подальшому підвести дітей до елементарного поняття «домашні тварини».

Для вправ на впізнання і називання домашніх тварин проводять гру «Впізнай, хто це?». Вихователь роздає дітям картинки з зображеннями домашніх тварин (однакові картинки можуть бути у кількох дітей) і описує будь-яку з них: характерні особливості зовнішності, рухів, що їсть, де живе, яку користь приносить. Діти відгадують.

Догляд за тваринами. Якщо в дитячому садку є дрібні домашні тварини (кіт, собака, кури, качки), їм дають клички. Дітей залучають до їх годування і спостереження за ними, даючи їм щоденні доручення.

ДОШКІЛЬНЕ ДИТИНСТВО

Старший дошкільний вік (5-6/7 років)

Сфера життєдіяльності «Природа»

Природа планети Земля. Оперує назвами тварин, птахів, групує їх за характеристикою їжі, що споживають, способом життя (дикі і свійські, травоядні, хижі, птахи перелітні, зимуючі) та використання їх людиною; називає їх ознаки, дії, вживає слова-назви маленьких істот (кошеня, щеня (цуценя), лоша, каченя, гусеня, курча тощо) та їх ознаки.

Ознайомлення дітей з свійськими та дикими звірами. У дітей старшої групи розширюється уявлення про місцевих свійських тварин. Відбувається це в процесі спостережень дітей за тваринами на заняттях під час роботи в куточку природи, на екскурсіях до пташника, крільчатника, на пасовисько.

У міських умовах проведення екскурсій не завжди можливе, в такому разі рекомендується використати картини.

Розглянемо для прикладу роботу з картиною «Вівці з ягнятами» із серії «Свійські тварини». Найбільш ефективний спосіб використання цієї картини – показ та описання її вихователем, який звертає увагу дітей на характерні ознаки цих тварин. (У вівці та барана густа й кучерява вовна; у барана на голові роги, вони закручені донизу. У вівці, барана та ягнят є копита. Вівці пасуться на лузі, скубаючи траву. Поодаль видно вівцеферму, там живуть вівці).

Дітей старших груп спочатку ознайомлюють з свійськими тваринами, не поширеними у цій місцевості (верблюд, осел, олень). Спостерігати за ними так само, як і за дикими звірами можна під час екскурсій до зоопарку. Найзручніший час для них – кінець весни, літо чи початок осені, коли тварини перебувають у літніх приміщеннях.

Якщо екскурсію до зоопарку з якихось причин організувати не можна, показують відеофільм «Зоопарк» чи влаштовують бесіду, супроводжуючи її показом відеофільму, наприклад про життя звірів узимку, демонструють фільм «Ведмежатко» (Г.Скребицький, В.Чапліна).

Розширення уявлень про свійських тварин. Уявлення дітей про сільськогосподарських тварин можна уточнити і розширити під час екскурсій на тваринницьку ферму, де вони побачать, як доглядають тварин; слід розповісти їм про користь, яку тварини приносять.

Під час прогулянок діти щодня зустрічають котів та собак. Можна спостерігати за їхніми рухами та деякими звичками.

Закріплення, уточнення та узагальнення уявлень про свійських тварин. Закріплення та уточнення знань дітей про вже відомих тварин проводять за картинками. Показуючи якусь картинку з серії «Свійські тварини», вихователь пропонує дітям придумати назву для неї, скласти оповідання про зображених на ній тварин, порівняти їх з уже відомими дітям.

Набуті знання про свійських тварин вихователь уточнює та узагальнює в бесіді, протягом якої ставить приблизно такі запитання: яких домашніх тварин ви

знаєте? Чому цих тварин називають свійськими? Чому людина піклується про kota, собаку, корову, курей? Які тварини дають молоко? Які тварини дають пух, вовну? Які свійські тварини несуть яйця? Які з них плавають, які стрибають? Які тварини мають роги, копита? Які свійські тварини харчуються травою, сіном? Як називають усіх цих тварин? Які свійські тварини живляться м'ясом інших тварин? Як називаються такі тварини?

Ознайомлення з дикими звірами. Для закріплення та розширення знань дітей про вже відомих їм звірів, для ознайомлення з дикими тваринами жарких країн- левом, тигром, слоном, мавпами-слід провести екскурсію до зоопарку.

Розпочати показ найкраще із звірів, знайомих дітям, - вовка, лисиці, ведмедя; потім перейти до тигра, лева та закінчити ознайомлення з мавпами і слонами, на яких діти звертають особливу увагу.

Показуючи звірів, слід звертати увагу на риси схожості з свійськими тваринами (тигр, лев, їхню схожість з котом у зовнішності, рухах, чим і як харчуються).

Замість зоопарку можна повести дітей до звірника або краєзнавчого музею. Якщо немає змоги показати тварин дітям, можна продемонструвати відеофільм «У зоопарку».

Для того щоб діти узагальнили набуті уявлення про тварин і склалося у них поняття «дикі звірі», слід провести кілька бесід по картинах та порівняти, наприклад, кролика з зайцем, собаку з вовком, kota з левом, тигром. Відзначте у них подібність зовнішнього вигляду, рухів, живлення, звичок та відмінності у способі життя, місці проживання.

Для систематизації уявлень про тварин та зрозуміння взаємозв'язку особливостей їхньої будови та місця проживання не зашкодить провести дидактичну гру «Хто де живе?».

Догляд за тваринами. Ознайомлення з тваринами треба поєднувати з повсякденним доглядом за тими з них, що утримуються в дитячому садку. Діти повинні навчитися не тільки годувати тварин (курей, королів), а й прибирати їхнє приміщення.

Поряд з чергуванням, діти виконують тривалі (на 1-2 тижні) індивідуальні доручення по догляду за тваринами та спостереженню за ними.

При правильному контролі у дітей формується почуття відповідальності за виконувану ними роботу. Важливо використовувати усі випадки, де можна встановити зв'язок між хорошим чи поганим доглядом за тваринами та їхнім станом.

**Міністерство освіти України
Кременчуцьке педагогічне училище
і м. А.С.Макаренка**

**«Затверджено»
на засіданні П(ц)К
№ _____ від _____
Голова П(ц)К _____ Приступ В.В.**

ЛЕКЦІЯ НА ТЕМУ:

**«Екологічне та валеологічне
виховання дітей
дошкільного віку»**

ТЕМА ЛЕКЦІЇ: Екологічне та валеологічне виховання дітей дошкільного віку.

МЕТА: Сформувати в студентів знання: про історію виникнення науки екології, сучасні проблеми, завдання, умови та засоби екологічного виховання; про валеологію-як науку про здоровий спосіб життя, завдання та шляхи реалізації валеологічної освіти в дитячому садку. Розвивати активність студентів в процесі сприймання матеріалу. Виховувати професійну направленість.

ТИП УРОКУ: Лекція

МАТЕРІАЛ: Екологічні словники.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Н.В.Лисенко "Екологічне виховання дітей дошкільного віку" Львів, Вид."Світ" 1994 р.
2. С.М.Ніколаєва "Воспитание экологической культуры у старших дошкольников".Москва
3. Г.О.Білявський "Основи екологічних знань"
4. Р.С.Фурдуй Київ "Либідь" 1997 р.
5. О.Дорохов " Про себе самого"
6. Методична розробка "Валеологія для всіх"

ПЛАН

1. Історія розвитку науки екології.
2. Сучасні проблеми екології.
3. Завдання екологічного виховання.
4. Умови екологічного виховання.
5. Засоби екологічного виховання.
6. Завдання валеологічного виховання та їх реалізація в дитячому садку.

*Природа - це такий же унікал, як картина Рафаеля.
Знищити легко, відновити неможливо.*

І.П.Бородін

Людині важко дається усвідомлення того, що про природу вона знає ще дуже мало. Їй потрібно змиритися із висловом: людина - не цар природи, а лише її елемент, вона не творить прав і законів, а змушена їм підкорятися, пізнавати, творчо перетворювати в межах розумного. Адже людина існує до того часу, поки існує природа. І перші зразки такого вчення показав німецький зоолог Геккель у 1866 р. який у працях «Загальна морфологія організмів» і «Природна історія світостворення» заклав основи нової науки, ввівши спеціальний термін для її позначення - ЕКОЛОГІЯ. Сам термін охоплює проблему природного балансу, так званої рівноваги видів, що дотепер є одним із важливіших аспектів екології.

Отже, екологія це наука про взаємовідносини живих організмів із середовищем їх існування.

Екологія, як і більшість наук, має свою історію виникнення. Основи її почали закладатися наприкінці ХУІІІ - ХІХ ст. У цей період екологічні знання про життя окремих груп живих організмів становили значну частину праць А.Реомюра про комах (1734) Л.Трамбле - про гідр (1744) та в описах натуралістів з досвіду їх відкриттів.

Значний внесок у становлення екології як науки зробили вчені К.Рульє та М.Северцов, які широко пропагували необхідність розвитку особливого напрямку в зоології, присвяченому всебічному вивченню і поясненню життя тварин, їх складної взаємодії з навколишнім середовищем. При цьому Рульє наголошував на важливості аналізу таких явищ життя і способів існування тварин, вибір і запасання кормів, вибір і спорудження житла, взаємовідносини серед дорослих тварин та їх потомства, закони кількісного розмноження тварин, відносини між тваринами одного виду та іншими видами, «самотнє життя», «життя у спільних об'єднаннях», відношення тварин до рослин, ґрунту, фізичних умов середовища. Поряд з цим видатний учений рекомендував спеціально вивчити періодичні явища в житті тварин-линьку, сплячку, сезонні міграції тощо.

Таким чином у працях Рульє подається обширна система екологічних знань з життя тварин, що дає право вважати його основоположником сучасної екології. Продовжив його основні ідеї та напрямки наукових досліджень Северцов.

Велике значення для розвитку екології мала праця Ч.Дарвіна «Походження видів шляхом природного добору або збереження обраних порід у боротьбі за життя»(1859) де широко проаналізовані основні фактори еволюції органічного світу.

Вчений довів, що взаємовідносини живих істот з неорганічними компонентами середовища-велика самостійна галузь досліджень.

Швидких темпів у розвитку набула екологія і другій половині XIX ст. та в першій половині XX ст. У цей період особливо багато зробили для нагромадження екологічної інформації і розв'язання практичних питань вітчизняні вчені В.Вернадський, Т.Морозов, В.Поспелов, які обґрунтували основні положення геоботаніки на основі вчення про ліс. Вагомий внесок у аналіз результатів впливу діяльності людини на природу в умовах НТП зробив В.Вернадський.

На початку XX ст. визначаються екологічні школи гідробіологів, фітоценологів, ботаніків і зоологів, в кожній з них розвиваються певні напрямки екології. Вже на ботанічному Конгресі у Брюсселі 1910 р. екологія рослин офіційно розділилась на екологію особин і екологію угрунтувань.

Перші інструктивні матеріали для вивчення екології Ч.Адамса та В.Шелфорда сприяли утворенню екологічних наукових товариств, заснуванню наукових журналів. Почалося викладання науки екології в університетах.

У 40-50 роках вивченням життєвих форм квіткових рослин займається І.Серебряков, а твори англійського вченого А.Тенслі і російського вченого В.Сукачова дають змогу говорити про нові поняття екосистеми і біоценозів, що обґрунтовує ідею про єдність сукупності організмів, з абіотичним оточенням, про закономірності, які лежать в основі зв'язків природних угруповань і навколишнього ботанічного світу-кругообіг речовин і перетворення енергії.

У наш час екологія - це розгалужена система наук, для аналізу яких існують декілька концепцій. Серед усіх предметів досліджень різних галузей екології виняткового значення набувають екологічні дослідження у зв'язку з проблемами охорони природи.

Проблемам екологічного виховання присвячені дослідження М.Безкоровайного, Ю.Будашкіна, Л.Миронова, Д.Михальонка з Карагаського державного заповідника у масиві Кримських гір. Вони працюють над розробкою маршрутів і вже з весни 1990р. розробили маршрут під назвою «Стежина екологічного виховання». Він діє з 1 червня 1990 року. У Закарпатській області працює науково-виробничий центр «Екологія», який розробляє директиви щодо створення заповідників на Закарпатті.

Особливої уваги заслуговують дослідження В.Комендар з питань екологічної культури.

Нинішня екологічна картина України невтішна. Станом на 1993 р. наслідки Чорнобильської катастрофи відчувають понад 250 тисяч наших дітей. Сьогодні в атмосферу викидається понад 11 млн. тон шкідливих речовин, а очисними спорудами обладнано лише половина забруднювачів. 40% викидів в атмосферу дає транспорт. Значно ускладнилось ведення сільського господарства у районах, потерпілих від аварії на ЧАЕС. Омертвіло понад 100

тисяч г. землі у 30 кілометровій зоні аварії. Радіоактивного забруднення зазнали 32 райони у Київській, Житомирській, Чернігівській, Рівенській, Черкаській обл. загальною площею 13,7 млн.г.

Наукові дослідження, присвячені охороні навколишнього середовища виконуються 40 вузами України, а щорічно впроваджується до 100 розробок з екологічним ефектом близько 10 млн.крб. Асоціація «Зелений світ» успішно домоглася не лише припинення будівництва четвертого блоку реактора, а й демонтування всієї АЕС.

Які існують сучасні екологічні проблеми?

Що це за глобальні, регіональні і локальні проблеми?

Глобальні проблеми:

- масова вирубка лісів;
- збільшення вуглекислого газу в атмосфері(явище парникового ефекту);
- утворення озонових дірок в біосфері (скопичення азоту, політ космічних кораблів);
- кислотні дощі (накопичення сірнистого газу, що при сполученні з водяною парою випадає у вигляді кислотних дощів);
- аварія на ЧАЕС.

Регіональні - використання пестицидів, забруднення Дніпра.

Локальні - місцеві.

Так ось наш обов'язок - подбати про те, щоб природа зазнала менше втрат, тому що пам'яток архітектури збереглося більше ніж пам'яток природи-старих дерев. Бо рани природи-це наші рани, докори совісті, пекучий біль.

Велике завдання стоїть перед вихователями дошкільних закладів на сьогоднішньому етапі - виховання у дітей належної культури спілкування з природою, відповідальності за її збереження. Тому не випадково у Державній Національній програмі «Освіта» Україна ХХ! Ст. записано: Формувати екологічну культуру людини в гармонії її відносин з природою.

Бережливе і турботливе ставлення до природи формується при наявності у дітей початкових екологічних уявлень, які дають можливість дивитися на природу як на єдине ціле.

Мета екологічної освіти виховання-формування системи наукових знань, поглядів, переконань, які закладають основу відповідального та дійового ставлення до навколишнього середовища.

Завдання екологічного виховання:

- формувати елементи наукових знань про основні фактори у розвитку неживої природи (світло, температура, волога, поживність ґрунту та очевидні зв'язки і залежності в природі);
- розвивати вміння класифікувати живу природу: дерева, кущі, квіти, тварини за особливостями зовнішнього вигляду (на основі безпосереднього спостереження та аналізу зовнішніх ознак, способів взаємодії з середовищем);

- стимулювати допитливість та інтерес до пізнання природи описами її об'єктів і явищ у народній творчості;
- активізувати знання і практичний досвід у різних видах діяльності (гра, пошуково-дослідна діяльність, праця);
- ознайомити із живими барометрами природи (приспосовування рослин і тварин до змін у неживій природі);
- ознайомити дітей з перлинами народної мудрості про дбайливе ставлення людей до природи.

УМОВИ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ

Об'єктивні:

- рівень педагогічної діяльності та майстерності вихователів, їх загальна та спеціальна підготовка з питань екологічного виховання;
- екологічна спрямованість педагогічного процесу дитячого садка в цілому і кожної групи зокрема;
- єдність та взаємодія сімейного і суспільного виховання.

Суб'єктивні:

- готовність дітей дошкільного віку до сприймання, розуміння і засвоєння уявлень про природу;
- готовність дітей до практичної реалізації знань у доступних видах діяльності;
- формування суспільно-значимих мотивів поведінки.

ЗАСОБИ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ

Закономірності формування екологічної культури особистості, особливості процесу екологічного виховання дітей дошкільного віку, аналіз видів діяльності і засобів, що їх стимулюють та екологізують, викликають необхідність глибшого аналізу найефективніших з-поміж них, які покликані забезпечити оптимальну результативність роботи дошкільної установи в цьому напрямі. Таким активним засобом є пошуково-дослідна діяльність.

Структурними компонентами пошуково-дослідної діяльності є: спостереження, поетапне фіксування результатів, зіставлення результатів дослідного і контрольного матеріалу за допомогою різноманітних методів і прийомів, висновки.

Пошуково-дослідна діяльність має такі основні пізнавальні функції:

- демонстрація зв'язків недоступних для органів чуття дитини;
- проникнення в саму суть явища природи. Використовують демонстраційні та навчальні досліді.

Основним структурним компонентом пошуково-дослідної діяльності є гіпотеза, певне припущення, суть якого зводиться до пошукового факту, а довести його можна тільки лише внаслідок взаємодії з об'єктом. Дослідництво має суттєве значення для майбутньої практичної діяльності.

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ ФОЛЬКЛОР

Народна творчість-надзвичайно багата скарбниця. Є в ній і казка і пісня, загадка й легенда, дума і прислів'я, жарт і бувальщина, коломийка і частівка, скоромовка і лічилка. В усій народній творчості навколишня природа відтворена з особливою любов'ю, тому для дошкільника народні прикмети, загадки, повір'я-перлини мудрості, зразки високої моралі й благородства. Саме через них діти дізнаються про природу, побут свого народу, його культуру і традиції. Добираючи український фольклор для роботи з дітьми, вихователів необхідно враховувати: доступність змісту, його захоплюючий аспект, який викликає інтерес до фольклору; пізнавальну і виховну спрямованість змісту, динамічність, лаконічність і образність твору, чіткість і послідовність розгортання дій. Необхідно в процесі екологічного виховання використовувати легенди і перекази, що розбуджують творчу уяву про світ природи як світ живих істот; вони потребують нашої опіки, захисту, любові і дбайливого ставлення.

Прислів'я та приказки можуть бути початком роботи над казкою, або бесідою за її змістом, чи засобом завершення думки, тобто висновком. Прислів'я виступає як завершена думка-підсумок, що приказка образний вислів (гнатися за двома зайцями-приказка; за двома зайцями поженешся-жодного не здоженеш - прислів'я). Приказка не радить, не вчить, вона тільки стверджує, підсилює думку.

Засвоєння прислів'їв, їх доцільне вживання можна практикувати у спеціально-створених ситуаціях, які моделює вихователь, добираючи персонажні засоби.

Прикмети про природу-енциклопедія на шляху її пізнання. Спостереження за явищами природи, змінами в погоді, які суттєво впливають на працю людини, становлять основу прикмет. Процес творення прикмет безперервний. Кожна епоха збагачує народну мудрість новими мотивами, образами. Тому в роботі з дітьми слід користуватися не тільки готовими прикметами, а й самим їх творити.

Загадки-це короткі за обсягом твори, які характеризуються локалізацією змісту, образністю, присутністю у тексті традиційної формули (завжди подається опис об'єктів або явищ, що супроводжують відгадку); часті повтори та яскраві барвисті епітети. Свої знання про світ природи народ втілює у загадки впродовж віків. Важливі загадки природничого змісту. У методичному відношенні вони найпростіші, бо до відгадки у них приєднуються і всі пояснення, описи. Саме вони спонукають дитину пильніше приглядатися до всього, що її оточує. Ось тому необхідно, щоб діти відгадували загадки про найдоступніші й найпростіші явища природи. З давніх-давен загадка була важливим засобом екологічного виховання. Завершальний етап у роботі-спонукання дітей до самостійного складання загадок.

НАРОДНИЙ КАЛЕНДАР

Невід'ємною частиною народної педагогіки є традиції, звичаї та обряди, пов'язані з народним календарем, річним циклом народних свят. Урочистості народного календаря, збагачені тисячолітнім досвідом, мудрістю людей праці, мають величезний екологічний, морально-етичний потенціал, комплексно впливають на особистість. Календарні традиції та обряди-це не додаток до життя, а яскравий прояв його національного характеру, способу пізнання дійсності. Свята народного календаря чітко поділяються за порами року на весняні, осінні, зимові.

Кожному вихователю потрібно досконало вивчити народний календар, пов'язані з ним традиції, звичаї та обряди, які увібрали в себе філософське осмислення життя і відображають вічний ритм природи космосу.

ВАЛЕОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Наш співвітчизник В.О.Сухомлинський, відомий педагог вважав так: «Входячи в життя дитини з першими відчуттями, сприйняттями, поняттями, уявленнями, природа стає для неї наочним матеріалом цінностей, джерелом багатств. У цьому факті закладено величезні можливості становлення гармонійної, всебічно розвиненої особистості.

Проте нині, за статистичними даними, смертність перевищує народжуваність в більшості областей у 7-8 разів. За останніми науковими дослідженнями працівників охорони здоров'я, в Україні народжується повністю здоровими лише 7 відсотків дітей.

Отже, проблема збереження, зміцнення та відновлення здоров'я, формування здорового способу життя, починаючи з дошкільного віку в даний час є надзвичайно актуальною. До неї звернена увага уряду, наукових працівників та практиків. В 1996 році затверджено «Концепцію інтегративної, українознавчої валеологічної освіти в Україні».

Згідно з нею валеологія у дитячому садку є першим важливим етапом неперервної валеологічної освіти людини, що має забезпечити реалізацію таких завдань:

- виховання в дітей свідомості того, що людина частина природи і суспільства;
- встановлення гармонійних відносин дітей із живою та неживою природою;
- формування особистості дитини;
- виховання у дітей дбайливого і бережного ставлення до власного здоров'я;
- вироблення навичок особистої гігієни;
- загартування дитини та її рухова активність;
- профілактика та усунення шкідливих звичок;
- здійснення валеологічного моніторингу.

Дані завдання реалізуються як на заняттях так і в повсякденному житті. За роки апробації та втілення в практику дитячих садків « Концепції валеологічної освіти» виявилось:

1. Дошкільники володіють визначним обсягом знань з валеології. Їх цікавлять відомості про себе, вони здатні засвоїти необхідний обсяг знань.

2. Відомості про анатомічну будову органів і систем людського організму, варто подавати обмежено, не перевантажуючи дітей.
3. Добірка повідомлень з валеологічної освіти повинна спиратися на науково - обґрунтовані положення програми для дошкільників. Бажано уникати прийомів порівняння людського організму з діями машини, техніки (серце-двигун, судини-труби). Адже вразлива дитяча уява може перенести властивості неживої техніки на людину і створити образ довершеності людського організму, де можна замінити пошкоджений чи хворий орган, як деталі машини.
4. Досвід стверджує, що не обов'язково повідомляти дітям валеологічні знання в ігровій формі чи використовувати для цього казкових героїв. Адже старші дошкільники чітко відрізняють казку та гру від життя.
5. В дошкільному закладі немає потреби проводити спеціальні заняття з валеології, щоб не перевантажувати дітей, не скорочувати час для самостійної рухової діяльності. Пам'ятаючи що кожний розділ програми несе в собі значний валеологічний потенціал, варто лише забезпечити його валеологічну спрямованість. Не існує такої частини валеологічного процесу в який не можна було б включити валеологічний зміст. Дуже важливо, щоб кожне повідомлення валеологічного змісту, було відкриттям для дитини, новим дивом, раніше не відомим їй, кликало до самоаналізу, подальшого розвитку. Лише за таких умов, можна досягти позитивного результату, виробити в малюка чітке і постійне бажання бути здоровим, спритним, швидким, гнучким, бадьорим, зробити здоров'я предметом постійного піклування дитини, а не лише батьків. Дитина навчиться аналізувати кожну дію з точки зору користі чи шкідливості. Найбільш дохідлива, ефективна форма роботи з дошкільниками з валеології – це валеохвилинки тривалістю 5-10 хвилин, які можуть проводитися як складова частина заняття, або чи в процесі повсякденного життя. Модель валеологічної хвилинки включає: пізнавальний, мотиваційний, практичний компоненти з обов'язковим забезпеченням позитивно-емоційного настрою.

Пізнавальним компонентом є основні поняття навчального курсу, які мають поєднати розрізнені знання, уточнені і узагальнені з допомогою коментарів педагога. Практичний компонент-передбачає практичні дії по самовивченню, самопізнанню з метою визначення важливості того чи іншого організму" людини, виявлення їх у своєму організмі, навчання їх способам поведінки по обслуговуванню власного тіла, елементарним культурно-гігієнічним навичкам, прийомам загартування та інше. Мотиваційний компонент-спрямовує на забезпечення у дітей потреб, інтересів, вмотивування своєї поведінки, планування її відповідно до способів здорового способу життя, екологічної етики, збереження здоров'я оточуючих. Цьому сприяє система практичних дій які застосовуються при проведенні валеохвилинок, найпростіші досліді.

Валеологічні хвилинки повинні дати дитині задоволення від відкриття, пізнання незвичного довкілля, веселого жарту педагога, надзвичайного порівняння об'єктів флори та фауни. Паузи або кінцівки типу: «Погляньмо на світ веселими очима», «Смішинки», «Великі та малі несенітніці», «Плутанина» навчають дитину розумінню жартів, дотепу. Для закріплення знань, розвитку розумових операцій, швидкої орієнтації, кмітливості, почуття гумору неабияка роль відводиться оригінальним настільним іграм: «Хто з ким дружить?», «Хто кого рятує», «Хто де живе», «Хто швидше приготує страву», «Валеологічне доміно». У роботі по формуванню, зміцненню і збереженню здоров'я потрібно забезпечити характерний для валеології «принцип привенгтивності», який полягає в тому, що знання необхідні людині в конкретній ситуації і в момент життя (в екстремальних умовах) суб'єкт навчання одержує упереджувано. Завдання концепції неперервної валеологічної освіти розв'язується у валеологічних хвилинках і складають основу освіти.

Використання ігор під час ознайомлення дітей з природою.

К.Д.Ушинський радив зробити серйозне навчання цікавим, вважаючи цн одним з найважливіших завдань навчання. Під час ознайомлення дітей з природою досить часто використовуються різні види ігор.

Гра – основна діяльність дитини дошкільного віку, в якій вона найбільше задовольняє свої потреби. Ігри викликають у дітей задоволення, підвищують емоційний тонус, сприяють формуванню у них уявлень про об'єкти природи, їх якості, виховують позитивне ставлення до природи. Психолог Л. А. Венгер зауважує, що те, що пропущено через гру, діти засвоюють не так, як те, про що вони тільки чули від дорослих або спостерігали самі.

Надзвичайно важлива роль ігор (особливо дидактичних) у закріпленні, систематизації і узагальненні знань про природу. В дослідженнях (О. П. Янківська) було доведено, що використання дидактичних ігор природничого змісту за умови відповідної підготовки дітей і в певній системі дає змогу формувати у дітей міцні знання, систематизувати їх, підводити до узагальнень, розвивати мислення, мову. Отже, ігри сприяють піднесенню ефективності навчання дітей у дитячому садку, кращій підготовці до навчання в школі.

Для вирішення завдань ознайомлення дошкільників з природою в дитячому садку використовуються ігри: будівельно-конструктивні, творчі рольові, дидактичні і рухливі.

Будівельно-конструктивні ігри з природними матеріалами (піском, водою, глиною, снігом, льодом, листям, плодами тощо) — одні з найулюбленіших дітьми ігор у всіх вікових групах. Як правило, вони мають сезонний характер. Цінність їх у тому, що в процесі ігор діти знайомляться з властивостями природних матеріалів (способами конструктивного вирішення під час використання цих матеріалів). У дітей розвивається уява, вміння зосереджуватися, доводити до кінця почату справу, співвідносити свої дії з діями інших, домагатися узгодження. Знайомство з архітектурними формами і відображення їх у будівлях сприяють формуванню естетичних почуттів. Оскільки ці ігри проводяться на повітрі і пов'язані з руховою активністю, вони мають важливе оздоровче значення.

Для ігор з піском і водою потрібно створити відповідні умови. Для дітей молодшої групи треба мати 2—3 пісочних ящики з бортиками (часом використовують великі автомобільні шини). Така вимога зумовлюється схильністю дітей до наслідування, бажанням одночасно займатися тим, чим займаються інші діти. Пізнаючи властивості природних матеріалів, маленькі діти люблять пересипати сухий пісок, ліпити з вологого піску пиріжки. З цією метою їм слід пропонувати поліетиленові пляшечки з лійками, совочки і набори різноманітних форм для ліплення печива, пиріжків. Поступово під керівництвом вихователя зміст ігор ускладнюється. Вихователь показує, як зробити доріжки, містки, і пропонує пускати по них маленькі

машини та ін. Важливе значення у збагаченні ігор має спостереження за іграми з піском старших дітей. Під впливом побаченого діти роблять спроби побудувати будинок, і вихователь показує, як його звести, прикрасити тощо.

Для дітей старшого дошкільного віку потрібний дворик для піску. Для реалізації задумів дітей слід використовувати більше різноманітного підсобного матеріалу: невеликі дощечки різних розмірів, які діти використовують для перекриття поверхів, метлаську плитку, лінолеум, мозаїку, маленькі прапорці для прикрашення будови, вирізані з картону чи фанери деревця тощо. Все це доцільно зберігати в ящику поряд з двориком для піску. Крім того, дітям пропонують і більш складні технічні іграшки: бульдозер, підйомний кран, різні вантажні машини. Особливу увагу під час керівництва цими іграми приділяють збагаченню вражень дітей під час спостережень, наприклад за тим, як побудований шляхопровід, як він оформлений тощо. Доцільно збагачувати задуми дітей і шляхом розглядання картинки. Наприклад, розглянувши зображення станції метро «Університетська», запропонувати побудувати і прикрасити її. При цьому важливе місце у керівництві повинні посідати такі прийоми, як порада вихователя, планування з дітьми послідовності виконання будови, показ прийомів.

Для ігор з водою в молодшій групі доцільно використовувати виносні пластикові басейни (або ванночки), закріплені на підставках на рівні зросту дітей. Для пізнання властивостей різних предметів, які плавають або тонуть у воді, дітям пропонують різноманітні іграшки: дерев'яні, поліетиленові, залізні; пляшечки з поліетилену, в які діти набирають воду, потім виливають, маленькі поліетиленові ляльки, яких діти купують, тощо.

Для дітей старшого дошкільного віку доцільно зробити струмок. Він починається з маленького зацементованого басейну і може проходити з тильної сторони тіньових навісів у вигляді неглибокого цементованого жолоба. Для ігор з водою старші дошкільники за допомогою вихователя виготовляють човники з паперу, кори, ячної шкаралупи тощо, відповідно прикрашаючи їх. Цікаво зробити примітивну греблю, показати дітям, як діє водяний млин. У другу половину дня теплу воду зі струмка доцільно використати для поливання рослин.

Узимку на ділянці організуються ігри з снігом, льодом. Для дітей молодшої групи можна побудувати з їх допомогою невеличку снігову гірку, прикрасити її і запропонувати катати ляльок. З цікавістю розглядають малюки, як вихователь ліпить із снігу грибки під деревами. Для цього він виносить поліетиленове відерце і миску. За допомогою дітей відерце наповнюють снігом, утоптують і перевертають — ніжка готова. Так само наповнюють миску і встановлюють на ніжку. Можна пофарбувати шапки яскравими фарбами, і ділянка набуде казкового вигляду.

У середній і старшій групах завдання ускладнюються. Крім сніговика, діти будують фортеці, фігурки звірів тощо. Вихователь показує дітям прийоми: вирізування цеглин, скачування та ін. Для ліплення фігурок звірів часом використовується каркас. Важливо порадою допомогти дітям в естетичному оформленні будівель. Наприклад, казковий будиночок прикрасити кольоровими крижинками, фортецю — прапорцями.

Для забав з льодом заливаються невеликі різнокольорові льодові доріжки. Ковзання по них координує рухи дітей.

Після новорічного свята слід виставити ялинку на подвір'я, закріпити і прикрасити кольоровими крижинками. З цією метою на прогулянку виносять формочки для піску, підфарбовану воду, шматочки шпагату. Формочки заливають водою і вкладають у кожен петельку з шпагату. Коли вода замерзне, формочки на короткий час заносять у приміщення, виймають і розвішують на ялинці. З різнокольорових крижинок можна зробити також казковий зимовий квітник.

Восени слід заохотити дітей до ігор з такими природними матеріалами, як солома, листя, плоди тощо. Використовуючи показ, вихователь навчає конструювати із соломи ляльку, бичка та ін. З жолудів, каштанів можна зробити безліч фігурок звірів, ляльок. Показуючи прийоми скріплювання листків (або черешками, або хвоєю), вихователь пропонує зробити пояси, шапочки тощо.

У холодну пору року для підвищення рухової активності дітей використовуються ігри з вітром, для чого навчають виготовленню млинців, султанчиків з дрібно нарізаних смужок паперу.

Творчі рольові ігри під час ознайомлення дошкільників з природою використовуються як засіб закріплення знань дітей про природу. Для їх успішного проведення слід збагачувати дітей враженнями, подавати допомогу у розгортанні сюжету. Так, після екскурсії в зоопарк доцільно показати дітям діафільм «Звірина лікарня», прочитати цікаві оповідання І. Сосновського про те, як потрапляють звірі в зоопарк, як до них там ставляться, лікують. Потрібно запропонувати дітям будівельні матеріали, з яких можна побудувати загои для звірів, різноманітні іграшки-тварини, ліки, і гра почне розгортатися. Вихователь повинен тактовно допомагати дітям, сприяти їх ініціативі, творчості, формуванню дружніх взаємин.

У сільській місцевості діти відображають в іграх враження від екскурсій на молочну ферму, птахофабрику.

Дидактичні ігри під час ознайомлення дошкільників з природою виконують **три** функції:

- 1) закріплення знань про природу;
- 2) діагностика наявних у дітей знань про природу;
- 3) формування знань про природу.

Слід відразу ж відзначити, що кількість ігор, за допомогою яких можна формувати знання про природу, дуже обмежена. Специфіка дидактичних ігор природничого змісту полягає в тому, що вони можуть проводитися лише тоді, коли у дітей вже є знання. В іграх ці знання стають дійовими, вони застосовуються дітьми, а отже, закріплюються, набувають міцності.

Багато дидактичних ігор спрямовані на узагальнення знань, їх систематизацію. Такі ігри дуже зручно використовувати для діагностики засвоєння дітьми знань про природу.

У процесі дидактичних ігор у дітей виховується вміння уважно слухати і відповідати на запитання, самостійно розв'язувати поставлене завдання, пригадувати, думати, утримуватися від бажання щось сказати, коли правила гри цього не дозволяють. Все це сприяє розвитку вольових процесів, мови, мислення, уваги, пам'яті.

Дидактичні ігри широко використовуються під час повсякденного життя, особливо настільно-друковані ігри, якими діти можуть вільно користуватися за їх бажанням, а також і на заняттях. У старшому дошкільному віці дидактичні ігри найчастіше використовуються у поєднанні з іншими методами, наприклад із спостереженнями.

В ознайомленні з природою використовуються такі види дидактичних ігор:

- 1) з природними матеріалами;
- 2) з картинками (ут. ч. настільно-друковані);
- 3) з іграшками;
- 4) словесні.

У дидактичних іграх з *природними матеріалами* діти оперують з реальними природними об'єктами (овочами, фруктами, листками, квітками тощо), внаслідок чого у дітей формуються реалістичні уявлення про об'єкти природи. Наприклад, у грі «Відгадай, з якого дерева цей листок» вихователь показує листок і просить підбігти до того дерева, яке має такі самі листки. У грі «У кого дітки з цієї гілки» вихователь, показуючи дітям плід з якогось дерева, що росте на ділянці, говорить: «У руках у мене дітка. З якої вона гілки? Раз, два, три, цю гілочку знайди». Діти підбігають до відповідного дерева. В грі «Вершки і корінці» вихователь роздає дітям бадилля городини. На столі у неї лежать корінці. Показуючи дітям моркву, вихователь питає: «Корінець, корінець, де твій вершок?» Дитина, у якої знаходиться надземна частина цієї рослини, піднімається, показує її всім дітям і в нагороду одержує корінець.

У наведених прикладах дидактичних ігор з природними матеріалами ставиться мета навчити дітей за листком пізнавати дерева, закріплювати їх назви; закріплювати знання про листки і плоди дерев, кущів; навчити розрізняти городні рослини.

У дидактичних іграх з картинками навчальні завдання вирішуються за допомогою картинок. Наприклад, у грі «Що кому потрібно» вихователь роздає дітям картинки, на яких зображені приміщення, в яких живуть тварини (собача конура, клітка для кроля, пташник тощо). На інших картинках намальовані різні види кормів для тварин: кістки, морква, капуста, зерно та ін.

Вихователь ставить на полицю великі картинки з зображенням тварин і починає гру: «Кіт, собака, кролик і півник захотіли їсти. Давайте їх погодуємо. На картинках ви знайдете, чим погодувати і кота, і собаку. Що їсть кіт?» Діти показують відповідну картинку і називають їжу. Після цього картинки ставлять на полицю. Далі вихователь пропонує погодувати собаку, кроля тощо, схвалює правильні відповіді дітей: «Поїли котик, собака та й захотіли відпочити. А будиночків, де вони живуть, немає. Де ж вони, давайте пошукаємо,— продовжує вихователь. У кого на картинці зображено житло собаки? Як воно називається?» Такими запитаннями вихователь змушує дітей згадати, де живуть тварини. Гра закінчується тоді, коли діти розмістять тварин в їхніх житлах. За допомогою цієї гри закріплюються знання дітей про те, чим живляться і де живуть свійські тварини.

В роботі з дошкільниками широко використовуються настільно-друковані ігри «Свійські тварини», «Квіти», «Зоологічне лото» тощо. Переважну більшість з них побудовано на принципі лото. Дітям роздають великі картки, у ведучого — маленькі. Хто швидше закриє великі картки, той виграє. Перед дітьми ставиться завдання назвати тварину чи рослину, співвіднести її із своєю карткою.

Дидактичні ігри з іграшками найчастіше використовуються в молодших групах для закріплення назв тварин, їхніх характерних ознак, голосів. Наприклад, у грі «Чарівна торбинка» вихователь вносить у групу гарну, яскраву торбинку, в якій лежать різні іграшки. «Той, хто вийме з торбинки іграшку,— говорить вихователь,— розкаже про неї віршик або загадку». Діти виймають іграшки, називають їх, показують окремі частини тіла, імітують звуки, розповідають вірші.

Досить широко використовуються словесні дидактичні ігри. Вони проводяться з метою закріплення знань про певні об'єкти природи, навчання дітей класифікувати, виділяти зв'язки в природі, доводити свою думку, узагальнювати.

Наприклад, у грі «Буває — не буває» вихователь пропонує грати так: «Я вам буду розповідати, яка буває погода, чим займаються діти і дорослі, а ви повинні уважно слухати і відповідати, буває так чи не буває і чому не буває».

Вихователь: «Випав великий сніг, вдарив мороз, і зацвіли проліски».

Діти: «Так не буває».

Вихователь: «Чому?»

Діти: «Сніг і мороз буває взимку, а проліски цвітуть навесні».

Отже, в цій грі діти навчаються узагальнювати знання про характерні ознаки пір року, доводити свою думку.

Методика проведення дидактичних ігор. Для того, щоб дидактична гра досягла мети, необхідно правильно підібрати її відповідно до віку дітей. Ігрові завдання в іграх мають різний рівень складності.

Ігрові завдання в іграх для молодших дошкільників спрямовані на знаходження предмета за словом, за подібністю, виділення окремих ознак тварин, рослин, пізнання предметів за допомогою одного з органів чуттів на дотик, смак).

У старшому дошкільному віці ігрові завдання більш складні: описувати об'єкти природи і знаходити їх за описом, складати ціле з частин, класифікувати, встановлювати причинні зв'язки.

Відповідно до цього в молодшій групі проводяться такі ігри: «Відгадай, яка квітка», «Відгадай на смак», «Чия хатка».

У середній групі — «Магазин», «Знайди пару» та ін., у старшій групі — «Відгадай, яка це квітка», «Відгадай, де росте», «Коли це буває», «Що я не так сказала», «Плутанина», «Вершки і корінці» тощо.

Успіх у проведенні дидактичної гри, інтерес до неї будуть тільки тоді, коли вихователь проведе відповідну роботу по ознайомленню дітей з тими чи іншими об'єктами природи, а закріплення уявлень, підведення дітей до об'єднання спільних ознак буде здійснюватися за допомогою дидактичної гри. Не можна уявити проведення дидактичної гри з дітьми, у яких не буде відповідних знань. При всій майстерності вихователя гри не буде. Обов'язковою умовою гри є те, щоб усе в ній виконувалося охоче, з захопленням, щоб діти діставали від неї велике задоволення, а не сприймали як суху навчальну вправу.

Методика проведення дидактичних ігор у різних вікових групах має ряд спільних і відмінних моментів.

У молодшій групі

1. Починається гра з сюрпризного моменту з метою зосередження уваги дітей. Наприклад, лялька Таня принесла дітям торбинку. Що ж у ній?
2. Розглядання і коротка бесіда про предмети, з якими діти будуть грати. Це зумовлено потребою пригадати назви, властивості, оскільки гра вимагає відповідних знань.
3. Пояснення правил у ході гри.
4. Хід гри.
5. Позитивна оцінка всіх дітей.

У середній групі

1. Сюрпризний момент можна використовувати лише у першому півріччі, оскільки у дітей вже сформувався інтерес до гри.

2. Розглядання предметів і коротка бесіда про них.
3. Пояснення правил гри.
4. Закріплення правил (якщо діти добре засвоюють правила після пояснення вихователя, в закріпленні може не бути потреби).
5. Хід гри.
6. Диференційована оцінка дітей.

У старшій групі

1. Коротка бесіда про об'єкти природи.
2. Пояснення правил, закріплення.
3. Хід гри у першому варіанті.
4. Пояснення другого варіанта гри, закріплення.
5. Хід гри у другому варіанті.
6. Підсумок гри — оцінка вихователем діяльності дітей у грі.
7. Участь дітей в аналізі і оцінці дій товаришів у грі.

Другий варіант гри проводиться з обов'язковим ускладненням завдання, щоб подолання труднощів приносило дітям задоволення. Наприклад, при проведенні дидактичної гри «Відгадай за описом» у першому варіанті діти лише описують зовнішні ознаки рослин. У другому варіанті треба не тільки описати рослину, але й розповісти, чим вона важлива для людини, як використовується.

Проведення кожної гри повинно викликати у дітей інтерес та позитивне емоційне ставлення до неї.

Наводимо конспект дидактичної гри.

Гра «Відгадай за описом».

Мета. Закріпити знання про кімнатні рослини, їх зовнішні ознаки, вимоги до умов життя. Розвивати зв'язну мову дітей, виховувати інтерес до рослин.

Обладнання. Кімнатні рослини.

Хід гри.

Вихователь пропонує дітям роздивитися, які гарні кімнатні рослини в кутку природи, пригадати їх назви, розповісти, які рослини люблять більше світла, які менше, які більше любляють вологу, які менше.

«Давайте зараз пограємося з ними. Хто-небудь з дітей вийде за двері, а ми тим часом домовимося, яку загадати йому рослину, і, коли він ввійде, розкажемо йому, які у неї листки, стебло, квітки, але називати не будемо. Хто відгадає, той вибере свого товариша, який відгадуватиме далі. Перший раз описувати рослину буду я. Виходь, Толику, за двері, а ми домовимося з дітьми, яку рослину будемо загадувати».

Вихователь домовляється з дітьми і, коли дитина, що відгадує, заходить у кімнату, починає розповідати: «У цієї рослини листки круглі з вирізаними краями, пахучі, стебло кругле, міцне, цвіте червоними квітками, що зібрані у

зонтик». Дитина відгадує, що це пеларгонія. Далі діти описують рослини самі. Гра продовжується, поки не буде описано 5—6 рослин, після чого вихователь пропонує другий варіант гри. Слід не тільки описати рослину, але й сказати, що вона більше любить: стояти ближче до світла, чи далі, багато вологи чи ні. «Ось послушайте,— каже вихователь,— як я розповім. Це дуже гарна рослина з опушеними листками, які ростуть просто з землі. Цвіте майже весь час рожевими або синіми квітками. Любить, щоб земля була волога, а яскравого сонечка не любить». Діти відгадують, що це сенполія, або узумбарська фіалка.

Коли інтерес до гри згасає, вихователь відзначає, хто з дітей був найуважнішим, швидко відгадував. Пропонує дітям визначити, у кого розповідь про рослину була найкращою.

Рухливі ігри в ознайомленні з природою розглядаються як засіб закріплення уявлень дітей про поведки, голоси, способи пересування тварин. Багато рухливих ігор, як про це свідчать їх назви «Кіт і миші», «Пташки і кіт», «Квочка з курчатами», «Совушка — сова», «У ведмедя у бору», «Зайці та вовк», «Гуси-гуси», «Хитра лисиця», «Ведмідь і бджоли» та інші, вимагають наявності відповідних уявлень у дітей про спосіб життя, пристосування (до безшумного пересування у сови, кота), характер рухів, голосів тощо. Важливо сформувати їх під час спостережень, перегляду телепередач, кінофільмів, домагатися, щоб під час ігор діти правильно їх передавали у рухах, голосах.

**План-конспект
практичного заняття на тему:
«Складання конспекту спостереження за живим об'єктом»**

Мета: Сформувати в студентів практичні уміння та навички по складанню та аналізу конспектів занять на тему: «Спостереження за живим об'єктом». Вчити студентів використовувати теоретичні знання в практичній діяльності, аналізувати конспект заняття за схемою, яка подана в інструкції.

Розвивати увагу, творчі здібності.

Виховувати професійну цілеспрямованість.

Наочно-демонстраційний матеріал: натуральні об'єкти.

Роздатковий матеріал: інструкції - пам'ятки.

Література:

1. Н.Ф.Яришева Методика ознайомлення дітей з природою, 1993

Хід заняття:

I. Вступна частина. Організаційний момент.

II. Ввідно-підготовчий. Повідомлення теми заняття, зв'язок з попереднім матеріалом.

III. Навчально-програмовий етап.

Підготуватися до практичної роботи. Ознайомитися з інструкціями.

Перевірка знань студентів по контрольних запитаннях:

1. Дати визначення, що таке спостереження?
2. Які види спостережень?
3. Яка структура спостереження?
4. Які прийоми мислительної діяльності використовує вихователь на занятті?
5. За якими об'єктами можна провести спостереження в II молодшій, середній та старшій групах?
6. Яка структура написання конспекту?

Самостійна робота студентів.

Завдання1. Визначити мету та об'єкт, за яким буде проводитися спостереження.

Завдання2 Написати хід заняття.

Завдання3 Проаналізувати конспект заняття за схемою, яка визначена в інструкції.

Підведення підсумку заняття. Виставлення оцінок.

Домашнє завдання: скласти конспект спостереження за явищем неживої природи (вікова група за вибором студента).

**Інструкція до практичного заняття на тему:
«Складання конспекту спостереження за живим об'єктом».**

Знати: методику проведення спостереження в природі, його структуру і прийоми навчання.
Вміти: правильно користуватися «програмою», визначати програмовий зміст спостереження, продумувати методичні прийоми, правильно сформулювати запитання, пояснення, підібрати художнє слово, скласти і оформити конспект заняття.

Завдання 1. Підготовка

1. Підберіть об'єкт для спостереження.
2. Продумайте форму організації дітей під час спостереження.
3. яке обладнання та матеріал необхідні для заняття.
4. Підберіть художнє слово.

Завдання 2. Написання конспекту

1. Вкажіть дату проведення, вікову групу, тему.
2. Складіть програмовий зміст, визначаючи навчальні, розвиваючі та виховуючі завдання.
3. Визначте словникову роботу, підготовку вихователя, дітей. Методи і прийоми.

Завдання 3.

Сплануйте хід заняття, чітко виділяючи всі етапи.

1. Початок заняття:
  - Використання сюрпризного моменту, ігрового прийому, художнього слова, показу їжі тощо.
2. Основна частина:
  - Прийоми активізації мислительної діяльності дітей;
  - Запитання;
  - Порівняння;
  - Ігрові та трудові дії;
  - Обстеження;
  - Вказівки;
  - Пояснення;
  - Уточнення;
  - Художнє слово;
3. Заклучна частина. Підберіть спосіб підведення підсумку:
  - Узагальнення;
  - Художнє слово;
  - Хороводна гра;
  - Завдання для подальшого спостереження;
  - Дайте роботі дітей оцінку.

Завдання 4.

1. Прослухайте конспект, складений студентом, проаналізуйте його, вказавши:
  - Відповідність теми порі року, змісту «Програми»;
  - Наявність підготовки вихователя і дітей;
  - Використання методів і прийомів;

Розбір ходу заняття.

- Виділіть структурні частини заняття;
- Вкажіть чіткість переходу від однієї частини до іншої;
- Які прийоми використано в основній частині, доведіть їх ефективність.

4. Чи поєднуються методи в процесі реалізації тих чи інших завдань програми?
5. Підсумок уроку.

Домашнє завдання: складіть конспект спостереження в повсякденному житті за сонцем (вікова група за вибором студента).

**План-конспект
семінарського заняття на тему:
«Дидактичні ігри природничого змісту»**

Мета: Сприяти поглибленню знань студентів про значення та класифікацію ігор природничого змісту. Узагальнювати та систематизувати знання студентів про методику їх проведення в різних вікових групах. Спонукати студентів до колективного обговорення використання дидактичних ігор природознавчого змісту у вирішенні завдань по ознайомленню дітей з природою. Виховувати інтерес до ігор природничого змісту. Професійну спрямованість.

Наочно-демонстраційний матеріал: дидактичні ігри природознавчого змісту.
Роздатковий матеріал: інструкції - пам'ятки.

Література:

1. Н.Ф.Яришева Методика ознайомлення дітей з природою, 1993
2. Дидактические игры для ознакомления дошкольников с растениями/ Пособие для воспитателя детского сада.-М.: Просвещение, 1981.-80 с.

Хід заняття:

- I. Вступна частина. Організаційний момент.
- II. Ввідно-підготовчий. Повідомлення теми семінарського заняття, зв'язок з попереднім матеріалом.
- III. Навчально-програмовий етап.
Підготуватися до індивідуальних виступів та колективного обговорення проблемних питань по плану:

План.

1. Значення дидактичних ігор природничого змісту для всебічного розвитку особистості.
2. Класифікація дидактичних ігор.
3. Методика проведення дидактичних ігор в різних вікових групах.
4. Моделювання проведення дидактичних ігор природничого змісту в молодшій, середній та старшій групі.
5. Аналіз роботи студентів.
6. Виставлення оцінок та їх мотивація.

Домашнє завдання: підібрати народні прикмети, прислів'я, приказки по темі «Весна».

Інструкція до семінарського заняття на тему: «Дидактичні ігри природничого змісту».

Мета: Сприяти поглибленню знань студентів про значення та класифікацію ігор природничого змісту. Узагальнювати та систематизувати знання студентів про методику їх проведення в різних вікових групах. Спонукаати студентів до колективного обговорення використання дидактичних ігор природознавчого змісту у вирішенні завдань по ознайомленню дітей з природою. Виховувати інтерес до ігор природничого змісту. Професійну спрямованість.

План.

1. Значення дидактичних ігор природничого змісту для всебічного розвитку особистості.
2. Класифікація дидактичних ігор.
3. Методика проведення дидактичних ігор в різних вікових групах.
4. Моделювання проведення дидактичних ігор природничого змісту в молодшій, середній та старшій групі.
5. Аналіз роботи студентів.
6. Виставлення оцінок та їх мотивація.

Завдання 1. Підготовку до семінарського заняття необхідно розпочати із опрацювання рекомендованої літератури.

Завдання 2. Написати реферат по плану, розкриваючи зміст питання, підготувати дидактичну гру.

Література:

1. Н.Ф.Яришева «Методика ознайомлення дітей з природою».
2. Дидактические игры для ознакомления дошкольников с растениями/ Пособие для воспитателя детского сада.-М.: Просвещение, 1981.-80 с.

Домашнє завдання: підібрати народні прикмети, прислів'я, приказки по темі «Весна».

Інструкція до семінарського заняття на тему: «Засоби фіксації знань».

Мета: сприяти поглибленню та розширенню знань студентів про засоби фіксації знань: ведення календарів погоди та природи, складання гербаріїв, колекцій, букетів, виготовлення поробок, з природного матеріалу та використання зображувальної діяльності в закріпленні знань про природу.

Спонукаати їх до колективного обговорення використання даних засобів фіксації знань дітей про природу в дошкільному закладі.

Розвивати мислення, увагу, творчість.

Виховувати професійну спрямованість.

План

1. Класифікація засобів фіксації знань дітей про природу.
2. Ведення дітьми календарів природи в молодшому дошкільному віці.
3. Ведення дітьми календарів погоди в старшому дошкільному віці.
4. Складання з дітьми гербаріїв, колекцій, букетів.
5. Виготовлення дітьми старшого дошкільного віку поробок з природничого матеріалу.
6. Використання зображувальної діяльності дітьми різного дошкільного віку в закріпленні знань про природу.
7. Організація свят та розваг природного змісту.

Завдання 1. Підготовку до семінарського заняття слід розпочати слід розпочати із опрацювання рекомендованої літератури.

Завдання 2. Написати реферат по плану, розкриваючи зміст питання.

Завдання 3. Підготувати наочний матеріал до кожного пункту плану.

Підготовку до семінарського заняття слід розпочати із опрацювання рекомендованої літератури.

Написати реферат по плану, розкриваючи зміст питання.

Підготувати наочний матеріал до кожного пункту плану.

Література:

1. Н.Ф.Яришева «Методика ознайомлення дітей з природою».
2. П.Г. Саморукова «Как знакомить дошкольников с природой»

**Інструкція до практичного заняття на тему:
«Складання конспектів занять на екологічну тематику з використанням
пошуково-дослідної діяльності дітей».**

Знати: методику проведення пошуково-дослідної діяльності, її структуру і прийоми навчання.

Мета: вправляти студентів в написанні конспектів занять, визначенні теми програмових завдань відповідно до вимог вікової групи, ходу заняття.

Матеріал:

Завдання 1. Готуючись до заняття слід опрацювати:

- статтю з журналу «Дошкільне виховання» №
- розділ засоби екологічного виховання», Лисенко «екологічне виховання дітей»;
- повторити тему «Дослід, як особливий вид спостереження».

Завдання 2. Користуючись програмою д/с визначіть тему та програмовий зміст до заняття.

Завдання 3. Скласти план-конспект заняття використовуючи при цьому структуру проведення дослідів.

Завдання 4. Написати поширений конспект заняття за даним планом.

Завдання 5. Проаналізувати конспект за схемою:

- відповідність теми програмовим вимогам даної вікової групи;
- чіткість. Правильність, визначення програмових завдань;
- дотримання структури написання конспекту заняття (початок. Основна частина. Підсумок;
- ефективність використаних прийомів.

Завдання 6. Здати конспект на перевірку.

Домашнє завдання: скласти конспект проведення дослідів із водою для дітей старшої групи.

Інструкція до практичного заняття на тему: «Складання і аналіз конспектів занять по темі праця».

Мета: формування в учнів навиків в написанні конспектів. Удосконалювати знання учнів про специфіку організації праці в різних вікових групах: навчити приміняти теоретичні знання в практичній діяльності. Формувати бажання працювати творчо.

Завдання 1. Підготовка

1. Підберіть тему заняття.
2. Продумайте форму організації дітей під час праці.
3. Який інвентар та інший матеріал вам буде необхідний.
4. Підберіть художню літературу, наочність.

Завдання 2. Написання конспекту

1. Сформулюйте тему заняття.
2. Напишіть програмовий зміст, визнаючи навчальні, розвиваючі і виховні завдання, словникову роботу.
3. Визначте підготовку вихователя.
4. Визначте підготовку дітей.
5. Методи і прийоми.
6. Інвентар.

Хід:

1. Початок заняття:
  - мотивація праці, її значення, створення інтересу до заняття; використання прийомів зацікавлення-художнє слово, загадка, сюрпризність.
2. Основна частина:
  - Продумайте послідовність виконання роботи: прийоми показу і пояснення використання роботи вихователем, обстеження об'єкту дітьми з участю різних аналізаторів;
  - Етапи використання завдання та їх логічна послідовність, дотримання методики організації праці в даній віковій групі;
  - Розподіл обов'язків між дітьми;
  - Індивідуальна робота з дітьми в процесі виконання роботи з дітьми.
3. Заключна частина. Підберіть спосіб підведення підсумку:
  - Узагальнення;
  - Художнє слово;
  - Вірш, прислів'я, загадка;
  - Хороводна гра;
  - Дайте оцінку роботи дітей на заняття.

Завдання 3. Прослухайте конспект складений учнем, проаналізуйте його вказавши:

- Відповідність програмового змісту програмі, групі, темі;
- Чіткість визначення програмових завдань: навчальна, розвиваюча і виховна спрямованість заняття;
- Доведіть, що на занятті завдання розв'язувались комплексно;
- Чи забезпечує попередня підготовка дітей формування у них трудових умінь і навичок.

Розбір ходу заняття:

- Виділіть структурні частини заняття;
- Вкажіть чіткість переходу від однієї частини до іншої;
- Які прийоми використовував вихователь в кожній частині заняття;
- Чи сприяли використані прийоми і методи формуванню трудових умінь і навичок.

Завдання 4. Конспекти заняття здати на перевірку.

Домашнє завдання: скласти конспект організації колективної праці в природі (старша група).

ІНСТРУКЦІЯ

до практичного заняття по темі:

«Складання та аналіз конспекту комплексного заняття по ознайомленню дітей старшого дошкільного віку із осінніми явищами з використанням дослідів».

Мета: продовжувати вчити складати конспект комплексного заняття по природі з використанням дослідів, враховуючи необхідність реалізації розвиваючих, навчальних та виховних завдань.

Завдання 1.

Прочитайте уважно інструкцію.

Завдання 2.

Ознайомтесь із завданнями програми «Я у Світі» по ознайомленню дітей із осінніми явищами в природі.

Завдання 3.

Дайте усно відповіді на питання викладача.

Завдання 4.

Індивідуальні повідомлення «Вплив дослідів на пізнавальну діяльність дошкільників».

Завдання 5.

Прочитати зразок конспекту комплексного заняття.

Завдання 6.

Складіть конспект комплексного заняття враховуючи такі вимоги:

- наявність сюрпризного моменту;
- робота над 2-3 дослідями;
- використання значної кількості різноманітних прийомів роботи з дітьми;
- наявність етапів закріплення;
- використання ігор;
- робота з художніми творами, усною народною творчістю.

Тривалість роботи – 40 хв.

Завдання 7.

Прочитати конспект та зробити аналіз у відповідності до поставлених вимог.

Завдання 8.

Здати конспекти для перевірки.